

FEDERAȚIA COMUNITĂȚILOR EVREIEȘTI DIN ROMÂNIA
Centrul pentru Studiul Istoriei Evreilor din România

Nr. 7

BULETINUL
CENTRULUI, MUZEULUI
ȘI
ARHIVEI ISTORICE
A
EVREILOR DIN ROMÂNIA

**Buletinul Centrului, Muzeului și Arhivei Istorice
a Evreilor din România**

Tehnoredactare computerizată: MARIUS GELLER

**Culegere computerizată: CRISTINA BONTAȘ
SANDA WOLF**

BULETINUL
CENTRULUI, MUZEULUI
ȘI ARHIVEI ISTORICE
A EVREILOR DIN ROMÂNIA

Coordonatori:
Dumitru HÎNCU
Hary KULLER

BUCUREȘTI, 2001

Summary

Dumitru Hîncu, *Mihai Antonescu or the contortions of a political chameleon* / 7

Ioan Șerbănescu, Ada Felan, *Fighting against Anti-Semitism. Moral impulse and civic consciousness at the beginning of XX century* / 20

Lya Benjamin, *Dr. Filderman and Antonescu's regime between reality and mystification* / 40

Dr. Alexandru Elias, *Jewish teenagers at Martial Court* / 47

Hary Kuller, *The Nationalist and/or the Anti-Semite* / 54

Cristina Toma, *Rabbi Meir Beck – a first class personality from the past of Romanian Jewry* / 70

Dr. ing. Emeric Miki Marosi, *Black clouds over Reșița* / 86

Testimonies:

Unpublished: Moses Rosen about Moses Gaster. Speech made for being held, in 1993, under Academy's cupola / 95

Un irrecusably document: *The plenipotentiary minister's report of Vichy's Government addressed to admiral Darlan* / 110

The World of Books:

Edwin Block, *IBM and the Holocaust* / 116

Meir Wagner, *The Righteous of Switzerland: Heroes of the Holocaust*, Hoboken, N.J., Ktav Publishing House, Inc., 2000, 269 p. (*Dumitru Hîncu*) / 122

Lya Benjamin, *Persecution and Resistance in the History of Jews of Romania, 1940-1944. Studies*, Hasefer Publishing House, Bucharest, 2001, 474 p. (*Ioana Constantinescu*) / 124

Baptiste Charté, *The Jewish minority of Romania. Doctor's degree graduation paper kept at the Marne-la-Vallée University, July 2001 (D.H.)* / 129

Sumar

- Dumitru Hîncu, *Mihai Antonescu sau contorsiunile unui cameleon politic* / 7
- Ioan Șerbănescu, Ada Felan, *Combaterea antisemitismului. Impuls moral și conștiință civică la început de veac XX* / 20
- Lya Benjamin, *Dr. Filderman și regimul antonescian între realitate și mistificare* / 40
- Dr. Alexandru Elias, *Un grup de liceeni evrei la Curtea Marțială* / 47
- Hary Kuller, *Naționalistul sau/și Antisemitul* / 54
- Cristina Toma, *Rabinul Meir Beck – o personalitate de prim rang din trecutul evreilor români* / 70
- Dr. ing. Emeric Miki Marosi, *Nori negri asupra Reșiței* / 86

Testimonii:

- Un inedit: Moses Rosen despre Moses Gaster. Cuvântare pregătită spre a fi ținută, în 1993, sub cupola Academiei / 95
- Un document irecuzabil: *Raportul ministrului plenipotențiar al Guvernului de la Vichy către amiralul Darlan* / 110

Lumea cărților:

- Edwin Block, *IBM și Holocaustul* / 116
- Meir Wagner, *Dreptii din Elveția: Eroi din vremea Holocaustului*, Hoboken, N.J., Ktav Publishing House, Inc., 2000, 269 p. (Dumitru Hîncu) / 122
- Lya Benjamin, *Prigoană și rezistență în istoria evreilor din România, 1940-1944. Studii*, Editura Hasefer, București, 2001, 474 p. (Ioana Constantinescu) / 124
- Baptiste Charté, *La minorité juive de Roumanie. Teză de doctorat susținută la Universitatea Marne-la-Vallée, iulie 2001 (D.H.)* / 129

MIHAI ANTONESCU SAU CONTORSIUNILE UNUI CAMELEON POLITIC

de DUMITRU HÎNCU

Toate regimurile dictatoriale, din cele mai vechi timpuri, au vădit o irepresibilă predilecție pentru discursul gongoric, pentru redundanță, pentru fraza umflată destinată să creeze false aparențe și să oculteze debilitatea sistemelor de gândire pe care se întemeiau.

Ne-am putut din plin convinge de acest elementar adevăr în deceniile regimului totalitar trecut și, evident, pe același șubred canon s-a sprijinit și propaganda regimului antonescian, inspirat și încercând să se adapteze cât mai fidel modelului nazist. Din păcate, o știm, nu numai pe acest tărâm... Dar asta-i altă problemă.

Cel mai elocvent exemplu ni-l oferă proza lui Mihai Antonescu, care merită, de aceea, să fie măcar în treacăt resuscitată, nu numai pentru că ilustrează cu brio cele de mai sus, ci mai cu seamă pentru că în ultima vreme au început să apară diverși admiratori întârziați ai „Conducătorului” al cărui purtător de cuvânt a fost tocmai cel dintâi.

E adevărat, cel puțin până la o vreme când, întrevăzând abisul către care Ion Antonescu împingea țara, a început să practice în ascuns un tardiv și dubios dublu limbaj ce pune, parcă, și mai bine în lumină lipsa de substanță și adesea, prea adesea, cinismul și ridicolul acestuia.

Asupra căruia, în cadrul unei cercetări începute pe un cu totul alt plan, m-am putut din belșug încredința răsfoind voluminoasele dosare ale fondului Mihai Antonescu conservat la Biblioteca națională¹. Care, în afara aspectului mai sus semnalat, ne redescoperă, sugestiv, întreaga atmosferă a uneia dintre cele mai triste epoci din istoria contemporană a României.

Dar, mai întâi, o primă ipostază – prea puțin cunoscută – a celui ce a fost Mihai Antonescu. Și anume, aceea sugestiv relevantă de o luare de poziție din ianuarie 1928, solicitată de „Cuvântul nostru”², publicație a tineretului studios evreiesc, care-și recomanda astfel ocazionalul colaborator:

„Dăm în rândurile ce urmează părerile d-lui Mihai Antonescu, asistent universitar. Ieșit din tinerimea care se ridică și care este pe

punctul de a deveni îndrumătoare, avântul cald, entuziasmul sincer ce vibrează în fiecare rând ne scutesc de orice introducere. Devine inutilă. Autorul se recomandă singur prin curajul său de a spune lucruri care...nu se prea spun, prin demnitatea care ridică fiecare cuvânt la valoarea unui simbol”.

Ce determinase, totuși, „Cuvântul nostru” să se adreseze tânărului asistent universitar, ca și altor intelectuali de altminteri?

La începutul anului 1928, populația evreiască mai era încă extrem de traumatizată de gravele excese comise de participanții la congresul antisemit ținut în decembrie 1927 la Oradea, dar nu numai acolo, ci – pe drumul de înapoiere în localitățile de origine – și în multe alte orașe.

Dar iată ultima și cea mai sugestivă parte a răspunsului, de fapt mult mai circumstanțiat, al lui Mihai Antonescu:

„Apoi studenții noștri spun că au o mișcare creștină. Nu numai creștinismul, dar toate religiile și ideile au câștigat prin toleranță. Creștinismul, însă, în special, înseamnă cultul milei.

Și ceea ce s-a întâmplat la Oradea siluiește ideea creștină, nu o apără.

S-au devastat temple și s-au nesocotit obiecte sfinte, disprețuindu-se respectul religios al cultului, oricare ar fi el.

Trist lucru. Tinerețea și întrariparea pot fi o atenuare, dar o scuză nu!

Eu știu că popoarele trăiesc prin entuziasmul tinerimii care, cum spunea Conta, duce pe umerii ei destinul, așa cum purta Atlas odinioară pământul.

Dar mai știu că popoarele care n-au avut cultul eroilor, respectul patrimoniului religios și sacru al credințelor, acelea au pierit.

Mă întrebați dacă știu de profanatorii de morminte?

Da, știu; sunt unii conștienți și responsabili: răufăcătorii; alții iresponsabili: hienele”.

Așadar, răufăcători și hiene!

Iar acum să spicuiem alte câteva mostre din proza lui Mihai Antonescu, devenit ulterior, cum știm, mai întâi ministru al Propagandei, iar apoi vicepreședinte al Consiliului de Miniștri, și adresate, de astă dată, mai-marilor celui de-al Treilea Reich, în fața cărora mai că nu leșina de admirație, deși aceștia săvârșiseră mult mai mult decât să profaneze morminte sau să devasteze temple.

Am acum, de pildă, în fața ochilor copiile a două scrisori expediate lui Goebbels și Ribbentrop. De originale, traduse, de bună seamă, în germană, s-au bucurat evident adresanții. Misivele sunt destul de lungi, încât vrând-nevrând va trebui să-i lipsesc pe cititori de plăcerea de a lua cunoștință de tot delirul de care părea cuprins trimițătorul care, în plus, mai era, pesemne, convins că destinatarii nu vor afla de frapantele similitudini cu cele trimise și altor colegi de-ai lor.

Așadar, măcar câteva rânduri din epistola către Goebbels:

„Exceleță,

Îmi fac plăcerea și onoarea să vă trimit o conferință pe care am închinat-o Marelui Führer.

Adresându-mă prin aceasta neîntrecutului gânditor și animator al Germaniei Național-Socialiste, trebuie să-i mărturisesc neliniștea de a-i prezenta spiritului său critic această încercare de sinteză asupra uriașei personalități a Marelui ziditor de lume.

Sunt convins, însă, că Exceleță Voastră va găsi într-însa oglinda Marelui Führer, astfel cum este privit în România și cum este simțit de generația mea și atunci va fi mai îngăduitoare”.

Sau:

„Pentru a vă arăta integrarea noastră în unitatea Europei la care zidiți, vă trimit și o seamă de extrase de articole publicate în presa română, de când dețin Ministerul Propagandei.

Am credința nestrămutată că Exceleță Voastră va înțelege și destinul unui popor și biologia lui.

Deși poporul românesc este necunoscut aproape pentru Dvs. și pentru Germania, vă rog să credeți că nu propaganda creează Neamuri, Națiuni și drepturi și că, în marea zidire a lumii viitoare, ceea ce cred că va fi fundamental va fi forța vitală a popoarelor oneste legate în sistemul Germaniei”.

Dar Mihai Antonescu a simțit – cum am spus – nevoia ca avântatul lui omagiu, oglindă a ceea ce simțea, a neprecupețitului său prinos de admirație și recunoștință pentru epocalele înfăptuiri ale inestimabilului, unicului, genialului etc. Führer, se cereau cunoscute și de Ribbentrop, căruia i-a scris (aproape cu aceleași cuvinte ca lui Goebbels):

„Îmi fac onoarea să vă trimit o închinare pe care am făcut-o Führerului Cancelar, încercând să surprind într-o sinteză sumară

vastele aspecte și adâncuri ale personalității sale de veacuri, așa cum a simțit-o un român și generația mea.

Pentru noi, Führerul este nu numai expresia înălțătoare a unei civilizațiuni care, dărâmand păcatele trecutului, artificialitățile și ereziile lui, zidește o lume nouă, pentru noi Füherrul este personificarea spiritului de dreptate și generoasă înțelegere a marilor credințe pe care le stăpâniți”.

După care, mai la coadă, a reluat, aidoma, oda adresată lui Goebbels:

„Pentru Dv. și pentru Germania, vă rog să credeți că nu propaganda crează Neamuri, Națiuni și drepturi și că, în marea zidire a lumii viitoare, ceea ce cred că va fi fundamental va fi forța vitală a popoarelor oneste legate în sistemul Germaniei.

De aceea am nestrămutata credință că marea Dvs. dreptate va găsi în biologia românească drepturile viitorului mult mai puternice decât titlurile trecătoare și dinamice ale unei expresiuni perimate”.

Frază ultimă din care cel ce ar înțelege ceva ar merita, neîndoios, un premiu – ca la concursul „Cine știe câștigă”.

Mihai Antonescu trebuia că era, însă, foarte mulțumit de cele comunicate mai sus, încât a fost încercat de nestăpânitul impuls de a-și vărsa preaplinul sufletului – cum am arătat – și altor personaje, de aceeași anvergură, ale celui de-al Treilea Reich.

Așa se face că printre hârtiile amintite am aflat și o filă dactilografiată cu formulele ce urmau să preceadă – poate pe plicuri – textele sale. Iar pentru ineditul, dar și absurdul lor, mi se pare că posteritatea are tot dreptul să le cunoască și să le plaseze acolo unde merită, într-o eventuală antologie a linguiștii sau a ridicolului involuntar.

Reproduc dar:

DEDICAȚII

*Excelenței Sale D-lui Ministru Dr. Goebbels,
Marelui gânditor și însuflețitor al Național Socialismului, această imagine a unei credințe, prin care voi birui sau voi sfârși.*

*D-lui Ministru Schmidt,
Această imagine a marelui ziditor de lume nouă, în care poporul românesc și-a pus toată nădejdea și încrederea.*

*Excelenței Sale D-lui Ministru Ribbentrop,
Marelui Arhitect al Imperiului Germaniei, toată admirația mea o dată
cu această imagine a unei credințe prin care voi birui sau voi sfârși.*

*Excelenței Sale D-lui Ministru Himmler,
Temelia Marei Germanii, această mică expresie a unei credințe
românești și admirației mele.*

*D-lui Ministru Rosenberg,
Marelui creator al Naționalismului purificator, această închinare
făcută Führerului Adolf Hitler și neîntrecutei sale opere la care a
contribuit pe plan spiritual atât de mult.*

Suntem, după cum vedem, departe, foarte departe de considerațiile făcute de asistentul universitar în „Cuvântul nostru” cu treisprezece ani înainte. Dar de ce să ne mirăm? Căci, cam tot în aceeași epocă, un politician căruia i se reproșau frecventele-i salturi în atitudinile sale politice, n-a răspuns, oare, candid, în plin Parlament: „Numai boul e consecvent”?

Ca atare, avea tot dreptul și juristul Mihai Antonescu, devenit între timp vicepreședinte al Consiliului de Miniștri, ca în punctul 10 al „Îndrumărilor date administrației desrobitoare” să afirme ritos³:

„Ne găsim în momentul istoric cel mai favorabil și mai larg pentru o totală descătușare etnică, pentru o revizuire națională și pentru purificarea Neamului nostru de toate acele elemente străine sufletului lui, care au crescut ca vâscul ca să-i întunece viitorul.

Pentru ca să nu pierdem zadarnic acest moment unic, trebuie să fim implacabili”.

Cum anume ? Chiar Mihai Antonescu s-a însărcinat să precizeze:

„Acțiunea de purificare etnică se va desfășura prin îndepărtarea sau izolarea în tabere de muncă, în locuri de unde nu-și vor putea exercita influențele nefaste, a tuturor evreilor, cât și a celorlalți străini de neam a căror atitudine este îndoielnică.

Dacă va fi nevoie pentru desăvârșirea operei de purificare etnică, guvernămintele provinciale vor aviza și la măsurile de migrațiune forțată a elementului evreiesc și a tuturor celorlalte elemente străine, care trebuie trecute peste graniță, aceștia neavând ce căuta în Basarabia și Bucovina în momentele restaurației drepturilor naționale, pentru totdeauna, în aceste teritorii”.

Pe scurt, probabil tot în spiritul „cultului milei”, al „respectului religios al cultului oricare ar fi el”, împotriva evreilor și al altor „străini” trebuiau luate măsuri de „migrațiune forțată” – cu totul altceva decât deportarea, nu? – și anume „peste graniță”.

Dar mai era, totuși, o problemă de care „acțiunea de purificare etnică” se cuvenea să țină seama:

„În acțiunea lor de curățire și asanare a mentalității și instituțiilor locale – a observat Mihai Antonescu – funcționarii publici se vor lovi uneori și de elemente de origine română”.

Și atunci ? Răspunsul a venit, din nou, categoric:

„Când, însă, vor întâmpina îndărătnicia în atitudini potrivnice intereselor Neamului, vor acționa cu severitate, tratând pe înstrăinat ca și pe străin.”

Cu alte cuvinte, ca mai sus.

Vicepreședintele Consiliului de Miniștri nu era, însă, doar un om de principii, ci și unul de acțiune. Și o concludentă dovadă în această ordine de idei (pentru că totul pornea de la idei, nu?) este „Scrisoarea Domnului Mihai Antonescu către Domnul General Antonescu” trimisă din București la 17 august 1941.

„Iubite Nene Ionele,

Îți trimit aici alăturat notele foarte sumare pe care le-am întocmit pentru administrația transnistrează. Aceste note nu sunt decât o indicație rezumativă, pentru că eu cu conducătorii acestor servicii am avut conferințe și lucrări practice de zile întregi, în care am stabilit toate amănuntele și am organizat activitatea pentru fiecare în parte”.

Căci problemele erau multe și „amănuntele” nenumărate. Ca bunăoară:

„Fiindcă dl. von Killinger mi-a spus de ultimul refuz categoric, pe care l-ai dat, de a întinde administrația până la Niptru (sic!), deși ai consimțit la ocupația militară, eu te-aș ruga din toată inima să discuți cu Smochină și ceilalți, pentru ca să nu dai totuși Führerului un răspuns peremptoriu și definitiv, rămânând să examinăm puțin situația la fața locului.

Dacă totuși intră armata în aceste regiuni, ceea ce este o sarcină și un risc destul de mare pentru noi, a nu organiza și

administrația – care este un simplu accesoriu – însemnează să ne lipsim de posibilitatea de a face masive mutări de populații, din regiunea cea mai numeroasă de români, pachetul de pe Nipru.

Nu vreau să anexas Rusia și n-am megalomanii de Țar anti-bolșevic.

Cred însă că pe lângă această protecție și adunarea românilor din Bazinul Mării Negre este cu atât mai necesară, cu cât mâine, dacă Rusia este fărâmată, se va pune problema reconstruirii unei puteri maritime la Marea Neagră”.

Ce mai, Mihai Antonescu era un futurolog în toată puterea cuvântului și se pricepea de minune să prevadă, să anticipeze cursul pe care urmau să-l ia evenimentele. Și toate astea când trebuia să se gândească, în același timp, la atâtea altele. Căci, după cum îl încunoștința el pe adresant:

„Radio de la Tiraspol este pe cale de a fi transportat la Iași.

Mâine vor pleca primele vagoane.

Trei aparate de amplificare rusești au fost prinse și vor fi folosite de noi, pentru ca, organizând la Iași centru cu 120 Kw. putere, să putem amplifica la Tiraspol și chiar la Odessa – poate chiar la Kiev – fără a avea posturi noi în aceste regiuni.

Acesta de altfel era sistemul rus.

La Odessa nu știu ce vom găsi din postul de radiodifuziune”.

De un lucru era, însă, absolut sigur :

„Deși sunt încă bolnav și nu cedează temperatura de 38 grade, de îndată ce mă obolesc puțin, totuși te rog să nu-ți faci nici o grijă, pentru că sunt destul de lucid ca să înțeleg că trebuie să port eu grija aceasta, lăsându-ți ție toată libertatea ca să înfăptuiești acolo și să conduci lupta”.

Și a tot avut el grijă – nu știm dacă și temperatură – până când într-o bună zi a făcut o nouă rotație de 180 de grade (nu Celsius se înțelege, ci politică).

Căci iată ce nota – la 16 martie 1943 – în Jurnalul său intim René de Weck, ministrul plenipotențiar al Elveției la București între 1933 și 1945, un Jurnal, așadar, nedestinat publicității și care a văzut, parțial, lumina tiparului, într-o versiune românească, din păcate aproximativă, abia către finele anului 2000. Motiv pentru care am și reprodus citatele ce urmează din fotocopia textului original ce mi-a fost pusă la dispoziție de Biblioteca municipală din Fribourg (Elveția).

- Quant à Ika, jamais encore il ne m'avait tenu un langage aussi net qu'aujourd'hui. Jamais non plus il n'avait poussé aussi loin le souci de se montrer amical et quasi fraternel.

Comme j'abordais par un détour la question juive, il a tenu à me prouver qu'il avait définitivement renoncé à persécuter les enfants d'Israël, qu'une distribution de tracts et d'images anti-sémites (et anti-rosewelliennes) à laquelle j'avais fait allusion était l'œuvre de la légation d'Allemagne, que cette dernière avait surpris la bonne foi d'un fonctionnaire de la Propagande nommé Neamtu, etc. A l'appui de sa démonstration, il a exhibé des rapports de police et des procès-verbaux de conversation entre Davidesco et Steltzer, entre lui-même (Ika) et Killinger. Dont acte: le cabinet de Bucarest est devenu le protecteur des Juifs contre les méchants nazis.

16 martie 1943

„...Ică nu s-a exprimat niciodată într-un limbaj atât de categoric ca astăzi. S-a arătat exagerat de amical și de fratern cu mine.

Întrucât, făcând un ocol, am abordat problema evreiască, a ținut să mă convingă că a renunțat definitiv să-i mai persecute pe copiii lui Israel, că o împrăștiere de manifeste și caricaturi antisemite (și anti-roosveltiene) la care am făcut aluzie era opera legăției germane, că aceasta din urmă a înșelat buna credință a unui funcționar de la Propagandă, pe nume Neamțu, etc. În sprijinul demonstrației lui, mi-a arătat rapoarte ale poliției și procese-verbale ale unor convorbiri între Davidescu și Steltzer, între el însuși (Ică) și Killinger.

Ce mai: guvernul de la București a devenit ocrotitorul evreilor împotriva naziștilor cei răi”.

Era doar un început. Căci, după câteva săptămâni, René de Weck consemna:

4 aprilie 1943

„F[ischer] s-a întâlnit ieri cu o alta dintre prietenele lui, doamna K., dragă și bunului nostru Ică. Aceasta i-a făcut în pat niște confidențe care sunt o confirmare și o dezmințire a celor cu care președintele m-a cinstit marți.

Confirmare: Ică nu-i amenințat cu dizgrația. Nici «Conducătorul», nici mareșăleasa nu se pot lipsi de el.

Ca atare, nimeni nu-l poate obliga să părăsească puterea. Nimeni, în afară de revoluția națională, căreia nu i-a venit încă vremea, ori transformarea tutelei germane într-un protectorat pur și simplu.

Dezmințire: omul nostru își dă uneori seama că regimul Antonescu e condamnat. N-ar fi, deci, supărat să iasă din joc înaintea catastrofei. Dacă i se poate da crezare frumoasei care-i procură, în același timp, frisoane și plăceri lui Fischer, Ică ar vrea să se însoare cu amabila văduvă (cu condiția ca și dânsa să fie de acord, ceea ce nu pare deloc sigur). După care ar juca rolul soțului îndrăgostit care, spre a face plăcere unei soții dornice să strălucească într-o mare capitală, ar renunța la postul de conducere pentru o misiune diplomatică. Ar alege Roma și, la Roma, Vaticanul, unde-și închipuie că i-ar fi ușor să ia legătura cu lumea anglo-saxonă. Crede că regimul din România o să dureze destul timp ca să-i îngăduie lui să-i seducă pe americani și

britanici. În așa fel că atunci când va veni falimentul, el să nu fie socotit printre cei răspunzători. «Hullo! Boy! Cucu, iată-mă-s!»

S'il faut en croire la belle qui fait à la fois son tourment et la joie de Fischer, Ika épouserait cette aimable veuve (à la condition, bien entendu, qu'elle y consente, ce qui ne semble pas absolument certain). Puis il jouerait le rôle du mari amoureux, qui, pour plaire à une épouse désireuse de briller dans quelque grande capitale, quitte son poste de commande pour une charge diplomatique. Il choisirait Rome et, à Rome, le Vatican, où il s'imagine qu'il lui serait facile de prendre contact avec le monde anglo-saxon. Il pense que le régime, en Roumanie, durera le temps nécessaire pour lui permettre, à lui, d'enjôler Américains et Britanniques. De la sorte, quand viendra la faillite, il ne serait pas compté parmi les responsables. "Hullo! boy! Cucu, me revolta".

...Dar să presupunem această primă problemă rezolvată. Dacă e să-i dau crezare lui Truelle, care cunoaște dedesubturile, Vaticanul n-ar mai fi acum, în plan diplomatic, decât o casă de vacanță pentru cei «obosiți» de carieră. Și în orice caz nu pare deloc să fie, pentru un român din anul 1943, locul ideal în care să-i întâlnească pe oamenii lui Churchill și Roosevelt. Dar admitând chiar că Ică al nostru o să-i poată întâlni, nu înseamnă că o să și izbutească să-i convingă... trecutul îi e o grea ipotecă. În fine, în ziua când România, aliată «națiunilor unite», își va da un guvern național, nu de la oamenii ce vor alcătui o asemenea echipă va putea nădăjdi «președintele» de astăzi indulgență și simpatie”.

Noi nu avem cum să știm acum dacă amabila și darnica doamnă K. i-a reproduș întocmai lui Fischer, consilier la legația Elveției, gândurile și intențiile lui Ică (cum îl alintau intimii pe Mihai Antonescu) și dacă acestea ar fi putut avea vreo reușită (căci din aceeași notă de jurnal putem constata că Jacques Truelle, ministrul plenipotențiar al guvernului de la Vichy la București, era foarte sceptic). Cert este, însă, că de atunci încolo el a acționat de parcă într-adevăr ar fi dorit „să iasă din joc”.

Cum s-a văzut, de pildă, și în cazul deportării la Moghilev a dr.-lui Filderman, abuz față de care Mihai Antonescu a încercat să se împotrivescă.

Căci, tot apud de Weck:

1 iunie 1943

„...În zadar au încercat generalii D. Popescu, ministru de Interne, Vasiliu, subsecretar de stat, și Pălăngeanu, prefect de poliție, să-l facă să revină (pe Ion Antonescu, n.n.) asupra acestei hotărâri (de deportare a dr. Filderman în Transnistria). Ică personal a socotit că putea, motu proprio, amâna executarea ordinului până când ar putea vorbi cu «Conducătorul». Vinerea trecută, 29 mai, mi-a spus, sunt propriile-i cuvinte: «N-o să facem o asemenea prostie». Și același lucru i l-a spus și lui Chapuisat”.

A doua zi după nota de mai sus, René de Weck a revenit asupra subiectului, cu noi detalii despre proaspăta atitudine de împotrivire a lui Ică față de intenția lui Ion Antonescu. Citez:

Miercuri, 2 iunie

„...Ieri, vizită la Ică.

Abia am intrat în birou că a și început să-mi vorbească de chestia Filderman. Aproape că mă imploră să-i explic, în numele său,

lui Chapuisat, de ce nu și-a putut ține promisiunea pe care ne-a făcut-o amândurora vinerea trecută. Mareșalul, îmi spune el în esență, a fost furios când a aflat că mi-am permis să amân executarea ordinelor lui. Rugămințile celor trei generali n-au făcut decât să-l înfurie și mai rău. Și culmea nenorocirii, mi-a fost imposibil să-l întâlnesc înaintea plecării lui Filderman la Moghilev. Dar azi dimineață am putut să-l văd. Bineînțeles, a început prin a-mi face o scenă. Apoi a țipat că vreau să-l fac ridicol, obligându-l să revină asupra hotărârii luate. Încet-încet, s-a potolit, însă. I-am arătat că gestul lui era inoportun, nu numai prin el însuși, ci mai cu seamă pentru că se înscrie într-o serie întregă de incidente nefericite pe care străinătatea n-o să întârzie să le exploateze împotriva noastră. Cred că l-am făcut să șovăie și aproape l-am convins. Mai aveți răbdare câteva zile și mă fac forte să-l readuc pe deportat la București. Și, mai cu seamă, fiți așa de bun să-i spuneți toate astea domnului Chapuisat.

Atunci când va veni falimentul, el nu se va număra printre cei responsabili și va putea spune: Hello boy! Iată-mă-s!”

Citind cele de mai sus, cititorul s-ar putea întreba, eventual, cine a fost acel Chapuisat față de care Mihai Antonescu ținea atât de mult să apară într-o postură avantajoasă. Ei bine, Edouard Chapuisat (1874-1955) a fost, mai întâi, mulți ani – mai exact între 1918 și 1933 – director al influentului cotidian elvețian „Journal de Genève”, iar apoi profesor de Istorie contemporană la École Polytechnique Fédérale și la Centrul de istorie de la Sorbona. Om politic, președinte al Partidului Național-Democratic din Elveția și al mai multor societăți științifice și străine (Membru de onoare și al Academiei Române), ofițer al Legiunii de onoare, era în timpul războiului membru al Comitetului Crucii Roșii Internaționale, calitate în care s-a interesat asiduu de soarta evreilor deportați în Transnistria, scop în care s-a deplasat și la București unde a avut întrevederi cu Mihai Antonescu și alte personalități ale timpului.

Încât cel din urmă știa foarte bine că dacă într-o zi va „ieși din joc” și va încerca să spună: „Cucu, sunt și eu aici!” Chapuisat îi putea fi de mare ajutor.

Lucrurile nu s-au oprit însă aici. Într-un foarte recent și amplu articol, intitulat „23 august 1944: de la Mihai Antonescu la Emil Botnăraș”⁴ și întemeiat pe surse cât se poate de serioase, d. Florin Constantiniu a relevat și domnia sa cum de la finele lui 1943 „colaboratorul cel mai apropiat al mareșalului” – caracterizarea îi aparține – s-a disociat tot mai net de politica

acestui ce ducea, tot mai vădit, către un ineluctabil dezastru. Și anume, fie pregătindu-și, de pildă, în anul următor, fuga la Ankara cu un avion militar, fie atunci când, aflat la Palatul Regal unde fusese convocat în după-amiaza zilei de 23 august 1944 și simțind că se pregătea ceva, a încercat s-o șteargă de acolo, dar a fost oprit la ieșire în urma unui telefon al Regelui.

După cum se vede, dar, calculele sale sau, poate, numai impulsurile de moment, nu s-au împlinit și, după o carieră ce numai rectilinie n-a fost, Mihai Antonescu a murit osândit pentru multele „incidente”, cum atât de „benign” și de eufemistic le-a caracterizat și la care, cu voia lui, a fost din plin asociat.

Note

¹ Biblioteca Națională, Arhiva Saint Georges, Fondul Mihai Antonescu, PLV 1-7 și PLXXVII.

² Anul III, nr. 1, din 1 ianuarie 1928.

³ Vezi, *Pentru Basarabia și Bucovina*, București, MCMXLI, p. 60-40.

⁴ „Adevărul literar și artistic”, Anul X, nr. 581, din 21 august 2001.

IMPULS MORAL ȘI CONȘTIINȚĂ CIVICĂ LA ÎNCEPUT DE VEAC XX

Prof. Ioan ȘERBĂNESCU, Ada FELAN

Unele fenomene de resurecție a xenofobiei, a rasismului, ne îndeamnă să relevăm declarații și fapte din perioada de început a secolului XX care pune în evidență o tradiție nobilă, mai puțin cunoscută: *combaterea prejudecăților antisemite, condamnarea de către largi cercuri ale opiniei publice și instituții de stat a actelor de violență împotriva populației evreiești din România*. Ele se împleteau cu atitudini de respect și simpatie față de rolul acestei populații în dezvoltarea societății românești.

Constituirea organizațiilor antisemite a început la finele secolului XIX când, la București, a avut loc și un Congres antisemit internațional, ceea ce a dus la intensificarea propagandei și acțiunilor împotriva populației evreiești. Aceasta era confruntată cu câteva probleme fundamentale – recunoașterea cetățeniei cu drepturi depline (nu ca străini sau pământenii), statutul juridic al comunităților, accesul la învățământ, înlăturarea unor discriminări în plan profesional. Pentru realizarea acestor obiective, în 1909, s-a constituit Uniunea Evreilor Pământenii, organizație democratică, promotoare și apărătoare a drepturilor legitime a populației evreiești, cu deosebire a celor trăitori de veacuri pe pământul românesc.

Dintre numeroasele luări de poziții în Corpurile Legiuitoare (deputați și senatori), în justiție – magistrați de la Curtea Supremă până la tribunale și judecătorii locale – de către exponenți ai opiniei publice sau chiar de Casa Regală, relevăm câteva pe care le considerăm semnificative.

Cu prilejul congresului științific ținut la Iași în iunie 1902, la care au luat parte membrii societăților științifice din București și Iași, dr. Istrati, fost ministru, a arătat în raportul său:

„Nu putem trece sub tăcere, cu această ocazie, persoanele ce ținem a le cita ca o răsplată a muncii depuse, a puterii voinței lor și, în același timp, ca o încurajare pentru cei care completează rândurile noastre și acei care ne vor înlocui”.

Printre aceștia, dr. Istrati i-a citat pe chimistul Lazăr Edeleanu, pe matematicianul David Emmanuel, P. I. Suchar. „Egalitatea” (28 iunie 1902, p. 196).

La deschiderea Congresului Corpului Didactic Israelit, din aprilie 1906, primarul orașului gazdă, Brăila, i-a adresat un emoționant salut în care declara:

„Cu o vie plăcere am primit amabila dv. invitație de a participa la solemnitatea deschiderii Congresului corpului didactic al școlilor israelite din țară și mă simt foarte onorat de a vă putea aduce căldurosul salut al orașului care vă primește cu drag în sânul său, fiindcă nu s-a îndoit nici un moment de sentimentele românești de care ați fost animați întotdeauna.

Plăcerea mea este cu atât mai mare, cu cât mă găsesc în mijlocul celor mai distinși reprezentanți ai inteligenței israelite din țară, care, cu o râvnă de admirat, au lucrat și lucrează pentru dezvoltarea culturală a poporului evreu.

Cine nu cunoaște dureroasa epopee a fiilor lui Israel, închegată din suferințe și lacrimi și care a inspirat umanității un sentiment de adâncă compătimire universală?

Lanțul nesfârșit de nenorociri ce au căzut pe capul nefericitului popor evreu nu l-au copleșit, l-au îmbărbătat și l-au întărit; deoarece era puternica forță de rezistență a rasei sale și prea dezvoltat sentimentul de conservare națională, ca să dispară sub greutatea și asprimea unei lungi perioade de sfâșiетоare chinuri.

Iar după ani și ani, împrăștiati în cele patru colțuri ale lumii, departe de cerul sub care dorm strămoșii, fiecare a simțit arzătoarea dorință de a-și făuri o altă patrie în locul celei dispărute – acolo unde fiii fiilor lui Israel au văzut primele luciri ale soarelui și au respirat aerul libertății și pe care, la vreme de nevoie, au udat-o cu sângele lor.

Iată pentru ce am fost totdeauna convins, că patriotismul dv. este curat și senin, fiindcă s-a născut sub impulsivitatea idealului de a găsi un cămin, în care să vă adăpostiți și în care să resimțiți bucuriile ca și durerea. Căutând o patrie, ați găsit-o pe ospitalierul pământ dintre Carpați și Dunăre. Importanța Congresului dv. justifică pe deplin nevoia neapărată ce o simțiți de a stabili între dv. o unitate de vederi, de a vă da seama de starea corpului didactic israelit și de a aviza la mijloace de îndreptare a soartei sale...

Iată dar, chiar în spiritul timpurilor noi este de a se recruta un personal didactic animat de iubirea de patrie, pentru ca să poată educa tinerele generații în respectul către legile în care trăiesc și se dezvoltă și în dragostea de pământ, păstrat cu munca și jertfa generațiilor trecute.

Fiecare om face parte deopotrivă dintr-o familie vastă, care este societatea civilă, statul, și din alta mai vastă încă: familia umană.

Trăind în aceste două cercuri, unul mai restrâns și altul mai larg, se naște într-însul și se dezvoltă iubirea de patrie și iubirea omenirii. Nimic nu este mai puternic decât legăturile care ne unesc strâns cu țara în care am fost născuți: până și obiectele neînsuflețite ne sunt dragi, fiindcă le împrumutăm ceva din existența noastră proprie și din sentimentul nostru, fiindcă sunt indisolubil legate în inima noastră ca însăși idea de patrie”.

Publicistul Sebastian Moruzi, fost prefect liberal, a luat atitudine împotriva exacerbării naționalismului de către unii politicieni. Într-un interviu acordat ziarului ieșean „Ordinea” (nr. 564, din 7 noiembrie 1909, p. 1-2), a declarat:

„...Mai întâi să-ți spun un lucru: am fost la întrunirea de la Iași, când d. N. Iorga a prezentat alegătorilor săi un soi de dare de seamă a activității sale ca deputat și am plecat cu impresia că influența d-sale a scăzut cu mult, chiar în capitala Moldovei, unde se părea că-și făcuse o citadelă.

N-am văzut nici mulțimea entuziastă de odinioară, nici noi aderenți. Iarăși și iarăși acele câteva figuri cunoscute ca aderenții d-lui Iorga, un număr restrâns de studenți și apoi mulțimea juvenilă, care nu poate fi pusă în categoria acelor care constituie membrii unui partid.

- Cum vă explicați faptul că influența d-lui Iorga a dat îndărăt?

- Prin aceea că d. Iorga n-a știut să se mențină la înălțimea aspirațiilor acestui popor.

Mulțimea care-l urma, nu era mânată spre d-sa numai de șovinismul național și patima antisemită. Directorul „Neamului Românesc” reușise să întruchipeze o sumă de aspirații, de idealuri, de năzuinți. În d. Iorga vedeau unii pe democratul convins, apărător al suferințelor celor obijduiți; în d. Iorga vedeau alții glasul care trâmbița dreptul la viață a unei lumi nesocotite; în d. Iorga se închegau aspirațiile tuturor nemulțumiților de forma vieții noastre

sociale și politice. În ochii și sufletul mulțimii, d-sa nu era antisemitul numai, el devenise un simbol al tuturor revendicărilor timpului, mai mult chiar decât al urii contra evreilor.

D. Iorga n-a știut să se mențină la înălțimea uimitoare la care îl urcaseră speranța unei mulțimi dornice de noi avânturi.

Din contra, d-sa a căutat, într-adins parcă, să se coboare tot mai jos, să nu se manifeste decât în limita unei patimi veninoase, să nu procedeze decât condus de sentimentele de ură. N-a fost la înălțimea vremurilor când se împușcau țărani; n-a știut să vadă că simțul de dreptate – atât de dezvoltat la noi – a fost cu brutalitate jignit; n-a știut să vadă că aspirațiile democratice nu se pot împăca cu anumite atitudini și calcule politice.

Nu s-a ocupat decât de un lucru: să amețească mulțimea, prin excitarea la infinit a urii înăscute contra evreului, și nu s-a gândit că o operă clădită pe o atare temelie nu poate să aibă trăinicie.

Un reviriment trebuia să se producă, și el s-a produs...

Clasa intermediară de la noi nu este românească. Din această cauză unitatea noastră etnică este amenințată, căci clasa mijlocie o constituie evreii, iar pe acești evrei ni i-am făcut și continuăm să ni-i facem dușmani. Nicăieri poate nu s-a mai văzut un caz identic: clasa mijlocie, a cărei funcție socială este astăzi atât de importantă, care este trăsătura de unire între baza și vârful piramidei sociale, care formează lumea căreia i se adresează acei ce produc în artă și literatură – făuritorii sufletului românismului – clasa aceasta o constituie evreii, iar noi am făcut și facem tot ce putem să-i împingem tot mai mult la ura în contra noastră.

- Soluția?

- În orice caz nu aceea a d-lui Iorga, care-i, să mi se ierte cuvântul, e prea juvenilă. Chestia evreiască la noi nu poate fi tratată nici în modul simplist antisemit al d-lui Iorga, nici în modul simplist filosemit al d-lui Carp – cu celebrul lui exemplu cu ciobotarul care lucrează târziu noaptea.

Două acțiuni paralele trebuiesc exercitate în mod cumpănit și simultan:

a) Crearea, cât mai curând, a unei clase mijlocii românești – lucrare pentru care vedem începuturi fericite;

b) Asimilarea aceloră dintre evrei cari vor rezista și vor triumfa în lupta economică ce se va duce în contra lor, luptă justificată prin interesele noastre, ca neam care stăpânim această țară.

Evreul nu trebuie urât pentru că este evreu. Câte pilde de frumoase calități nu constatăm fiecare dintre noi, la unii evrei, luați individual! Unde mai pui că nu este permis în vremea noastră, să faci educația sufletelor în sensul de a urî pe cineva numai pentru că e evreu”...

Profesorul universitar Paul Bujor, membru al corpului didactic al Universității din Iași, din 1898, director al Institutului de Morfologie, membru a numeroase societăți științifice din țară și străinătate, și președinte al Senatului, a adus importante contribuții științifice în morfologie, anatomie, ecologie și fiziologia animală. Democrat convins, adversar al extremismului naționalist, el a criticat vehement, în aceeași publicație ieșeană, din 29 octombrie 1909, concepțiile naționaliste antisemite ale lui A. C. Cuza, cel mai acerb propagator al șovinismului, incitator la acțiuni împotriva populației evreiești:

„...D. Cuza al nostru e profesor, vai! De economie politică la Universitatea noastră. Naționalist de profesie, antisemit feroce de convingere. Și ambele aceste două calități, manifestate prin un temperament nenorocit – un adevărat temperament de anarhist. Și anarhismul d-lui Cuza se manifestă câteodată așa de acut, încât oamenii cumiști îl clasează cu drept cuvânt, în rubrica cazurilor patologice. Așa se explică de ce d-sa face anarhism fără să știe.

Dar să vin mai curând la activitatea naționalisto-anarhistă a profesorului Cuza, despre care mi-am propus să vorbesc în acest articol.

Din observațiile de aproape făcute de mine asupra acestei activități și din părerile tuturor oamenilor înțelepți din țara noastră, pot stabili ca un adevăr netăgăduit, că întreaga activitate a d-lui Cuza se reduce, în fond, la cel mai sălbatec antisemitism, deghizat sub masca naționalismului. Toate broșurile, toate articolele scrise de el în «Neamul Românesc», toate discursurile și toate zvârcolirile lui, probează aceasta până la evidență.

Cu alte cuvinte, d. Cuza speculează naționalismul pentru a face antisemitism, precum speculează credința religiei creștine pentru a face naționalism.

Aceasta mi-a mărturisit-o el singur, nu de mult timp.

Și aci e pericolul asupra căruia atrag atenția oamenilor cinstiți din țara asta.

A exploata fără măsură o credință religioasă, așa de înaltă și de curată pentru cei drept credincioși, pentru a face naționalism, desigur că nu e nici cinstit, nici creștinesc.

A târi în noroiul patimilor politice credința curată și eternă, care mai mângâie încă viața celor lipsiți de alt sprijin sufletesc, pentru a face naționalismul care e vremelnice în evoluția societăților omenești, e desigur un sacrilegiu și o insultă adusă credinței religioase.

Cugetarea filozofică îndreptățește pe orice om gânditor să raționeze astfel.

Dar, făcutu-și-a oare vreodată d. Cuza această reflecție?

Mai departe, a târi iarăși în noroiul patimilor politice sentimentul acela curat al naționalismului care încălzește inima adevăraților patrioți din țara noastră, pentru a face antisemitismul cel mai sălbatec, e fapta cea mai urâtă și mai condamabilă pe care o poate săvârși un om cu dragoste de neamul lui.

Și iarăși mă întreb: făcutu-și-a oare vreodată d. Cuza această reflecție?

Și dacă ar fi numai atâta! Dar de a nu mai cunoaște nici o măsură în pângărirea acestor sentimente, aceasta e, în adevăr, anarhic și prin urmare e extrem de primejdios pentru existența țării noastre. Și această anarhie primejdioasă se trădează până la evidență și în fiecare moment, după cum voi proba, din activitatea d-lui Cuza, activitatea pe care orice om de bine în țara noastră e dator să o denunțe opiniei publice și autorităților care sunt chemate a lua măsurile de îndreptare...

Am fost întotdeauna de părere că orice credință religioasă, orice idee și orice doctrină politico-socială, oricât de curată, oricât de frumoasă și de înălțătoare ar fi ea, împinsă la extrem în serviciul patimilor politice, ajunge la anarhism. Istoria omenirii probează aceasta...

Ei bine, așa se va întâmpla în curând și la noi cu tirania naționalismului zvăpăiat, împins la extrem prin activitatea d-lor Cuza și Iorga, dacă oamenii de bine și autoritățile competente nu vor lupta din răspuțeri ca să împiedice primejdia anarhiei care ne amenință"...

„Ordinea”, An II, nr. 556, 29 oct. 1909, p. 3

Un foarte activ militant împotriva rasismului a fost omul politic conservator G. Panu. Într-un articol apărut în revista „Săptămâna” (Anul X, nr. 3, din 22 ianuarie 1910), Panu scria:

„În mijlocul frământărilor noastre politice și al luptelor violente, se petrece un fapt la Iași care în mare parte sau e neobservat sau e chiar încurajat, dacă nu în mod fățiș, dar tacit. Este vorba de mișcarea numită naționalistă a d-lor Iorga și Cuza și care în fond nu e decât o mișcare de ură de rasă și religie în contra evreilor...

Acești oameni dacă s-ar mărgini a propaga idei și doctrine, încă ar fi periculoși, căci pot într-un moment dat să vâre în capul tineretului idei care riscă a turbura ordinea socială.

Dar ei nu se mulțumesc la propagarea de idei, ei fac politică de fapt, politică de violență și de brutalitate. Contra oricărui dușman al lor, ei asmuță pe studenți și pe un număr de derbedei, ca să comită violențe. Așa d. Fleva a fost huiduit. Întrunirea tachiștilor a căutat să fie tulburată. În sala restaurantului Pastia s-au introdus elevi de liceu care au fluierat pe d-nii Dissescu, Istrati și ceilalți. Iar în ceea ce privește pe evrei, aceștia sunt în vecinică stare de alarmă, sunt înjurați pe stradă, huiduiți și se asmută lumea contra lor...

Evreii de acolo sunt foarte îngrijăți. Mi se spune – nu știu cât lucru e adevărat – că ei încep a lua mijloace de apărare, pentru ca la o eventualitate oarecare să nu fie cu desăvârșire surprinși. Dacă faptul acesta ar fi adevărat, el ar fi de o extremă gravitate, căci ar dovedi că d-nii Iorga și Cuza, cu laudele lor, sunt în ajun de a comite o turburare, a cărei consecințe ar fi incalculabile...

Ceea ce e surprinzător și trist, e că autoritățile locale nu dau atenție acestei mișcări. Ba din contră, hrăniți de cine știe ce fel de prejudecii [prejudcăți] locale, oamenii care reprezintă autoritatea, dacă nu încurajează, dar cel puțin tolerează o asemenea mișcare. Acest lucru s-ar părea că l-a spus însuși d. Ghinea, procuror de Curte, declarând că, cât a fost prim-procuror, a cercat ca să reprime o asemenea pornire, dar că s-a lovit de reaua voință sau cel puțin de pasivitatea autorităților administrative.

Chestia prin urmare nu mai e locală. Prin gravitatea ei, ia un caracter general. Guvernul, care dacă ar avea autorități însuflețite de spiritul de ordine, n-ar trebui să se preocupe; guvernul central este ținut, în împrejurările de mai sus, ca să se ocupe de ceea ce se petrece la Iași și de mișcarea d-lor Iorga și Cuza.

Nu voim cu orice preț ca să se dezonoreze țara din cauza a doi furioși. Studenții au altceva de făcut decât a se înjgheba în bande naționaliste și a cutreiera străzile, amenințând pe evrei.

Căci mai la urmă, evreii dacă nu sunt cetățeni români, dar sunt locuitori, și foarte de mult timp, ai acestei țări. Chestia evreiască incumbă guvernelor și partidelor ca s-o rezolvească, iar nu d-lor Iorga, Cuza și studenților de la Iași, organizați în bande patriotice”...

Marele om de cultură G. Ibrăileanu, întemeietor, alături de Const. Stere, al revistei „Viața Românească”, referindu-se la partidul de orientare naționalistă fondat de A. C. Cuza și Nicolae Iorga, scria în paginile acestei reviste, în același an, 1909:

„Și trebuie să adăugim că antisemitismul d-lui A. C. Cuza, dintr-o traducere a solitudinii pentru mica burghezie națională, a ajuns o doctrină de rasă. D. Cuza nu mai face antisemitism pentru mica burghezie, ci antisemitism pentru antisemitism.

Între interesele naționale și între antisemitism, d-sa preferă antisemitismul. Acum doi ani, venind în Iași energicul luptător naționalist-român din Basarabia, d. A. Nour, d. Cuza l-a insultat, pentru că d. Nour nu voia să facă prietenie cu vestitul Crușevan, care, deși făcea pe «adevăratul rus», denunțând mișcarea românească din Basarabia și susținând că românii trebuie să se facă ruși – totuși, pentru d. Cuza, avea marele merit, mai mare decât al naționaliștilor români basarabeni – meritul de a fi un antisemit feroce și conducător de huligani. Cu alte cuvinte, insulte pentru naționalistul român d. A. Nour – entuziasm pentru antisemitul Crușevan, vândut rușilor, trădător de neam și denunțător al mișcării de redeşeptare națională.

Acest partid care nu vrea să aibă «cluburi», «registre», «comitete» și «președinți», care, în realitate, nu vrea să se organizeze ca orice alt partid de guvernământ, s-ar putea zice că este un partid plebiscitar. Șefii lui voiesc să fie «ridicați pe scut» de către «popor», și apoi să desființeze partidele și să guverneze neamul românesc în calitate de eroi, în înțelesul ce dă Carlyle [Thomas Carlyle gânditor englez care exalta cultul eroilor – n.n.] acestui cuvânt – adică nu ca o emanație a unui partid și, deci, a unei clase, sau a unor anumite categorii de interese, ci ca niște oameni mai presus de clase, care să domnească spre binele țării întregi, puși în fruntea ei prin aclamație”.

„Viața Românească”, vol. XIV, An IV, Iași, 1909, p. 66-68.

Opinii similare au fost exprimate, în martie 1911, și de academicianul Ioan Simionescu, savant cu vastă activitate în câmpul geologiei și paleontologiei, rector al Universității din Iași, președinte al Societății de

științe din România, membru al Parlamentului și Secretar general la Ministerul Instrucțiunii Publice și Cultelor.

„Având drept principală țintă a vieții reclama, iar drept dorință supremă un loc în Parlament, toate mijloacele permise și nepermise le întrebuițează d. A. C. Cuza în acest sens, fără alegere, fără deosebire. Ajuns la universitate prin raportul unui slavist și prin lichidarea afacerilor din ultima zi a unui guvern, își găsește un câmp nou de activitate în sensul scopurilor urmărite.

...Cahalul, jidanii, jidoviții – și iarăși Cahalul, jidoviții – la repetarea acestor cuvinte se reduce întreaga problemă socială a vremurilor de azi, întreaga activitate științifică a profesorului de economie politică. Dacă le citești, mereu trâmbițate, din ce în ce mai fortissimo, cu cât auzul se deprinde cu ele, îți aduci aminte de ideile fixe ale celor de la «Maison de Bois»”.

„Noua Revistă Română”, din 28 martie 1911

Profesorul universitar Constantin Thiron, profesor de patologie generală și terapie de la Universitatea din Iași, s-a exprimat astfel în cartea sa *Prof. E. Haeckel savantul și A.C. Cuza farsorul lui*, despre acesta din urmă:

„Este un adevărat diplomat bisericesc, foarte prevăzător, căci copiii d-sale îi dă la școala primară evanghelică (protestantă), dar personal este în grațiile episcopatului catolic din Iași, pe care îl invită anume la conferința sa de la deschiderea cursurilor universitare din 1906; iar la Universitate este pur ortodox evlavios, astfel încât domnia sa, știind că nu va putea intra în raiul semitic, atunci prin cele trei rituri creștine profesate de d-sa, își rezervă raiul creștin și oricine din prelata acestor rituri ar fi lângă Sf. Petru, i-ar subtiliza cheile spre a-i deschide Paradisul”.

Criticul literar și lingvistul Ovid Densusianu a înțeles să ia o poziție critică împotriva autorităților față de unele manifestări extrem-naționaliste. Sub titlul *Trofee de barbari* scria în ziarul ieșean „Ordinea” (An II, nr. 554, din 25 oct. 1909):

„Sub privirile îngăduitoare ale celor care trăiesc numai din ură și răzbunare, ceata de turburători ai liniștii noastre își continuă isprăvile. După o sălbăticie urmează alta și, în fața neîncetatei provocări la dezordine, cei cari mai au suflet să simtă nu se poate să nu se îngrijească de această anarhie patronată de câțiva impulsivi primejdioși – nu putem spune inconștienți, pentru că știu bine ce fac –

și totul e pus la cale de ei cu luciditatea răufăcătorului care-și socotește fiecare pas...

La Iași, câțiva studenți au voit să se arate tot așa de vrednici ca și polițiștii din București – frumoasă concurență! La o întrunire prezidată de un profesor universitar, emisarii celor doi naționaliști, care vor să reintroducă obiceiurile de pe vremea bașibuzucilor, au ținut să-și arate abilitatea lor în aruncarea de zburături și scaune – probabil, mândri și ei de isprava pe care o făcuseră, se vor fi dus să prezinte trofeele lor celor cari îi trimisese «să lupte».

De câțiva ani ne este dat să asistăm mereu la asemenea spectacole care ne fac să ne întrebăm dacă țara noastră mai este în Europa ori în Africa. Studenții, elevii de liceu, ațâțați de vorbele și faptele unor foști și viitori oaspeți ai caselor de sănătate, pornesc cu ghioaga pe stradă, la întruniri, la reprezentații teatrale și terorizează lumea, din păcate prea îngăduitoare cu ei.

Trebuie să se pună odată capăt acestor apucături vrednice de alte timpuri și de alte țări. Autoritățile școlare sunt chemate să-și facă datoria. În special autoritățile universitare – să recunoaștem, prea slabe până acum – sunt datoare să arate că nu figurează numai cu numele. Legea le dă puterea să pedepsească pe cei care le nesocotesc – s-o aplice dar și cu toată severitatea, pentru ca să isprăvească odată cu cei cari pescuiesc în apă tulbure și caută să coboare tinerimea universitară la rolul de sclavi ai ambițiunilor lor anarhice... Neghina să piară din universitate”.

La 21 noiembrie 1911, Uniunea Evreilor Pământeni a adresat o caldă scrisoare de mulțumire lui C. G. Costaforu, consecvent combatant pentru promovarea democrației și adversar hotărât al demagogiei xenofobe:

„Dați-ne voie să vă exprimăm, în numele organizației noastre, care reprezintă interesele și aspirațiile populației evreo-române, adâncă noastră mulțumire pentru frumosul dv. articol, publicat în ziarul «Adevărul» din 19 noiembrie c., sub titlul de «Revizuirea și chestia israelită».

Articolul dv. este un act de curaj și de dreptate în același timp. Venit în împrejurările de azi, când «oarba patimă», cum spuneți dv., oprește opinia publică românească să vadă marea nedreptate ce se face evreilor-pământeni prin situația ce li s-a creat, el este o îmbărbătare pentru noi. Am simțit, la citirea lui, renăscându-se speranța că vremurile se vor schimba totuși pentru noi și că timpul

când «purtătorii ideilor generose și luptători ai dreptății pentru toți», pe care-i chemați la acțiune prin articolul dv., vor cere dreptate pentru evreii-pământenii, nu va întârzia prea mult.

În așteptarea împlinirii acestei speranțe, vom păstra în Arhiva noastră articolul dv., ca o dovadă că, în vremurile de restriște, ați fost unul dintre acei – foarte puțini – care au avut curajul să ridice glasul în favoarea noastră¹.

În numele Reprezentanței,

Președinte, (ss) dr. Ad. Stern

Secretar, (ss) S. Labin²

Uniunea Evreilor Pământenii, Raportul C.C. asupra activității sale în anul 1911, București, Institut. de Arte Grafice „Eminescu”, 1911, p. 53.

Nobile sentimente de solidaritate umană față de etnia evreiască îi animau și pe mulți reprezentanți de seamă ai cultului ortodox.

La 15 iunie 1913, se anunțase inspecția canonică a P.S.S. Teodosie, episcopul Romanului, ocazie cu care evreii pământenii au ridicat la Podul Turcului, în înțelegere cu Iorgu Hagiopol, primarul comunei, un frumos arc de triumf îmbrăcat în frunze de stejar, cu steaguri tricolore și cu inscripția „Evreii Pământenii din Podul Turcului”. De asemeni l-au întâmpinat afară din oraș, alături de creștini.

În biserică, după ce preotul i-a prezentat raportul, P.S.S. a mulțumit pentru întâmpinarea făcută și a rostit în cuvântarea sa:

„Am văzut în centrul orașului arcul de triumf cu inscripția «Evreii Pământenii din Podul Turcului». Aceasta m-a bucurat foarte mult. M-au bucurat sentimentele iubirii și dragostei ce acești evrei au către poporul român; asemenea și noi trebuie să-i iubim ca pe frații noștri, căci așa a zis Mântuitorul: «Ceea ce nu-ți place altuia nu face» și «să iubești pe aproapele tău ca pe tine însuși». Aproapele tău nu este numai nevasta și copiii tăi, ci toți locuitorii din comună, județ și țară; deci vă zic să-i iubiți pe evrei, iar nu să-i urâți.

Domnilor,

Înaltul guvern și Corpurile legiuitoare recunosc că acești evrei, născuți și crescuți în țară la noi, sunt și ei fiii țării și li se cuvin și lor drepturile cetățenești; se va rezolva și trebuie să se rezolve chestia, dându-li-se ce li se cuvine, ca fii ai țării, născuți și crescuți în țară.

Legile umane nu fac excepție de religie, religia este liberă, a fost și trebuie să fie; să vă iubiți unul pe altul și să nu faceți excepție de religie.

Mulțumesc, mulțumesc, mulțumesc evreilor pământeni din Podu Turcului, pentru primirea ce mi-au făcut”.

A doua zi, Moise I. Iosifescu, secretarul Uniunii, îi urează, în casele preotului Ion Telibaga, din nou bun venit în târgușor și-i mulțumește pentru propovăduirea iubirii aproapelui și pentru speranțele de recunoaștere, de către organele de drept, ca fii ai țării.

P.S.S. îi asigură din nou pe evrei că:

„Fiți înainte credincioși fii ai țării, după cum ați fost și până acum; să nu pierdeți răbdarea. Poporul român știe că sunteți fiii țării și iubiți țara și guvernul.

Corpurile legiuitoare vă vor da drepturile ce vi se cuvin, însă aveți răbdare, căci se caută modalitatea cum să se rezolve această chestie, ca să fie împăcată și țara și d-tră”.

„Înfrățirea”, An I, nr. 34, din 22 sept. 1913, p. 1

Nici tribuna Parlamentului nu era ocolită de dispute privind problemele relațiilor etnice. Discutarea unor legi care, nu de puține ori, aveau prevederi discriminatorii, pe care „aleșii neamului” le sprijineau sau le criticau, instigațiile și violențele din stradă, congresele unor grupări antisemite își găseau deseori ecou și în dezbaterile Adunării Deputaților sau ale Senatului. Parlamentari liberali, conservatori sau socialiști, se confruntau cu membrii partidelor de orientare xenofobă și, uneori, chiar cu membrii cu vederi naționalist extreme din partidele ce se proclamau democratice. Fenomene similare se petreceau și în guvern, unde unii miniștri cu viziune mai realistă înțelegeau rolul pozitiv al evreilor în dezvoltarea nucleelor economiei capitaliste moderne și polemizau cu adepții menținerii structurii agrare a economiei românești, ceea ce însemna perpetuarea înapoierii într-un vast sector de activitate productivă.

În februarie 1915, deputatul I. Miculescu a luat atitudine fermă împotriva unor prevederi ale unui proiect de lege privind controlul străinilor. Reproducem câteva fragmente în care I. Miculescu a relevat primejdia discriminărilor față de populația evreiască cuprinse în respectivul act legislativ.

„D-lor, legea prezentată Parlamentului, cum v-am spus, este o lege de organizare administrativă complexă și definitivă, o lege de organizare a siguranței statului. Întreb: pentru ce tocmai acum? Chestiunile de felul acesta sunt chestiuni excesiv de gingașe și în privința cărora există fel de fel de păreri.

Nu este posibil ca d. ministru de Interne să fi avut iluziunea că asemenea legiuiri să se poată strecura în Parlament fără să se deschidă discuțiuni aprige între părerile opuse ale diferitelor partide, care puteau să tacă numai în fața unor dispozițiuni vremelnice, urgente și fără caracter de construcțiune permanentă...

O lege pentru controlul străinilor în România se lovește numaidecât de una din chestiunile cele mai mari, de una din problemele cele mai grele ale vieții sale politice: de chestiunea israelită, care nu există în Belgia, care nu există în Switsera, așa că nefiind acolo aceeași dificultate, nu poate fi nici aceeași dezlegare...

D-lor, chestiunea israelită există în țara noastră, și există pentru că există în țara noastră un fapt pe care nimeni nu-l poate tăgădui. Avem o populațiune de 400.000² de evrei stabiliți în țara aceasta. Prin legea d-voastră acei 400.000 de oameni sunt amenințați în puțința lor de a trăi, se simt jigniți în demnitatea lor de oameni, și fără a pretinde azi drepturi cetățenești, au făcut apel la noi, în numele omenirii, în numele drepturilor omenești naturale, care nu se tăgăduiesc nimănui, și ne-au cerut să luăm seama înainte de a vota legea propusă.

Pentru că legea propusă zdruncină, compromite cu desăvârșire situația lor chiar precară, cum este azi. Și pentru ce să o zdruncinăm? În urma cărei împrejurări? În urma cărei necuviințe ori vini provenite de la israeliți? Spre care folos al României? În ce scop, în ce vedere de întărire și de pază mai bună a statului?...

D. Cuza³ nu admite nimic, nu acordă nici o permisiune de mișcare oricât de umilă unei populațiuni de 400 000 de oameni care se îngrijește de noua legiuire și care tremură dinaintea proiectului de lege ce ni l-a prezentat ministrul de Interne...

Nu poate oricare om, nu numai străinul stabilit, dar chiar vagabondul cel mai păcătos să petiționeze către orice autoritate din țară, să ceară ceea ce crede că i se cuvine, că i se poate acorda? Un Parlament sesizat de o lege care poate schimba toată starea unor oameni, n-au să aibă voie acei oameni – în fapt 400 000 de oameni! – fără să comită o crimă de les-națiune, să facă o reclamație; ce e o reclamație? O plângere! Nu li se va da voie să prezinte câteva indicații care pot lumina pe aceia care au să legifereze? A pune numai întrebarea, destul pentru a revolta conștiințele drepte!

D-lor, după petițiunea evreilor către Parlament, mai este încă un alt punct de care d. Cuza se scandalizează...

D. Cuza nu tolerează că evreii, când au adresat plângerea lor către noi, s-au intitulat „Evrei pământeni!” Cum pământeni, întreabă d. Cuza? De ce nu pământeni? Răspunde oricine d-lui Cuza. Pentru că pământean va să zică împământenit! Chestia de definițiune și de dicționar unde părerile pot varia. De ce să dați unei vorbe un înțeles pe care îl are o altă vorbă? Pământean pentru mine însemnează a fi născut pe pământul nostru, a trăi pe el, și a aștepta tot pe el și moartea fără nici o uzurpare de drepturi de împământenire, care sunt cu totul altceva.

În ce, vă rog, evreii au zdruncinat prescripțiile noastre constituționale? În ce articolul 7 a fost sfâșiat ori amenințat pentru că epitetul de pământean s-a alipit de ei la Uniune, la societatea în numele căreia s-a redactat plângerea lor către Camerele legiuitoare?

D-lor, am insistat asupra acestor două părți caracteristice ale modului cum d. Cuza ne-a prezentat chestiunea israelită, pentru că sunt tipice, și mai că nu mai ai nevoie, în fața unei asemenea mentalități, să urmărești mai departe și argumentările de doctrină. Înainte de a desfășura doctrina, chiar de la început, se vede reaua voință sistematică, sectarismul strâmt cu care se tratează chestiunea de către d. Cuza.

Ei bine, d-lor, în contra acestui sectarism mă ridic. Și dacă legea d-lui ministru de Interne a avut nenorocirea să fie pe placul acestui sectarism, atunci cred că asemenea lege reclamă radicale îndreptări. Avem datoria de a ruga pe d. ministru să șteargă dintr-însa tot, dar absolut tot, ce poate da o confirmare programului de intoleranță de care a făcut profesiune de credință d. Cuza și în numele căreia a dat aprobarea sa proiectului ministerial” ...

În continuare, Miclescu declara:

„Nu sunteți oameni civilizați când împiedicați în România, pentru că a fost scrisă de un evreu, reprezentarea la teatru a unei drame ca Manasse, unul din giuvaerurile artistice ale literaturii noastre contemporane. Este purtare de sălbateci! România ca să se apere de chestiunea israelită nu are nevoie de manifestări de felul acesta care o dezonorează numai și care o fac de răs. În adevăr, au să o întrebe: dar de ce vă opriți la Manasse? Oare numai Manasse a fost scrisă de un evreu? Haidem la biserica de peste drum. Cinci minute până la Mitropolie! Aruncați-vă în Mitropolie, d-le Cuza, și smulgeți Psaltirea din mâna mitropolitului, pentru că nu a fost scrisă nici de

Ștefan, marele domnitor moldovean, și nici de Mihai-Viteazu, marele domn muntean, dar a fost scrisă de un evreu, de regele David al israeliților!” ...

„Monitorul Oficial”. Adunarea Deputaților, nr. 31,
14 feb. 1915, p. 286-288, 290-293

Riscurile propagandei antisemite preocupau chiar organele de siguranță ale statului. Astfel, la 11 martie 1910, Ministerul de Interne – Direcția Poliției și Siguranței Generale transmitea următorul ordin prefecturii Iași în legătură cu posibilele agitații studențești antisemite în Moldova:

„Suntem informați că studenții ultimilor ani ai facultăților din acel oraș [Iași], ar fi hotărât ca pe ziua de 1 aprilie a.c. să înființeze un ziar antisemit, pe care să-l împartă gratuit la sătenii de prin comunele din Moldova.

Ei ar avea intenția să plece prin comune pentru a ține conferințe sătenilor, prin care să explice sensul și modul cum trebuie aplicată legea învoielilor agricole, precum și de a-i învăța cum să se ferească de a mai fi înșelați de către arendașii și cârciumarii evrei.

În acest scop, peste 30 studenți de la Facultatea de drept și alții de la medicină, ar avea de gând ca în vara anului curent să se prezinte la examenele pentru administratori și medici de plasă, cerând apoi să fie numiți în Moldova, spre a putea mai cu folos să aducă la îndeplinire cele de mai sus relatate.

Se zice că studentul I. Ed. Vasiliu ar fi amestecat în această afacere.

Aducând aceasta la cunoștința dv., avem onoare a vă ruga să binevoiți a face cercetări și a ne comunica constatările dv.

Primiți vă rog, Domnule Prefect, asigurarea considerațiunii noastre.

p. Ministru, (ss) M. Săveanu

Director, (ss) I. Panaitescu

Arh. Ist. Naț., Fond Chestura de Poliție Iași, ds. 11/1910, fila 70

Drept răspuns, Serviciul de Siguranță al Prefecturii Poliției Iași comunica la 1 mai 1910, prefectului poliției din localitate:

„Domnule Prefect,

Cu înapoierea prezentului ordin am onoare a vă raporta că făcând personal cercetări am constatat că, în adevăr, în principiu a fost hotărât a se scoate un ziar naționalist, însă, de către studenții

universitari ai «Centrului studențesc» local în contra a tot ce-i străin, nu numai antisemit și asta s-a hotărât în Congresul General Studențesc ieșean din septembrie 1909, când s-a hotărât de asemenea ca membrii «cercurilor studențești» ori ai «centrelor studențești» să meargă pe la sate spre a ține conferințe la săteni cu subiecte științifice, culturale ori economice. Întrucât privește arătarea că 30 de studenți de la «Centrul studențesc» local ar avea intenția să plece la țară spre a învăța pe țărani să se ferească de jidanii cârciumari ori să învețe modul de aplicare al legii învoielilor agricole și că studentul I. Ed. Vasiliu ar fi amestecat în această afacere, am onoare a vă raporta că nu este nimic hotărât.

Comisar Șef al Siguranței,
(ss) D. Costescu

Secretar,
(ss) Lucescu”
Ibidem, Registrul 15, fila 2

Îngrijorări similare manifestau și alte organisme ale administrației de stat. Astfel, la 26 noiembrie 1907, prefectul județului Constanța comunica Ministerului de Interne dezacordul său în legătură cu transferarea în administrația căii ferate a județului a unui șef de gară cu vederi antisemite. În adresa Serviciului Administrativ al județului se specifică:

„Confidențial

Domnule Ministru,

Referindu-ne la ordinul domniei voastre nr. 60841 a.c. confidențial, avem onoare a vă raporta, după cum ne comunică d. polițai al orașului Constanța, cu nr. 14783 din 19 noiembrie, că între funcționarii C.F.R. din gara Constanța se găsește un impiegat M. Enulescu, care a fost văzut adeseori manifestându-se în contra evreilor și că, din cauza ideilor sale antisemite, a fost transferat din Iași aci.

Cum numitul poate infiltra ideile sale și altora și cum în localitate sunt evrei, vă rugăm să binevoiți a interveni, pentru ca numitul să fie transferat la o haltă izolată, unde n-ar mai avea cum să-și manifeste ideile de care este animat.

Binevoiți, vă rog, domnule ministru, a primi asigurarea distinsei mele considerațiuni”.

Ibidem, Dir. Poliției și Siguranței Generale, ds. 95/1907, f. 7

Un semn al atitudinilor democratice, antihuliganice ale unor exponenți ai opiniei publice românești l-a constituit și atitudinea justiției față de încercarea de a înscena un proces de „omor ritual”, prejudecată violent

antisemită. Astfel, la 23 iulie 1911, Tribunalul județului Ilfov a dat următoarea ordonanță definitivă:

„Dos. No. 1765/911

No. 80

Noi, I. Vasilescu, judecător de Instrucție la Cabinetul 4 Trib. Ilfov,

Având în vedere actele de procedură penală, dresate la Cabinetul nostru în dosarul No. 99/911, pentru a cerceta conform art. 45 procedură penală, dacă reclamațiunea femeii Iosefina Parg, înregistrată la No. 14033 din 11 mai a.c., adresată d-lui Prim Procuror este sau nu fondată;

Având în vedere adresa No. 20148/911 a d-lui Prim Procuror și dispozițiile art. 129 procedură penală,

Expunem următoarele:

În ziua de 7 mai a.c., într-o sâmbătă, părinții copilului Iosef Parg, care așteptau la ora 4 p.m. pe acesta să vie de la școală, văd cu surprindere că copilul nu mai vine. Toate cercetările desperate ale mamei rămân fără rezultat; reclamațiile ei pe la secție, pe la Poliție nu izbutesc să o îndrume în cercetările ce făcea.

Tocmai a doua zi, duminică, pe la orele 6 p.m. copilul vine acasă, după cum afirmă martorii, zăpăcit, slab, palid obosit și după ce bea peste măsură apă, limonată Vichy, fiind chinuit de o sete neexplicabilă, se culcă și doarme timp îndelungat.

Interogată la început unde a fost, nu vrea să spună, fiind după cum explică el mai târziu, terorizat de cei care-l răpiseră, și mai în urmă arată că la ieșirea de la școală a fost întâmpinat de doi domni, care sub promisiunea de bomboane, jucării, l-au suit într-o trăsură, s-au oprit în dreptul unui gang, l-au legat la ochi și l-au închis într-o odaie unde i-au dat o băătură, care l-a adormit imediat.

Când s-a sculat, a zărit pe unul din cei doi domni care-l condusesse, extrăgându-i sânge.

Față de faptele astfel expuse s-au ascultat la instrucție, informatorii propuși de reclamantă.

Din depozițiile martorilor: Luigia de Filippo, Antonio Kluck, se stabilește pe lângă elementul prim al reclamațiunei, dispariția copilului, și faptul că el a revenit acasă într-o stare de slăbiciune fizică îngrijorătoare și atât de turburat încât n-a nimerit acasă, decât condus de un italian care-l cunoștea și care-l găsisse rătăcind în preajma casei.

S-a stabilit de asemenea că în pivnița caselor comerciantului Finkelstein, pe care copilul îl indica ca fiind acela care l-a răpit, s-a găsit ghiozdanul copilului Iosef Parg. Interogat asupra provenienței ghiozdanului, comerciantul Finkelstein susține că i-a fost aruncat în pivniță de cineva, lucru care nu este imposibil, deși situațiunea pivniței și locul unde a fost găsit ghiozdanul dau foarte puțină credință explicațiunei bănuitului.

Ambele constatări rezultând din depozițiile martorilor, și anume dispariția copilului și dovada făcută că el s-a găsit, la un moment dat, în casa lui Finkelstein, fiind elemente lăaturalnice ale reclamațiunei, nu pot duce la concluziunea vinovăției lui Finkelstein, căci lipsește elementul principal, care condiționează un caz de urmărire și anume constatarea medico-legală. Medicul legist al Parchetului conchide că leziunile copilului Iosef Parg nu provin dintr-o venesecție, care nu se practică în mod obișnuit în locul unde leziunile au fost constatate.

Întrucât, deci, Ernest Parg, tatăl copilului, a reclamat că fiului său Iosef i s-a extras sânge de comerciantul Finkelstein pentru satisfacerea unei credințe religioase, asupra existenței căreia nu avem de altfel nici o informațiune științifică și care se poate în fapt să nu existe, căci în caz contrar nici ridicolul unui asemenea ritual n-ar fi în stare să egaleze obscuritatea credinței care el provoacă.

Văzând deci că nu se dovedește în fapt venesecția pretinsă de reclamant ca fiind în speță modul în care s-ar extrage sânge,

Pentru aceste motive

Decidem

Că nu există caz de urmărire publică în contra reclamațiunei înregistrată la nr. 20148/911 al d-lui Prim-Procuror

Disponem:

Ca dosarul no. 99/911 să fie înaintat d-lui Prim Procuror pentru a dispune conservarea lui.

Partea civilă este constituită.

Dată la Cabinetul nostru astăzi, 23 iulie 1911.

Judecător, (ss) I. Vasilescu

p. conformitate, (ss) I. Duică

Grefier, (ss) I. Buznea

Grefa Trib. Ilfov, secția 4 civ. cor.

Prezenta copie fiind conformă cu originalul se legalizează”.

U.E.P. Raportul C.C. asupra activității sale în 1911, București,

Inst. de Arte Grafice „Eminescu”, 1911, p. 75-76

Evident, opinia publică evreiască a salutat luările de poziție împotriva antisemitismului. Dând glas acestei stări de spirit, Uniunea Evreilor Pământeni a publicat, la 13 iulie 1914, un apel către exponenții cercurilor democratice românești în care preciza:

„Legenda «țării antisemite» am dezmințit-o de multe ori cu fapte. Țara nu este antisemită, căci nici Liga Culturală, nici d-nii Cuza și Iorga nu sunt țara. Dintre cei câțiva care se agită la anumite ocazii, insultându-ne și provocând scandaluri, sau amenințând ca Liga [Culturală] cu pogromuri, câți sunt convinși? Aproape nici unul. Dar chiar dacă ar fi convinși cu toții, câți sunt ei la număr pentru ca voința lor să rămână lege?

Am avut și avem în țară tot felul de curente și tendințe, reprezentate prin indivizi mai mult sau mai puțin numeroși. Nimănui nu i-a trăsнит prin cap să le ia în serios cât timp ele n-au în adevăr de partea lor o forță considerabilă.

De ce s-ar bucura de o cinste deosebită câțiva domni care, fie din cauza «vătămăturii lor sufletești», cum se exprimă un scriitor naționalist, fie din cauza vătămăturii...bănești, cum se întâmplă mai des, propagă un antisemitism sângeros spre a-și face afacerile?

Noi nu putem admite – fiindcă dragostea pentru poporul român ne face să credem în însușirile lui – că cei câțiva energumeni din Odobești, de la Ligă și de aiurea reprezintă sufletul și mintea poporului român. Avem despre poporul român o idee mai frumoasă...”

„Înfrățirea”, București, An II, nr. 28/13 iulie 1914, p. 1

Desigur, cele de mai sus sunt doar câteva atitudini – din multe altele – ale unor reprezentanți de frunte ai societății românești care au înțeles să stigmatizeze pozițiile retrograde ale unor inși ce încercau să se ridice împotriva cursului firesc al istoriei: făurirea unei societăți democratice, stabile, care să permită înaintarea țării pe calea progresului politic, economic și social. Le-am amintit doar cu titlu de exemplu, spre a marca pașii către conviețuirea pașnică între naționalitățile conlocuitoare, condiție *sine qua non* către înscrierea României în noua lume ce se edifică acum, sub ochii noștri.

Note

¹ Răspunsul lui C.G. Costaforu:

București, 24 noiembrie 1911

Stimate Domnule Stern,

Mi-ai trimis o broșură cu câteva rânduri arătătoare că-mi vine din parte-ți. După citirea ei, am luat condeiul și am scris articolul pentru care mi-ai făcut cinstea unei mulțumiri din partea Asociației ce prezidezi.

Asemenea mulțumiri a mai primit și tatăl meu; le păstrez cu scumpătate; mai am și eu câteva, și sper că și fiii mei le vor păstra și ei ca mărturie a unor vremuri grele din care, pe timpul lor, nu va mai rămâne decât o urâtă amintire.

Vor fi însă și ei mândri, cum sunt eu, că aceia care le-au dat un nume le-au dat și o bună îndrumare în viață.

Cu o prietenească strângere de mână,

Al d-tale,

C. G. Costaforu

² Populația evreiască era de 240.000 (vezi L. Colescu, *La population de religion mosaïque en Roumanie*, București, 1915, p. 4, 14).

³ A. C. Cuza a apărât această lege timp de trei zile în cursul dezbaterii parlamentare.

DR. FILDERMAN ȘI REGIMUL ANTONESCIAN ÎNTR-UN REALITATE ȘI MISTIFICARE

de Lya Benjamin

Negaționismul actual afirmat în câmpul istoriografiei cu intenția de a șterge cu buretele dimensiunile persecuțiilor antievreiești în anii regimului antonescian, invocă tot mai des ca martor în favoarea afirmațiilor sale pe dr. W. Filderman, conducătorul obștii evreiești din România înainte și în anii celui de-al doilea război mondial: argumentul fiind un text al acestuia din 1955 despre care cei care l-au pus în circulație nu știu, însă, dacă este un „testament” sau o declarație la un proces¹. Ceea ce persoanele respective știu precis este doar că dr. W. Filderman a adus un veritabil elogiul memoriei mareșalului Antonescu, considerându-l „salvatorul” evreimii române.

Nu avem elementele necesare spre a contesta autenticitatea textului în discuție. Nu cunoaștem varianta originală și nici împrejurările care l-ar fi determinat pe dr. W. Filderman să facă afirmații apologetice la adresa mareșalului. Este, însă, cert că textul invocat contrazice realitatea istorică și îl plasează pe dr. W. Filderman în postura unui personaj bizar, ca să nu spunem inconsecvent, ce-și reneagă, prin aceste declarații, întreaga luptă pe care a dus-o împotriva regimului antonescian în interesul supraviețuirii populației evreiești din România. Analiza sutelor de petiții adresate de dr. W. Filderman mareșalului Antonescu și altor membri ai guvernului pune în evidență o imagine a regimului antonescian cu totul contrară celei care rezultă din presupusul său testament din anul 1955, publicat de Kurt W. Treptow la Iași în 1994² și de presupusa declarație publicată de I. Coja în revista „Mareșalul Antonescu”³. Conform textelor respective, dr. Filderman ar fi apreciat că vexațiunile la care au fost supuși evreii s-ar fi datorat exclusiv „naziștilor germani și Gărzii de Fier”, întrucât „mareșalul Antonescu a rezistat cu succes presiunii naziste care impunea măsuri dure împotriva evreilor”⁴, „intervenind energic la naziști, obținând chiar oprirea deportării a mai mult de 20.000 de evrei din Bucovina”⁵.

Lectura acestor declarații târzii atribuite doctorului W. Filderman nu poate provoca, pentru cei ce cunosc realitatea istorică și textele elaborate de el în anii prigoanei, decât consternare și nedumerire. Cum ar fi putut afirma dr. Filderman, în 1955, că deportarea evreilor din Bucovina s-a efectuat sub

presiune nazistă și că ea ar fi fost oprită „grație intervenției energice a mareșalului”, când nimeni altul nu știa mai bine decât el că deportările evreilor din Basarabia și Bucovina au avut loc din ordinul personal al Conducătorului statului? Se știe doar că lui i s-a adresat Filderman „implorându-l” să oprească această acțiune nefericită care ducea la moartea a mii de suflete nevinovate. Astfel, la 9 octombrie 1941, Filderman scria mareșalului: „Ni se spune că unii evrei din Bucovina vor fi trimiși în Ucraina și că această trimitere ar echivala cu moartea lor date fiind împrejurările”⁶. La 11 octombrie, dr. Filderman a revenit cu o nouă scrisoare, dând detalii concrete despre condițiile de desfășurare a deportării: „În dimineața zilei de 8 octombrie au plecat 1.500 de oameni în mare parte pe jos, scria el, toți expuși să se prăpădească, afară fiind frig, iar ei goi, fără alimente... nici bolnavii n-au fost cruțați și femeile au plecat pe jos. Este moartea, moartea fără vină – conchidea Filderman – fără altă vină decât aceea de a fi evrei”⁷. Iar la 19 octombrie într-o nouă scrisoare, califica deportarea drept o măsură „lipsită de bază legală [...] incompatibilă cu principiul fundamental că omul este om, oricărei credințe îi aparține”⁸. În același timp, el considera deportarea evreilor din sudul Bucovinei și din județul Dorohoi și mai gravă și mai ilegală, întrucât nu se aplica numai evreilor din „provinciile dezrobite” de sub ocupație sovietică, dar și teritoriilor care nu s-au aflat sub dominația sistemului sovietic⁹. Din petițiile dr. Filderman rezultă deci clar că liderul obștii evreimii române făcea răspunzător guvernul antonescian pentru deportările în Transnistria. Nu întâmplător în răspunsul dat lui Filderman la petițiile din 11 și 19 octombrie Ion Antonescu îl califica „drept acuzator”. În acest răspuns, foarte dur, șeful statului își asuma din plin ordinul deportării; ce-i drept, îl justifica, prezentându-l ca o măsură „necesară” de represalii împotriva evreilor pentru comportarea lor, chipurile incalificabilă, în timpul retragerii autorităților românești din Basarabia și Bucovina¹⁰. Acceptând posibilitatea existenței unor evrei neloiali, cu un comportament reprobabil, dr. Filderman a invocat, totuși, suficiente argumente pentru a dovedi natura abuzivă a deportărilor. În petițiile adresate autorităților, el a subliniat nu o dată că „deportarea s-a făcut global, fără cercetarea individuală a culpei”¹¹, că au fost deportați foarte mulți „care nu s-au putut face vinovați de învinuirile” aduse evreilor de mareșalul Antonescu. „Au fost deportați și luptătorii din războaiele României, decorați, invalizi de război, descendenți ai acestora și ai veteranilor din Războiul de Independență; evrei originari din Vechiul Regat, Transilvania sau Banat, care se aflau întâmplător în călătorii de afaceri sau în vizită de familie în Basarabia și Bucovina; funcționarii și pensionarii de

stat din Bucovina de nord și Basarabia; evreii care, originari din teritoriile ocupate, erau mobilizați în armata română la data cedării teritoriilor și care, retrăgându-se împreună cu armata, au putut suferi atacurile ce se impută evreilor, dar nu le-au putut săvârși”¹².

Așadar, deportarea în Transnistria sub toate aspectele ei punitive a fost inițiată de regimul antonescian, de însuși conducătorul statului.

De altfel, această responsabilitate a și fost asumată de mareșal în câteva ședințe ale Consiliului de Miniștri. În ședința din 6 septembrie 1941, el a declarat: „Scopul nostru trebuie să fie ca să se întemeieze Statul Galiției care [...] să fie curățat de jidani și de slavi, așa cum lupt eu acum ca să curăț de jidani și de slavi Basarabia și Bucovina”¹³; în Consiliul din 6 octombrie 1941, Ion Antonescu a recunoscut chiar că a hotărât să-i scoată pe evrei „definitiv și total din Basarabia și Bucovina. Măsura este în curs – conchidea ei. Mai am în Basarabia aproximativ 40.000 de evrei care, în câteva zile, vor fi trecuți peste Nistru, iar dacă circumstanțele o vor permite, vor fi trecuți dincolo de Urali. Aceasta este soluția ca să scăpăm neamul românesc din situația în care zăcea”¹⁴. Aceste planuri de purificare etnică au fost elaborate și aplicate fără nici o presiune nazistă!

În ce privește regimul creat deportaților în Transnistria, dr. Filderman arăta, în toamna anului 1943: „61% din cei deportați au murit în decurs de doi ani; sunt familii în care din 10 membrii supraviețuiesc numai unul sau doi; sunt copiii ai căror părinți au murit; mii de deportați sunt desculți și flămânzi, hrana zilnică fiind o apă fierbinte în care plutesc 30-40 grame mălai și deci și treimea care a rămas este amenințată să moară”¹⁵. Evocând acest regim de exterminare fizică, Filderman a solicitat autorităților antonesciene (pentru că a știut că de ele depinde și nu de naziști) amnistierea presupușilor vinovați. „În adevăr, presupunându-i pe toți evreii vinovați – îi scria Filderman lui Mihai Antonescu și C.Z. Vasiliu – până la urmă orice pedeapsă are un termen și chiar cei condamnați la muncă silnică pe viață se amnistiază sau se grațiază pentru motive generale sau speciale”¹⁶.

Dar textele dr. Filderman nu se refereau doar la tragedia deportării; ele cuprind date relevante și despre politica de deposedare a populației evreiești de drepturile ei civile, de dreptul la proprietate, la muncă și, în ultimă instanță, la viață. Presupusele afirmații ce i se atribuie de către negaționiști cum că „bunurile evreilor au fost puse sub un regim de administrare tranzitorie, care făcându-le să pară pierdute, le-a asigurat conservarea în scopul restituirii la momentul oportun”¹⁷, sunt contrazise de documentele elaborate de dr. Filderman în epoca prigoanei și imediat după răsturnarea regimului antonescian. Textele respective conțin nenumărate date cu privire

la situația reală a evreimii creată de politica de spoliere promovată de regimul antonescian.

Iată cum caracteriza dr. Filderman, în mai 1943, situația social-economică a populației evreiești: „Numărul firmelor a fost redus de la 28.235 la 6.505; mii de evrei au fost ruinați în iunie 1941 prin evacuarea în orașe, din sate și târguri, unde au abandonat toată averea care le-a fost furată; mii de evrei și-au pierdut averea în iulie 1941 prin evacuarea din Iași, Galați, Piatra Neamț, Focșani, Huși, Vaslui, Buzău, Ploiești, Câmpina, Reșița, Lipova, Diciosânmartin; alte mii au fost ruinați în 1942 prin deportări nelegale, muncă de folos obștească; circa 100.000 de evrei din Vechiul Regat și Transilvania au fost ruinați din aceste cauze, restul de 200.000 de evrei a suferit o considerabilă diminuare de avere prin măsuri legale sau administrative”¹⁸. În același timp, petițiile sale conțin descrieri detaliate despre modul în care au fost expropriate și prădate bunurile confiscate evreilor. Astfel, afirmația atribuită lui Filderman de aceiași negaționiști cum că bunurile evreiești ar fi fost conservate pentru a le fi restituite la momentul oportun este contrazisă de chiar memoriile sale, adresate regimului de după 23 august 1944: „Aproape toate bunurile mobile, cereale, animale, lemne, vinuri, mașini, unelte etc. au fost sustrase și înstrăinate de legionari sau de arendași, scria Filderman în septembrie 1944, încât unele din ele restituindu-se nu mai pot fi puse în funcțiune (...) Pădurile au fost tăiate fără respectarea obligațiilor de replantare. Prin mijloace sălbatice atât proprietarii, cât și chiriașii – pe ploaie, pe frig și zăpadă – din case au fost alungați bolnavi grav și chiar și paralitici, fără preocuparea dacă au sau nu o altă locuință și chiar fără preaviz, de cele mai multe ori într-o oră sau două; evacuări care au ruinat o mare parte și au pauperizat aproape pe toți, date fiind chirii exorbitante ce au fost siliți să plătească”¹⁹.

În optica dr. Filderman din anii prigoanei, măsurile antievreiești promovate de regimul antonescian erau de multe ori mai dure decât cele aplicate în celelalte state satelite ale Germaniei naziste. În petițiile înaintate autorităților, dr. Filderman a subliniat nu o dată că situația evreilor din România putea fi asemănată mai degrabă cu situația celor din țările aflate sub dominație nazistă decât cu aceea a evreilor din statele satelite. Este relevantă în acest sens următoarea mărturisire făcută, în 1949, într-o scrisoare adresată Centrului de documentare iudaică din Paris: referindu-se la petițiile adresate guvernului antonescian, în 1942, pentru evitarea deportărilor în lagărele naziste de exterminare, dr. Filderman arăta că de un real folos a fost faptul că a putut administra dovezi că n-au fost deportați

nici evreii din Finlanda, nici cei din Ungaria sau Italia, ci doar din Olanda și Belgia, adică din țările învinse. Astfel, el atenționa că dacă se acceptă deportarea din România, atunci și această țară are statutul statelor ocupate și nu al celor aliate²⁰.

Analizând prevederile unor măsuri și legi draconice, dr. W. Filderman a evidențiat consecințele lor negative nu doar pentru viața evreiască, ci și pentru societatea românească în ansamblu. Făcând radiografia Deciziei nr. 97484, emisă de Ministerul Muncii, Sănătății și Ocrotirilor Sociale la 8 martie 1941, cu privire la anularea contractelor de ucenicie și a cărților de lucrător ale meseriașilor evrei, dr. Filderman constata că „ea depășește în gravitate și în nedreptate tot ce s-a adus în ultimele 7 luni ca măsuri împotriva evreilor...”²¹; el a comparat această decizie cu un *pogrom rece* căruia urmau să-i cadă victimă mii de tineri și adulți. Căci unui „copil căruia i se interzice de a învăța o meserie devine o vită... El este condamnat să moară de foame și de inactivitate... Nu există țară în lume unde să se fi introdus o asemenea legislație, conchidea dr. Filderman. Statutul evreilor din Franța, Italia și Ungaria permite copiilor să învețe o meserie”. În ce privește statutul lucrătorilor, Filderman demonstra natura aberantă a deciziei atât din punct de vedere juridic cât și economic. „Scoțând din exercițiul economic lucrătorii evrei, demonstra el, se va scumpi considerabil mâna de lucru și deci tot costul vieții”²².

În câteva petiții, dr. Filderman a protestat împotriva măsurilor polițienești adoptate de regim contra evreilor după intrarea României în război alături de Germania nazistă. El a arătat gravele consecințe ale evacuării populației evreiești din sate și târguri și concentrarea ei în capitalele de județe; ale internării bărbaților în lagăre și ale mobilizării lor la munca forțată ș.a.

Reacția dr. Filderman la masacrul din Iași (29 iunie – 6 iulie 1941) este consemnată în relatarea unei discuții purtată pe această temă la 8 iulie 1941 cu colonelul Pătruțoiu, secretar general al Ministerului Afacerilor Interne, care i-a comunicat că „cele petrecute la Iași au fost cauzate de faptul că s-a tras în armată și după termenul dat pentru a denunța pe vinovați, [iar] aceștia n-au fost predați”²³. Respingând practica guvernului de culpabilizare a etniei evreiești, Filderman a replicat că „este potrivit dreptului și omeniei ca nevinovați să răspundă pentru vinovați”²⁴.

În cele de mai sus am evocat doar câteva exemple relevante pentru punctul de vedere al dr. Filderman despre regimul creat evreilor din România în anii celui de-al doilea război mondial.

Desigur, textele dr. Filderman conțin aprecieri și despre schimbările intervenite în politica lui Antonescu față de evrei. Avem în vedere scrisoarea adresată prințului Barbu Știrbei la 10 mai 1944, cu ocazia plecării acestuia la Cairo pentru a tatona terenul în vederea unui eventual armistițiu. Nefiind sigur că va supraviețui vicisitudinilor războiului, dr. Filderman a dorit să facă cunoscute câteva păreri ale sale despre România și poporul român. A considerat necesar să arate că în opinia sa România a intrat în război alături de Germania nazistă prin forța împrejurărilor. Declararea unui război Axei ar fi dus la ocuparea României de către Germania nazistă, la decapitarea elitei politice românești și la asasinarea evreilor. În fond, arăta el, România a fost întotdeauna devotată Alianților. În legătură cu situația evreilor, dr. Filderman a subliniat faptul că guvernul a refuzat deportarea evreilor în lagărele naziste de exterminare și a acceptat repatrierea deportaților care au supraviețuit regimului din Transnistria. Subliniind aceste aspecte pozitive, dr. Filderman n-a omis nici de data aceasta să evoce asasinarea a zeci de mii de evrei în Transnistria. În legătură cu problema evreiască, el a formulat două doleanțe: abolirea legislației restrictive și *restitutio in integrum*, iar pe plan internațional rezolvarea problemei Palestinei. Se poate vedea deci că nici în această scrisoare pe care dr. Filderman a vrut-o cu caracter oarecum „testamentar”, și prin care dorea să servească interesele românești, nu a omis să pomenească, fie și printre rânduri, de aspectele prigoanei antievreiești. Printre altele, el a ținut să-l informeze pe Barbu Știrbei și că evreilor le era interzis să se refugieze din București în condițiile când bombardamentele se țineau lanț și când numeroși alți locuitori, inclusiv guvernul, au părăsit Capitala.

Documentul reflectă starea de spirit a dr. Filderman la data respectivă, când era totuși cuprins de speranța supraviețuirii, fără să uite însă de persecuțiile îndurate²⁵.

În lumina celor prezentate, putem conchide că numai ignoranța, lipsa unei metodologii în cercetarea corectă a trecutului pot sta la baza concluziilor negaționiste care, în aprecierea poziției dr. Filderman față de politica regimului antonescian în problema evreiască, pornesc numai de la textul din 1955, care chiar dacă există, poate fi de sorginte cu totul conjuncturală. Neluarea în considerație a tot ce a scris dr. Filderman în anii războiului și imediat după este o raportare unilaterală la documentul istoric, ce nu poate genera decât falsificare și mistificare a realităților istorice precum și a concepțiilor despre aceste realități.

Note

1. Despre existența unui astfel de text vorbește pe larg Kurt W. Treptow. Vezi în acest sens Sabin Mănuilă și Wilhelm Filderman, *Populația evreiască din România în timpul celui de-al doilea război mondial*. Introducere de Larry Watts. Editor Kurt W. Treptow. Fundația Culturală Română, Iași, 1994. Nota editorului, p. 8-12. Conform informațiilor furnizate de editor, ar fi vorba despre un „testament legalizat la New York, în 1956”. Conform informațiilor furnizate de prof. Dr. I. Coja ar fi vorba despre o mărturie depusă de dr. W. Filderman în procesul unor tineri români care atacaseră ambasada României la Berna. Vezi în acest sens revista „Mareșalul Antonescu”, nr. 1/2001, p. 51.
2. Vezi nota 1.
3. Vezi nota 1.
4. I. Coja, *loc. cit.*
5. I. Coja, *loc. cit.*
6. Matatias Carp, *Cartea Neagră*, ediția a II-a, Editura Diogene, București, 1996, p. 96.
7. M. Carp, *loc. cit.*, p. 101.
8. Lya Benjamin, *Prigoană și rezistență în istoria evreilor din România, 1940-1944*, Editura Hasefer, București, 2001, p. 375-383.
9. Lya Benjamin, *loc. cit.*
10. Scrisoarea mareșalului Antonescu adresată dr. W. Filderman, 19 oct. 1941, publicată în L. Benjamin, p. 384-386.
11. Vezi în acest sens memoriul dr. W. Filderman, predat primului ministru și lui C.Z. Vasiliu la 12 octombrie 1943. Publicat în L. Benjamin, p. 435-439.
12. L. Benjamin, *loc. cit.*
13. Vezi Lya Benjamin (ed.), *Problema evreiască în stenogramele Consiliului de Miniștri*, Editura Hasefer, București, 1996, p. 301-304.
14. *Loc. cit.*, p. 326-327.
15. Memoriul din 13 octombrie 1943, Lya Benjamin, *loc. cit.*, p. 438.
16. *Loc. cit.*
17. Vezi în acest sens textele publicate de K.W. Treptow și I. Coja. Sursele sunt specificate la nota 1.
18. Date citate în memoriul adresat de dr. W. Filderman președintelui Centralei Evreilor din România, 12 mai 1943. Publicat în L. Benjamin, p. 425-433.
19. Vezi în acest sens memoriul Consiliului General Evreiesc înaintat guvernului român la 16 septembrie 1944, semnat dr. W. Filderman, președinte, M. Davidovici, secretar general. Publicat de Lya Benjamin (ed.) în *Legislația antievreiască*, Editura Hasefer, București, 1993, p. 343-349.
20. Jean Ancel (ed.), *Documents Concerning the Fate of Romanian Jewry during the Holocaust*, vol. VIII, p. 525.
21. Vezi în acest sens memoriul adresat ministrului Muncii, Sănătății și Ocrotirilor Sociale la 26 martie 1941. Publicat în Jean Ancel, *op. cit.*, vol. II, p. 351-356.
22. *Loc. cit.*
23. Arhiva Centrului pentru Studierea Istoriei Evreilor din România, fond III, ds. 288, f. 60.
24. *Loc. cit.*
25. Jean Ancel, vol. VIII, p. 45-47.

La începutul anului 1942, un grup de elevi de la Liceul „Cultura B” din București a fost arestat, judecat și condamnat pentru activitate sionistă. Printre cei acuzați mă aflam și eu, pe atunci elev în clasa a VII-a.

Activitatea noastră se rezuma la discuții despre plecarea în Palestina, persecuțiile rasiale și necesitatea autoapărării în condițiile amplificării acțiunilor antisemite. Ce-i drept, organizațiile sioniste erau interzise, dar întâlnirile noastre erau absolut inofensive. În contextul dat, organizația sionistă promova principiul „nu facem nimic aici, nu ne încadrăm în lupta de aici, noi ne pregătim pentru Alia (emigrare)”. Cel puțin așa ne spuneau mai-marii noștri. Discuțiile aveau un caracter pueril, neorganizat, fără perspective concrete; n-am întreprins nimic concret.

În organizația sionistă Hașomer Hațair intrase cu puțin timp înainte de încetarea activității legale (probabil sfârșitul anului '41, începutul lui '42) un elev cu numele de Leon Zalman, despre care ulterior am aflat (în timpul procesului) că era membru UTC.

Într-o bună zi, Cornel Elias (coleg de clasă cu mine), L. Zalman și un alt elev, Moscovici, au fost arestați în timp ce împărțeau bancnote ștampilate cu lozinci antifasciste. Această acțiune nu avea nici o legătură cu organizația sionistă; era o inițiativă utecistă de care noi nu aveam cunoștință. Este probabil că în timpul anchetei la Prefectura Poliției, Zalman, în dorința de a nu-i implica pe tovarășii săi uteciști, a direcționat declarațiile sale spre noi, cei din Hașomer Hațair. Așa se explică faptul că au început și arestările sioniștilor¹. Eu am fost arestat printre ultimii. Procesul a fost judecat la Curtea Marțială din București, în aprilie 1942: au fost implicați 19 elevi din clase și vârste diferite. Sentința a fost mai mult decât aspră: trei condamnați la moarte, iar pentru restul – între 12 și 25 ani de detenție².

Este cert că:

1. Cu excepția celor trei condamnați la moarte (Cornel Elias, Leon Zalman, Iancu Moscovici), ceilalți nu eram comuniști, nu aveam nici o legătură cu UTC-ul.

2. Eram tineri sioniști din organizația Hașomer Hațair, preocupați de plecarea în Palestina și de efectele măsurilor de prigoană rasiale.

3. În aceste condiții ne adunam în grupuri „ilegale” din punctul de vedere al autorității de stat.

4. Eram tineri, unii copii, fără experiență, dar cu o anumită atitudine față de viață și evenimente, atitudine care, din punctul meu de vedere, era justificată și demnă.

În timpul detenției în închisori și lagăr, o parte dintre noi (mai puțin de o treime) a trecut la comuniști (asupra cauzelor acestei opțiuni se poate vorbi mult), ceilalți au rămas pe poziții sioniste și după 23 august 1944 au emigrat în Palestina.

Ca urmare a sentinței, părinții noștri au încercat să obțină grațierea, adresând un memoriu Majestății Sale Regelui Mihai I³. În condițiile militaro-politice internaționale de la începutul anului 1944, regele a acordat grațierea. Totuși, nu am fost eliberați. Conform legilor în vigoare am fost transferați de la închisoarea Văcărești, pentru continuarea detenției, în Lagărul de Internați Politici de la Tg. Jiu. Am fost eliberați la 23 august 1944.

Relatarea dr. Alexandru Elias a fost consemnată de Lya Benjamin

Note

¹ Cf. relatărilor lui M. Benvenisti, conducător sionist, poliția arestase un tânăr evreu despre care se pretindea că ar fi dat unui vânzător ambulant o bancnotă pe care era imprimat „Jos războiul”. La cercetări, acesta declară că ar fi primit bancnota incriminată de la doi școlari. La descinderea făcută la domiciliul unuia dintre ei s-a găsit o listă a membrilor unui grup din organizația Hașomer Hațair. Sunt arestați toți membrii acestui grup, sub bănuiala că ar fi avut o activitate subversivă (M. Benvenisti, *Sionismul în vremea prigoanei*, București, 1944, p. 27).

² În legătură cu numele celor implicați în proces și desfășurarea acestuia, vezi Anexa I, articolul preluat din „Revista Culturii Mozaic”, nr. 472, din 1 decembrie 1980.

³ În Anexa II, reproducem memoriul redactat și semnat de părinții elevilor condamnați la muncă silnică.

Tineri evrei, eroi ai rezistenței române

Anul acesta, la 10 iunie, s-au împlinit 38 de ani de la executarea prin împușcare a trei tineri evrei, eroi ai rezistenței române.

Să reamintim faptele care au dus la tragicul deznodământ.

Era în ziua de 10 martie 1942, în plin război fascist, când un tânăr a cumpărat un ziar, pe care l-a plătit cu o bancnotă de 5 lei. Pe bancnotă erau imprimate, cu ajutorul unei tipografii de buzunar, cuvintele „Jos războiul! Afară cu nemții! Frontul Patriotic al Tineretului”. Vânzătorul de ziare a anunțat imediat pe un polițist, aflat în apropiere, care l-a arestat pe loc pe tânărul cumpărător al ziarului, identificat ca fiind Zalman Leon, elev al Liceului evreiesc „Cultura B” din București.

Din cercetările pe care le face Siguranța se constată că a mai fost plasată o bancnotă de 1 leu, cu aceleași texte, de către Iancu Moscovici, care recunoaște că a primit-o de la Elias Corneliu, de asemenea elev al Liceului „Cultura B”.

Siguranța extinde cercetările la toate școlile evreiești din Capitală: cursurile pentru studenții evrei, liceele „Cultura A și B”, Gimnaziul industrial „Cultura”, Școala evreiască pentru surori de caritate, liceele de fete „Focșăneanu” și „Kreindler” etc. Sunt arestați încă 16 tineri, în vârstă de 10 până la 16 ani.

În timpul anchetei, copiii sunt supuși la cazne pentru a face „mărturisiri”, menite a implica în proces conducători ai mișcării antifasciste sau ai obștii evreiești; străduințele anchetatorilor rămân însă fără rezultat.

Judecați în mare grabă, la 21 aprilie 1942, de Curtea Marțială, instalată – ca o curioasă „coincidență” – în localul Conservatorului de muzică „A. De Pergolla” al Comunității evreiești spaniole din București, „periculoșii complotiști” sunt găsiți vinovați de „subminare a ordinii publice”, pronunțându-se următoarele condamnări:

- condamnați la moarte: Zalman Leon, Moscovici Iancu și Elias Corneliu, toți minori;
- condamnați la câte 25 de ani muncă silnică: Renée Pecht, Adela Süssman, Carol Buium și Moșe Ghifter;
- condamnați la câte 20 de ani muncă silnică: Mariana Rosenkranz, Renée Haimsohn, Zitta Theodoru, Alexandru Elias, Carol Horovitz, Liciu Bercovici, Emil Brachman, Sigmund Haimsohn, Jacques Blumer;
- condamnat la 15 ani muncă silnică: Avram Dascălu;
- condamnați la câte 12 ani muncă silnică: Izu Schuller și Colmy Bianca.

„Complotista” Colmy Bianca, în vârstă de 10 ani, dormea în boxă la pronunțarea condamnării, fiind trezită din somn spre a i se comunica sentința.

Cu aceeași grabă cu care s-a organizat procesul, se trece și la executarea sentinței.

Astfel, în zorii zilei de 10 iunie 1942, pe platoul fortului Jilava, sunt executați prin împușcare minorii: Zalman Leon, Moscovici Iancu și Elias Corneliu.

Toți ceilalți condamnați sunt trimiși la ocnă. Familiile acestora fac numeroase demersuri pentru grațierea lor. După doi ani de la pronunțarea sentințelor, la 30 aprilie 1944, fără a se emite un decret de grațiere, condamnații sunt scoși din temniță și internați în lagărul de la Tg. Jiu, de unde au fost eliberați la 23 august 1944, împreună cu ceilalți deținuți antifasciști.

La a 38-a comemorare a morții celor trei tineri evrei, martiri ai rezistenței noastre, nu pot încheia această pioasă evocare fără a reproduce aceste rânduri, scrise în 1945 de Ștefan Tita, drept omagiu memoriei lor:

„Era o dimineață limpede de început de vară. Natura reîmprospătată de infuzia soarelui își risipea belșugul prin frunziș și peste ogoare. În înalt, păsările scriau semne de voie bună și-și despleteau trilurile. Iar acești trei muguri, acești trei copii, trebuiau să sfârșească, să moară împușcați. N-au primit să li se lege ochii. Și au murit bărbătește, eroic. N-au lăcrimat... S-au îmbrățișat îndelung, s-au ținut strâns de mână, au scos pieptul înainte și au primit în plin plumbul ucigaș al plutonului de execuție.

...Trei copii evrei au avut curajul să înfrunte pe cotropitorii jefuitori de lumină și să lupte pentru făurirea unei Români libere”.

F. Iacob

„Revista Cultului Mozaic”, nr. 472, 1 decembrie 1980

Anexa II

Majestate,

Subsemnații: Ghitler Haim, Blumer Hascal și Blumer Malvina, Haimsohn Carol și Haimsohn Vicie, Elias George și Elias Evelina, Bercovici Fani, Horovitz Theodor și Horovitz Marietta, Brafman Simon și Brafman Anetta, Goldberg Iosif, Goldberg Boris și Goldberg Ana, Juster Marka, Züssman Mina, Pächt Albert și Pächt Rebeca, Theodoru Isidor și Theodoru Amelia.

Părinți, mame, frați, surori, încadrând familii întregi, cu deosebit devotament și cu profund respect, venim în sfâșierea durerii noastre fără margini să vă implorăm a acorda *grațierea* pentru copilele noastre:

Mariana Rosenkrantz, azi de 18 ani, condamnată la 20 ani muncă silnică

Renée Haimsohn	“	18	“	20	“
Zitta Theodoru	“	19	“	20	“

Renée Pächt	“	20	“	25	“
Adela Züssman	“	22	“	25	“

Primele patru copile au suferit aceste condamnări prin sentința nr. 1097 din 21 aprilie 1942 (dosar nr. 3572/942 al Curții Marțiale a Comandamentului Militar al Capitalei S. III), iar ultima copilă prin sentința din 25 mai 1942 privind același dosar, sub cuvânt că ar fi participat la adunări interzise și conducere de organizație clandestină, precum și grațierea pentru tinerii:

Alexandru Elias,	azi de 19 ani, condamnat la 20 ani muncă silnică
Carol Horovitz	19 “ 20 “
Liciu Bercovici	20 “ 20 “
Emil Brafman (Brachman)	20 “ 20 “
Sigmund Haimsohn	20 “ 20 “
Mihail Goldberg	21 “ 20 “
Jacques Blumer	18 “ 20 “
Iacob Moses Ghitler	23 “ 25 “
Isidor (Izu) Schuler	22 “ 10 plus pedepse complimentare
Avram Dascălu	23 “ 15 ani muncă silnică și pedepse complimentare

Carol Buium, zis Sadu Katz, zis Carol, zis Haim, de 23 ani, condamnat la 25 ani muncă silnică, plus pedepse complimentare.

Primii opt au suferit aceste condamnări prin sentința nr. 1097 din 21 aprilie 1942, dosar nr. 3572/942 a Curții Marțiale a Comandamentului Militar al Capitalei S. III, iar ultimii trei prin sentința nr. ... din... formând dosarul nr. 17999/943 al aceleiași Curți, sub aceleași învinuiri mai sus amintite.

Majestate,

Toți acești copii, fete și băieți, condamnați așa de drastic în anul 1942 și 1943, când au fost învinuiți, aveau între 15 și 20 ani și făceau parte dintr-o grupare sionistă de tineret, cu menirea de a se pregăti, profesional și sufletește, în vederea emigrării lor în Palestina.

Organizația sionistă din România, care avea misiunea primă de a pregăti și organiza emigrarea unui număr cât mai mare de evrei în Palestina, a fost nu numai autorizată legal, dar a fost încurajată în trecut de guvernele Majestății voastre, ca una ce corespundea politicii de stat a României.

Acești copii, în naivitatea și copilăria lor, necunoscători ai sancțiunilor extrem de grave prevăzute de legile pentru siguranța statului, nu și-au putut

da seama că în adunările lor puerile, în care se punea problema încadrării lor pentru emigrare, aceasta ar putea da loc la acuzațiuni așa de grave de acțiune subversivă și contra siguranței statului, care a adus pedepse așa de grele, datorită desigur vremurilor excepționale, când era nevoie de exemplificări.

Dar nici una din acuzațiunile aduse nu au fost sprijinite pe dovezi, ci prezumpțiile unite cu interpretările altor copii străini de problemele sioniste, au făcut loc condamnării așa de aspre, date cu majoritate de voturi și nu cu unanimitate de voturi.

Noi, părinții acestor copii nevârstnici, facem cu toții parte din clasa burgheză, avem situații sociale bine definite, am luat parte la războaiele României și am avut convingerea că îndrumând copiii noștri spre idealul sionist, care este un ideal național și nu unul subversiv, facem o operă laudabilă și patriotică, încadrându-ne imperativelor politicii de stat, prin emigrarea elementelor tinere evreiești spre Palestina.

Noi, părinții, cu sufletele copleșite de durere, mame supte de plâns, loviți până la sânge de pedepsele drastice ce au căzut ca un blestem cu convingerea nevinovăției copiilor noștri, în genunchi rugăm pe Majestatea voastră să acorde înalta sa clemență și să ordone grațierea acestor copii, pentru ca redând acestora viața, să ne redați și nouă, părinților, liniștea și bucuria puștinilor ani ce mai avem de trăit.

Noi, părinții și coreligionarii noștri declarăm și ne obligăm în mod solemn, în cazul fericit ce-l așteptăm ca Majestatea voastră să acorde înalta sa clemență tinerilor noștri mai sus numiți, ca *imediat* ce ei vor fi eliberați din închisoare, *să-i imbarcăm pe primul vapor ce va pleca cu destinația spre Palestina*, unde urmează a se stabili în mod definitiv și irevocabil.

Noi, părinții, familiile noastre și toți coreligionarii, suntem supuși credincioși ai Majestății voastre și vom rămâne până la moarte tot astfel, cu credința nestrămutată pentru Tron și Țară.

Să trăiți Majestate,

[Urmează iscăliturile petiționarilor]

București, 30 aprilie 1944

Majestății Sale
Regelui Mihai I al tuturor românilor

[Rezoluție olografă:] Se grațiază. Mihai (m.p.)

Document comunicat de dl dr. Alexandru Elias.

separata

[Handwritten signature]

MAJESTATE ,

Subsemnatii :

Ghitler Main, Blumer Hascal și Blumer Malvina,
Hainscha Carol și Hainscha Vicia, Elian George și
Elian Evelina, Bereavici Fani, Horovitz Theodor și
Horovitz Marietta, Breifman Sima și Breifman Anetta,
Goldberg Isaac, Golberg Beria și Golberg Ana, Jaster
Marka, Zisman Mina, Paht Albert și Paht Rebeca,
Theodoru Isidor și Theodoru Anelie,
părinți, mame, frați, surori, încadrând familii întregi,
cu deosebit devotament și cu profund respect, venim
în așfăgierea durerii noastre fără margini să VA implorăm
a accede GRATIERA ¹⁾ pentru copiii noastre :

Mariana Rosenkrantz	de 18 ani, condamnată la 20 ani	număr civild
Renée Hainscha	" 18 " " " 20 " "	"
Zitta Theodora	" 19 " " " 20 " "	"
Renée Paht	" 20 " " " 25 " "	"
Adela Zisman	" 22 " " " 25 " "	"

Frațele patru copii au suferit aceste condamnări
prin sentințe nr.1097 din 21 Aprilie 1942 (dosar nr.3572/94.

... /...

MAJESTATEI VAȘE

REȘEDIȘII BUCUREȘTI, CAL. TEODOR PAHT, 11

Răsfoind „Naționalistul”, o lucrare pe a cărei copertă se află sigla Academiei Române – Filiala Iași, Centrul de Istorie și Civilizație Europeană, am fost consternat de contrastul dintre neseriozitatea scrierii și importanța instituției care o girează. Discrepanța a atras atenția și altora, care au semnalat-o, sesizați poate și de prezența pe copertă a imaginii dlui Corneliu Vadim Tudor – în prim plan – și a lui Vlad Hogeă, autorul cărții, în plan secund: *Naționalistul* nr. 1 fiind probabil cel dintâi, președinte al P.R.M. și senator, iar avocatul Hogeă, deputat P.R.M., în planul secund – o tânără speranță a naționalismului românesc. O carte nu se reduce, însă, doar la coperta ei, chiar dacă o... *reprezintă*. Răsfoind-o cu intenția de a afla oarecari noutăți despre naționalismul românesc actual – *in status nascendi* – am avut surpriza ca în această carte de 150 de pagini să nu regătesc decât un sezonat stoc de idei antisemite, xenofobe și șovine prezentate drept substanță a unei noi ideologii naționaliste. Impostura acestui lucrări dovedindu-se astfel dublă, prin aceea că: oferă drept noutate unele vechi idei – în fapt stereotipuri, prejudecăți, slogane cuziste – amalgamate cu recente luări de poziție negaționist-antisemite, revizioniste și etnocratiste; uzurpă marca de „națională” (naționalistă) pentru un avorton ideologic fără structură, fără concepție, fără stil. Mărturisesc că aș fi citit cu atenție și interes o scriere de ideologie națională cu mărcile evocate aici în urmă – o scriere de sociologie, de psihoetnologie, de axiologie și culturologie despre națiunea română actuală: tocmai în lumina tensiunilor ce urmează a fi dezvăluite astăzi între global și național, între acesta din urmă și regional-local, majoritar-minoritar ș.a.m.d. Cartea *Naționalistul* mi-a zădărnicit, însă, asemenea expectații care ar fi justificat un efort de lectură adâncită, generatoare de reflecții. Întrucât cărțulia lui Hogeă nu generează gânduri ci... te pune pe gânduri.

Quo vadis filosofia și praxeologia, ideologia și morala despre națiunea română actuală dacă domeniul este uzurpat de asemenea făcături cu pretenții de noutate și probitate, onestitate și dăruire. Oare lupta cu evreii (care, de altfel, aproape nu mai sunt în România de azi) reprezintă cheia de boltă a

unei ideologii românești actuale?! Oare adevăratele probleme ale națiunii române de azi sunt: o Românie Mare; o Conspirație ocultă evreiască; niște Diamante ale urii xenofobe; Atacul la persoană și În căutarea defăimătorilor țării – cum indică titlurile de capitole ale artefactului lui Vlad Hogeș?!

Răsfoind *Naționalistul*, cititorul se poate întreba, pe bună dreptate: oare de ce acest tânăr și neexperimentat autor nu și-a intitulat „opul” (de altfel o culegere de articole de gazetă) Antisemitul. Așa se vede că ori n-a vrut, ori n-a știut, ori n-a putut. *N-a vrut* deoarece, spre deosebire de antecesorii săi cuziști din interbelic, care-și asumau cu mândrie epitetul de antisemiți, astăzi – după Holocaust – se cuvine a fi mai circumspect cu asumarea acestei vocabule; *n-a știut* că a performa slogane ca acelea vânturate în carte înseamnă a fi mai curând antisemit decât naționalist; *n-a putut* deoarece, probabil, instituția menționată pe copertă și personificată de dl senator, prof. univ. Gh. Buzatu – autorul rândurilor de recomandare de pe coperta ultimă a cărții – nu ar fi tutelat un atare demers.

Opinia publică a sesizat, însă, prin condeiul câtorva gazetari, ca și prin intervențiile exprese ale unor factori politici și foruri evreiești, conținutul antisemit al cărții, arătându-se neconcordanța ei cu climatul de bună înțelegere între naționalități în România democrată de azi. S-au întrebat oamenii de bună credință, cum de este posibilă apariția unor asemenea scrieri incitatoare la ură și producătoare de psihoze sociale? Mai ales că nu este singura manifestare de acest fel, cum bine se știe și cum voi arăta și eu în acest articol.

Într-adevăr, cartea lui Vlad Hogeș nu constituie o excepție în peisajul nostru publicistic. Sloganuri antisemite sunt performate atât în relațiile cu Holocaustul brun, cât și cu cel roșu, atât privind „conspirația ocultă” locală, cât și cea internațională: O bibliografie întinsă (plus emisiuni de radio, TV, colocvii și simpozioane), în materie. Mă întreb *cui prodest? României* – cu deschideri democrat europene, în nici un caz, deoarece o atare campanie, se arată clar în documente exprese, pot cert impieta asupra integrării euroatlantice. Este știut că atitudinea față de minorități reprezintă un criteriu pentru această integrare. *Românilor*, care vor să afle *adevărul* despre condiția lor actuală – ce-i drept nu prea înfloritoare – nici pe atât, deoarece starea națiunii nu este prejudiciată de cei 0,04% evrei locali, în majoritate bătrâni, sau de cele câteva mii de evrei emigrați care-și revendică, ca și creștinii exilați, unele din bunurile lor naționalizate samavolnic de trecutul regim. Și nici cele câteva zeci de oameni de afaceri evrei aflați astăzi în țară nu reprezintă oligarhia deținătoare de putere economică sau/și politică, hotărâtoare pentru starea națiunii.

Atunci *cine, de ce, și cu ce efect* se focalizează spre evrei întreaga responsabilitate pentru starea actuală a națiunii; *cine, de ce și cu ce efect* se substituie analizei sociologice temeinice a economiei și stării sociale din România expediente antisemite de felul susținerilor despre iudeo-masonerie, complotul iudaic ș.a.m.d. Într-un studiu viitor ne propunem să intrăm în analiza cauzelor antisemitismului promovat de naționaliștii extremiști din România de azi. Aici dorim să facem doar câteva exemplificări concrete. Începem, însă, mai întâi prin clarificarea și operaționalizarea a însuși termenului de antisemitism. Opinăm că el desemnează un „fenomen social total” (termen sociologic folosit de savantul francez M. Mauss), dispus pe paliere (mentalitate de grup și masă; retorică xenofobă și șovină, vizând punctual pe evrei și alcătuind conținutul unei anume culturi de masă; aparate formalizate – partid, stat, instituții culturale, propagandistice etc. de la care să emane legi, norme, valori și acțiuni cu caracter etnocratic, de excludere (sau chiar nimicire) a evreilor dintr-o societate globală dată. Aceste paliere, privite conjugat sau diferențiat, permit disocierea diverselor aspecte ale antisemitismului. Antisemitismul teoretic, ideologic, organizațional se dovedește pluriform (după motivația invocată – religioasă, economică, culturală, psihologică, juridico-etică ș.a.m.d.), iar modalitățile de manifestare diferă în epoci și contexte concrete. Istoria antisemitismului evidențiază, în cicluri reiterante sau liniare, manifestări benigne de ostracizare sau/și manifestări și forme paroxistice de pogrom. Holocaustul petrecut în deceniul cinci al veacului XX reprezintă, astfel, vârful unui munte de suferințe adunate pe parcursul diasporei milenare.

Sunt unii autori, „mai rezervați”, care să ceară folosirea termenului de antisemitism doar pentru cazul acțiunilor în nex a formelor și manifestărilor paroxistice. În numele dreptului la opinie se găsesc azi și unii care să pretindă că, de pildă, manifestările actuale de negaționism privind Holocaustul brun sau sloganurile prin care se exprimă anticapitalismul iudeofob sau antiideomasoneria și antiideocomunismul, nu ar trebui considerate ca expresii ale antisemitismului. Extremiștii, naționaliștii și xenofobii reproșează evreilor că fac prea mare caz de antisemitism și de suferințele îndurate în anii celui de-al doilea război mondial, afirmând că războiul a cauzat traume mari tuturor, ceea ce desigur este adevărat. Dar de aici nu înseamnă că cele pătimate de evreii din România sau din întreaga Europă nu au avut un caracter atât de „special”, încât să facă necesar recursul la sintagma de antisemitism paroxistic, prigoană, pogrom etc. Negaționiștii extremiști contestă pe față existența antisemitismului paroxistic local din anii '40-'44, ca și antisemitismul „benign” din alte

etape. Se manifestă și o seamă de intelectuali, preinși obiectivi în abordarea acestei chestiuni, dar care în numele edificării unui „naționalism pozitiv” (compensator colapsului național-comunismului și golului lăsat din debusolările în materie de identitate în ultimul deceniu) le cer evreilor să renunțe la evocarea Holocaustului. Ei ridică problema dacă nu cumva recunoașterea exercițiului practic și ideatic antisemit în România nu este dăunător construcției unui concept al „valorii naționale”. În consecință, evreilor li se cere ca din patriotism să uite și să ierte, să nu facă un „caz demolator” din suferința lor particulară și accidentală.

Intelectualii democrați și mulți istorici români nu văd, însă, nici o incompatibilitate între edificarea unui concept național viguros – la egală distanță de cel național-comunist ca și de cel național-extremist de dreapta – și scrierea unei istorii a României cu toate luminile și umbrele ei. Căci prigoana antievreiască din anii 1940-1944, promovată de regimul antonescian și aplicată de diferiți executați, reprezintă un eveniment de amploare ce nu poate fi oculat. O națiune este cu atât mai viguroasă cu cât dovedește tăria recunoașterii drumului sinuos, uneori greșit, pe care l-a parcurs. Ea este aceea care are ultimul cuvânt în judecarea puterii politice a regimurilor pe care le-a îngăduit pentru a o conduce pe un drum sau altul. Cele arătate mai sus nu trebuie să ducă, însă, în relațiile interpersonale sau în atitudinile publice sau publicistice la folosirea termenului de antisemitism pentru orice opinie critică față de evrei și nici taxată drept discriminare negativă pe criterii etnice orice atitudine concretă întemeiată sau motivată de alt substrat. Căci, adeseori se poate stabili, din hipersensibilitate, o graniță labilă, ușor de mutat între discriminarea negativă în cazuri bine motivate individual și... antisemitism.

Rămân însă idei antisemite – ca parte din fenomenul social antisemit total – lucrări și manifestări care: reprezintă diversiuni; produc psihoze și tind la manipularea opiniilor; insinuează maniere de acțiune și conduite mentale și practice generic antievreiești.

Altfel spus, ele nu sunt idei – nici în formă nici în conținut – nevinovate, inocente care printr-o circulație firească să contribuie la dialogul interetnic necesar oricărei democrații. Nu sunt problematizări pe marginea unor stări de fapt, ci enunțuri dogmatice, peremptorii, totalitare, deoarece: constituie generalizări peiorative la adresa întregii etnii; cuprind îndemnuri corespunzătoare la acțiune, întărite prin sentimente de ură de rasă; exprimă forme, sui generis, de xenofobie și șovinism urmărind impunerea discreționară a majoritarului față de minoritar.

Aș fi primul să salut un dialog cu exponenții unei ideologii naționale, sincer doritoare să edifice o Sociologie, Etică și Politică a națiunii ca și aceea creată altădată de marele sociolog român Dimitrie Gusti.

Dar ce ne oferă astăzi, extremiștii noștri, ca fiind ideologia națiunii?! Stereotipuri răsuflăte, preluate dintr-o lucrare ca, de pildă, *Holocaustul roșu* (de circa 1.000 pagini), de F. Matrescu (București, 1998), asezonate stângaci, dar cu tupeu, după o bibliografie de mâna a doua, vehiculând judecăți jurnalistic-polemice, prejudecăți grosiere, abundente pe o piață gazetărească internă suprasaturată de enunțuri antiideocomuniste, antiideomasonice etc. Căci se reiterează, pe scurt, ca la Hogeia sau pe larg ca la Matrescu, poveștile despre: conspirația ocultă iudaică; forța distructivă a complexului de inferioritate iudeu; ticăloșiile Talmudului (exemplificări plagiate din alte cărți recent apărute în limba română); părerile proaste ale unor oameni de seamă despre evrei (alt plagiat); iudeo-masoneria; evreii care guvernează România (cu exemplificări locale și universale răsuflăte); românii care, devenind masoni, ascultă de forța evreiască; evrei care-l asasinează... pe Eminescu și cultura română; care Holocaust? (răsuflăte teze negaționiste); mareșalul Antonescu, marele protegitor al evreilor din România (și Filderman care depune mărturii în acest sens – texte trunchiate, prezentate drept colaj verosimil).

Continuarea cu obstinație a difuzării unor sloganuri antievreiești și antiminoritare, care nu se pot revendica decât dintr-o viziune etnocratică, și chiar rasistă, se află într-o asemenea discrepanță cu viziunea democratică asupra ființei unei națiuni, încât frisonul produs de apariția cărții lui Hogeia își găsește indiscutabil explicația: pe care încerc să o întregesc în acest material, care vrea să indice că s-a atins deja „plinul” în materie de maculatură antisemită! Este cazul să apară și contribuții mai inteligente! Căci despre evrei, văzuți drept „capi ai oculte actuale”, „evrei răzbuțători” „deicidari”, „popor ales”, „evrei în capul globalizării și cosmopolitizării lumii pentru a o iudaiza astfel mai bine și a-și afirma mesianismul lor” sunt fraze spuse și răspuse. Putem găsi chiar și fraze laudative la adresa poporului evreu. Anume că: neamul evreiesc a trebuit să dezvolte calități excepționale, o minte trează și combinatorie, folosită însă pentru năruirea altor popoare; evreii sunt un popor mic, dar cu o putere mondială feroce; religia evreilor este de bronz – nemaleabilă – și de o duritate deosebită; cultura evreilor este întinsă dar insidioasă și dizolvantă; evreii nu sunt un popor asimilabil pentru că nu se pot dezbăra de complexul lor de popor ales; evreii nu sunt recunoscători pentru toleranța arătată față de ei – drept consecință, antisemitismul reprezentând un răspuns reactiv și justificat la

toate manifestările evreiești de stăpânire a mediului în care se dezvoltă. Evreii fiind materialişti, sărăcesc straturile de jos ale populației, iar mimând idealismul, pe cele superioare. Evreii exagerează: fac dintr-o mică neînțelegere un mare conflict, din vexarea câtorva inși un pogrom, iar dintr-o justificată prigoană limitată, un adevărat Holocaust. Evreii sunt o minoritate care, după ce au căpătat drepturi depline cu majoritatea, mai doresc și discriminarea pozitivă ca minoritate, inclusiv în Israel unde sunt doar o minoritate a poporului ales. Evreii doresc abolirea națiunilor pentru a fi astfel abolite majoritățile în favoarea minorităților. De aceea ei sunt fie internaționaliști, fie cosmopoliți globaliști. Evreii doresc pacea în lume pentru a-și crea șanse depline pentru războiul lor total etc., etc. Sunt doar câteva din tezele „originale” performatate în diverse lucrări și adunări extremiste actuale de la noi.

Cândva vor trebui inventariate („antologate”) toate aceste prejudecăți, indicându-se și sursa lor pentru a face și mai peremptorie sărăcia de idei și incapacitatea de invenție a celor care îi fac vinovați pe evrei de toate relele lumii.

Din păcate, o recentă carte cu astfel de intenții – de altfel meritorie – intitulată *Imaginea evreului în cultura românească* (autor A. Oișteanu) își sleiește demersul doar în inventarierea unor stereotipuri populare sau literar-marginale, în materie, fără să atace magistrala prejudecăților din care s-a alimentat și se alimentează extremismul politic. Sunt prejudecăți, cum arătam cu puțin mai înainte, care printr-o bizară *coincidența opositorum* pivotează atât în jurul demonizării evreului, cât și, ciudățenie, a „îndumnezeirii” sale printr-o așa-zisă excepționalizare. Nu puține sunt scrierile recente, chiar și la noi, care atribuind adjective nemăsurate „virtuților evreiești” ajung să-i prezinte pe evrei ca pe un popor de singuratici, greu asimilabil și dizolvant pentru alte popoare. Intervine aici un vechi truc: înalță-l până la cer ca să-l afunzi zece leghe în pământ!

Pentru frontul extremist-naționalist local, văzut ca apărător al neamului, al românismului și națiunii românești, diversiunea constă tocmai în clamarea rolului dizolvant al acestui popor șturbulatic.

Astfel, fruntașul mișcării neo-legionare, S. Suru, nu scapă nici un prilej de a „elogia” virtuțile... adevăratului popor evreu, de care legionarii dintotdeauna erau conștienți, după cum va demonstra și Flor Strejnicu într-o lucrare expres intitulată *Mișcarea legionară și evreii* (Sibiu, 1996). Ideologul Vetrei Românești și fostul aspirant la funcția de președinte al României în 1996, senatorul PDAR Ion Coja, nu pregetă să facă întotdeauna distincție între „evreii buni” și „cei răi” care luptă împotriva românismului

atât dinafară, cât și dinăuntru (mai ales prin susținerea obstinată că și în România a existat prigoană antievreiască). C.V. Tudor, senator, fost candidat la președinția țării și președinte al P.R.M., ca și Gh. Buzatu, vicepreședinte al Senatului României, includ în arsenalul argumentelor lor constitutive pentru doctrina naționalismului românesc actual și pe aceea referitoare la „excepționalitatea neasimilabilității” și deci caracterul dizolvant de națiune al poporului evreu.

Literați neînregimentați, ca Paul Everac, procedează în același fel. În cartea sa ușor învechită deja, el scrie textual – într-o formă foarte apropiată de a lui Emil Cioran: „Neamul evreiesc a trebuit să dezvolte calități excepționale, o minte trează și combinatorie; o voință nedomolită... un simț practic... fără egal; o solidaritate exemplară... în fine, o religie de bronz... secole de aparentă umilință au camuflat o superbie fără seamăn... au dat un impuls hotărâtor socialismului... comunismului... așa cum dau liberalismului de astăzi” (*Reacționarul*, 1992, p. 120). Pentru că: „evreii nu mai sunt o mică minoritate, ci o mare putere mondială... cea mai mare... difuză și ocultă... ea domină politica mondială, influențează hotărâtor raportul de forțe, poate destructure economiile, poate asigura redresarea unor țări... sau distrugerea altora (*Ibid.*, p. 119).

Iată, așadar conturat cum nu se poate mai clar silogismul (de fapt mitul) omnipotenței evreiești actuale. De la premisa „calităților excepționale evreiești” se ajunge la concluzia dominației mondiale actuale de către evrei și, firește, la rădăcina degringoladei românești de după revoluția română din 1989.

Așadar, referirile la această „misterioasă etnie” sunt centrale în ideologia naționaliștilor de azi ca și de ieri. Iar dacă evreii de aici sunt insuficienți pentru importanța ce li se acordă în „silogismul” extremiștilor, atunci se poate face oricând împrumut la evreo-români din Israel, din Occident sau la poporul evreu în general care, din cât se vede, „a condus și conduce lumea”. Deseori, se bemolează, însă, sloganurile de rigoare arătându-se că la conducere se află doar „evreii răi”, constituiți în mafia iudeo-masonică care elaborează strategii diferențiate pentru distrugerea fiecărei națiuni în parte. Strategia actuală prin care se urmărește distrugerea României este înrobirea ei economică, politică, culturală ș.a. justificată prin imago-ul detestabil circulat astăzi în lume despre români. În acest sens susținerea obstinată a existenței unui Holocaust antievreiesc, comis de români în anii ultimului război mondial, reprezintă potrivit naționaliștilor noștri de azi principala piesă a antiromânismului dizolvant de națiune. De unde și o imensă ofensivă a celor care se consideră chemați să apere în zilele

noastre „românismul” și națiunea română pentru negarea existenței unui atare Holocaust antievreiesc local. Această ofensivă a fost anunțată zgomotos tocmai în anul 2001, al 60-lea după intrarea României în cel de-al doilea război mondial alături de Axă: șase decenii împlinite de la acele tragice încercări prin care evreimea țării a trecut în ianuarie (pogromul din București, 21-23.01) iunie (evacuările din mediul rural, dislocările de populație, pogromul din Iași), internările și ghetozările (Basarabia, nordul Bucovinei ș.a. – iulie-octombrie), deportările în Transnistria (iulie-august; septembrie-noiembrie, represaliile din Odessa și zonele limitrofe) ș.a.m.d.

Suficiente rațiuni, deci, pentru a adânci an de an, deceniu de deceniu, neuitarea prigoanei, ca și a rezistenței, reamintirea prigonitorilor dar și a salvatorilor, a oamenilor de omenie care au contribuit la supraviețuirea și la curmarea aceluia război nefast care a împrăștiat atâta suferință în întreaga Românie.

Istoria se prezintă dintr-un anume unghi de privire și ca un bilanț al suferinței, al nenorocirii. Nu întâmplător se zice că popoarele fericite nu au istorie. De aceea, a nega importanța suferințelor umane dintr-un anume loc și răstimp înseamnă a nega demersul istoric însuși. Ceea ce nu presupune, desigur, a-l transforma pe acesta din urmă într-o ieremiadă nesfârșită sau într-o revanșă perpetuă. Căci a nu da uitării marile tragedii umane înseamnă a face ca ele să nu se mai repete, a rupe lanțul vindictelor și al vindictelor pentru vindicte.

Recunoașterea antisemitismului de stat în România anilor '40-'44 nu numai că nu reprezintă o vindictă ori lezarea românismului, dar contribuie la conceperea acestuia în spirit democratic cu adevărat național, dezbărat de orice urmă de xenofobie și șovinism. În ultimă instanță, aici este o problemă a însăși democrației noastre și nu o problemă evreiască stricto sensu.

Cum s-ar părea, că întreaga ofensivă antievreiască declanșată de extremiști acoperă în ultimă instanță o atitudine antioccidentală, nemărturisită expres, datorită forței – economice și politice, militare și de altă natură, reale, de care dispun Statele Unite și lumea țărilor cele mai industrializate.

Pogromul legionar din 21-23 ianuarie 1941 în lumina sa reală și în cea maculată de viziunea legionară

Aproape simultan cu Simpozionul *60 de ani de la pogromul legionar din ianuarie '41*, organizat de CSIER la Casa de Cultură a FCER, avea loc la Casa de Cultură a Studenților din Calea Plevnei colocviul legionar intitulat *Antisemitismul între adevăr și minciună*. Democrația română le

îngăduia, deopotrivă, pe ambele: în numele pluralismului cultural și al dreptului la opinie sau faptul exprimă anume carențe ale acestei democrații?!

Dar cum rămânem, în acest caz, cu dreptul la *adevăr*?! Ori poate că ne-am relativizat într-atât, încât să considerăm că „ce-i adevăr dincoace de Pirinei este minciună dincolo și viceversa”! Oricum, dacă lucrurile se petrec, totuși, astfel, istoricul este dator să le consemneze „wie es eigentlich war”, deci două manifestări paralele despre una și aceeași realitate. La Casa de Cultură a FCER au fost evidențiate, în lumina documentelor: scopurile rebeliunii și pogromul; destabilizarea României; masacrarea populației evreiești; gândirea codrenistă care i-a călăuzit pe rebeli; interesul neo-legionarismului actual de a face uitate evenimentele și motivațiile acelei rebeliuni – definatorii pentru terorismul politic al „Vechii gărzi”. Sau, cu înseși cuvintele unui participant român la acest simpozion: „Examinând evenimentele din ianuarie '41 în lumina istoriei, apare clar pentru oricine că ele au fost rezultatul unei îndelungate pregătiri. Dacă ne gândim la focul de revolver tras de Corneliu Zelea Codreanu în plin Tribunal asupra prefectului Manciu la 14 aprilie 1924, marcând cariera căpitanului de tristă faimă pornit din mișcarea cuzistă, având din nefericire mulți aderenți în rândurile studenților care încercau, prin forță, să-i împiedice pe studenții evrei să vină la cursuri, la audiența lărgită a legionarilor, concomitentă cu venirea lui Hitler la putere în 1933, realizăm cum s-a ajuns ca rebeliunea de la București să fie un act de terorism; o baie de sânge demonstrativă. 120 de evrei au fost masacrați atunci”. În consens cu asemenea români s-au rostit toți participații la Simpozion cu convingerea că analiza responsabilă și obiectivă a ceea ce s-a întâmplat în acel trecut va stăvili resurecția neoextremistă în zilele noastre. Resurecție care, din păcate, am putut-o urmări nemijlocit la manifestarea legionară din strada Plevnei, asupra căreia voi zăbovi mai îndelung.

Este, desigur, comic și absurd să afli în zilele noastre că o mișcare legionară, rediviva, își neagă – tot ostentativ – antisemitismul funciar, pretinzând că manifestă o iubire creștinească nețărmurită pentru evrei și înfierează orice act de vandalism sau terorism pe care... chipurile, legionarii nu le-au comis nicicând. Dar întrucât, spun ei, sunt unii *interesați* (de regulă mafioți evrei, plutocrați, iudeo-masoni) să persiste în a susține contrariul despre legionari și legionarism, aducând tone de „documente” în acest sens, ei nu fac altceva decât să blameze poporul român pentru a-l compromite „în afară” și a-l estorca „înăuntru”.

Asemenea susțineri neo-legionaroide ar fi în adevăr comice de n-ar fi triste și... primejdioase pentru firava noastră democrație care îngăduie „să înflorească toate florile”, chiar și cele otrăvitoare dacă nu chiar carnivore, hrănite cu sevele unei retorici bine manipulate și ingenios orientate în escamotarea adevărului: ba chiar în taxarea cu nerușinare a acestuia drept minciună, cum s-a întâmplat la recenta întrunire a mișcării legionare desfășurată sub genericul „Adevăr și Minciună. Despre evrei și antisemitism” (23 ianuarie 2001).

Întrunirea la care ne referim a fost prilejuită (nedeclarat) de rebeliunea legionară din ianuarie 1941. Cum în legătură cu aceste evenimente există o literatură bogată, scrisă cu obiectivitate de istorici evrei și neevrei, s-ar fi părut că problema *Adevărului faptelor petrecute* (Wie es eigentlich gewesen war, după expresia unui mare cărturar) nu mai comportă o dezbatere ad-hoc. Referatele expuse de organizatori, răspunsurile date de aceștia la întrebările din sală – care ridicau „la fileu” nedumeriri prefabricate – au condus, însă, spre: negarea uciderii evreilor în pogromurile din timpul rebeliunii (la București, 21-23 ianuarie 1941); din timpul celor petrecute la Iași (la 29 iunie – 6 iulie 1941); afirmarea răspicată a rolului covârșitor al evreilor în dirijarea comunismului românesc spre acțiuni antinaționale și uciderea inteligenței țării.

Susțineri de acest fel – venite dinspre extremismul de dreapta (asezonat în diverse locuri după contexte locale) – nu sunt, desigur, originale, ele fiind subsumate de regulă sintagmelor de Neğaționism, Revizionism, Antiideeo-comunism ș.a.m.d., cărora forțele democratice le dau pretutindeni riposta cuvenită.

Retorica folosită de preopinienții întrunirii legionare la care mă refer s-a dovedit a nu se sinchisi, însă, de un atare climat european. Folosind unele tertipuri, bazate pe moderne tehnici și principii ale manipulării, la întrunirea din str. Plevnei „dezbaterea legionară” a tins să inducă un cu totul alt climat. În consecință, o sală de câteva sute de oameni – în cvasi totalitatea lor tineri, cu precară experiență politică (elevi, studenți, funcționari ș.a.) – s-a dovedit captivă la trei expuneri susținute de Comandantul și camarazii de la tribună. Au fost însă și persoane care au părăsit sala. Comandantul Suru a interpretat acest fapt prin aceea că vorbirile de la tribună nu au fost antisemite, precum s-ar fi așteptat cei care aveau alte „imago”-uri despre mișcarea legionară.

Oare, într-adevăr, așa stau lucrurile? Întrunirea Mișcării Legionare a fost o dovadă de neantisemitism? Cinismul unei asemenea pretenții a fost dezvăluit de întreaga retorică a vorbirilor la această întrunire prin care s-a

indus în auditoriu, cu mijloace nu lipsite de oarecare subtilitate, o atitudine negativă față de evrei și împinsă până la psihoză.

Căci, dacă antisemitismul „clasic” – și asumat – al Vechii Gărzi legionare era pe „față” și de o duritate expresă, neo-antisemitismul performant de liderii acestei „Noi Gărzi” este drapat ipocrit cu o ideatică „umanistă” și... „filosemită” chiar: faptul îi poate deruta și pe cei de bună credință. Întru producerea unei asemenea derute, am asistat la întruniri anterioare ale acestei „Noi Gărzi” unde s-a pretins că antisemitismul a fost produs de atei, necum de o mișcare creștină de felul Gărzii care nu este compatibilă cu doctrina urii, a inegalității raselor etc. Ca atare, în viziunea șefului Gărzii, trebuie spulberate toate minciunile despre așa-zisele pogromuri legionare, „minciuni sfruntate care folosesc dușmanilor țării și care dăunează atât evreilor cât și românilor, dar mai ales apropierii dintre aceștia”.

Trebuie să recunosc că nu puțini tineri de bună credință se pot arăta captivi la un atare discurs. Cu asemenea vorbe și propoziții, Comandantul se dorește a fi total imunizat față de orice acuze de neoantisemitism, aruncând în derizoriu atare calificative.

Eșafodajul ideatic construit de Comandant la ultima întrunire de care mă ocup aici și acum, respectiv manifestarea consacrată „Adevărului”, despre evrei, despre rasism, despre antisemitism și alte chestiuni de bază de acest fel a avut la temelie sa întrebarea „Cine este evreu?” și răspunsul: „din poporul turanic de milioane de momazi (kazarii), trecut la iudaism încă din primul mileniu, se trag aşkenazimii (care constituie peste 80% din evreimea lumii)”. Și întrucât, a continuat „medievistul” nostru, sefardimii nu sunt propriu-zis evrei, concluzia ce se impunea este că, „în cvasi totalitatea lor, iudeii de azi și de ieri nu au nici o legătură cu «poporul ales» din vechime. Ei nu aparțin unei rase și cu atât mai puțin celei semite”. De unde, conchidea „omul de știință” Suru, nonsensul vocabulei de antisemitism. În vederile legionarilor, zice cu candoare dl Suru, rasismul este o aberație, iar ura de rasă un nonsens. Căci, continuă el, ura de rasă nu poate fi justificată și practică decât de atei. Abordarea frontală a temei „Adevărului despre evrei” a fost lăsată următorului vorbitor, care și-a axat expunerea pe o așa-zisă analiză stilistico-hermeneutică a *Cărții Negre*, editată de evreul Matatias Carp în 1946 (și reeditată sub îngrijirea Lyei Benjamin, în 1996), carte în care sunt consemnate toate ororile legionare – negate, însă, în totalitatea lor de preopinent. În demersul său negaționist, „analistul” a prezentat un bilanț de câteva zeci de enunțuri din cartea respectivă pentru a demonstra nu doar exagerările operate de autor, ci și „minciunile sfruntate

debitate de acesta în legătură cu pogromul legionar din timpul rebeliunii, a evenimentelor de la Iași etc. Mont Blanc-ului de documente peremptorii, existente în *Cartea Neagră*, analistul legionar i-a contrapus considerații despre „incongruențe în formulări”, caracterizări „viciate de adjective, metafore etc.”. În acest fel, camaradul a încercat să arunce în derizoriu tot ce a însemnat crimă legionară, bagatelizând documentele și negând faptele.

Un al treilea camarad, locotenent-colonel în rezervă, s-a axat în vorbirea sa pe negarea pogromului de la Iași, care „chiar dacă ar fi comportat uciderea câtorva evrei, represaliile respective ar fi fost pe deplin justificate pentru diversiunile organizate de evrei în spatele frontului”. În opinia vorbitorului, toate așa-zisele documente incriminatorii existente în *Cartea Neagră* sunt pure contrafaceri. În concluziile, lipsite de echivoc, ale Comandantului Suru pe marginea celor două intervenții caracterizate de el ca fiind „demolatoare a minciunilor înrădăcinate în conștiința publică de anumiți profitori evrei”, s-a evidențiat că „dintre toate tarele evreiești, performarea respectivelor minciuni, sau a unor exagerări, acum, după 60 de ani, prezintă o nocivitate deosebită pentru ființa poporului român”. Este vorba de „minciunile reiterate până în zilele noastre cu privire la pogromurile din București, Iași, Basarabia, Bucovina etc.”.

Existența unei bogate literaturi documentare, a sute de documente decisive care atestă toate aceste asasinat este contestată de noii legionari și incluse în „Arsenalul minciunii interesate pe baza căreia mafia evreiască tinde să se aleagă încă cu imense despăgubiri materiale: de astă dată din chiar partea statului român”.

În fapt, după opinia dlui Suru – indusă cu dibăcie auditoriului – „mafia evreiască” ar fi aceea care ar trebui „să fie obligată să plătească nesfârșite daune poporului român pentru tot ce a vătămat comunismul (în care evreii au avut un rol diriguitor)”.

Așadar, pornind de la cele mai mieroase declarații cu privire la relația „Mișcării” cu evreii, la combaterea rasismului, la disocierea masei evreiești de „profitorii și exploatorii așa-zisei suferințe din trecut”, organizatorii întrunirii la care am asistat au ajuns să inducă în auditoriu o atitudine deosebit de antisemită, o psihoză chiar – oglindită în intervențiile celor din sală. În mod demagogic, Comandantul Suru, pentru a dovedi, însă, bunele sale intenții în organizarea unor asemenea întruniri, și-a arătat disponibilitatea de a invita la „dezbateri” și notabilități evreiești*.

Rațiuni conjuncturale actuale cer mișcării neolegionare să-și escamoteze tocmai prima ei rațiune de a fi – antisemitismul. De unde efortul considerabil de a practica un neo-antisemitism constând dintr-o

argumentație ce nu mai vizează evreimea „ca etnie” ci doar „mafia evreiască, plutocrație mondială și idueo-masonerie” care agită problema Holocaustului, adică: altă pălărie pentru aceeași etnie! Din păcate, dezvăluirea acestui adevăr despre noua Gardă Legionară nu numai că nu preocupă mediile noastre, presă și televiziuni, dar, chiar și atunci când ele fac relatări despre o întrunire ca cea descrisă aici, consemnările sunt de-a dreptul derutante**.

Antiromânism versus antisemitism

O nouă vocabulă, izvorâtă dintr-o viziune etnocratică, bântuie publicațiile extremiste de la noi: „antiromânismul”. Jurnaliștii care vântură acest cuvânt s-au gândit poate să-l ofere în replică la termenul de... antisemitism. Mai ales că cei care îl folosesc îi consideră drept antiromâni în primul rând pe evreii care se plâng de antisemitism. Deci: chit pe chit, zic ei. Faci caz de antisemitism, ești trecut automat la rubrica de antiromânism. Și cui i-ar plăcea o asemenea tinichea infamantă?! Strașnică găselniță împotriva tuturor acelor care susțin că în anii prigoanei în România condusă de legionari și antonescieni, apoi de aceștia din urmă, s-a petrecut o amplă prigoană împotriva evreilor, cu circa 200.000 de victime, și alte sute de mii de sărăciți și ostracizați.

Faptul că evreii care se referă la antisemitism invocă fapte și documente, cu scopul de a face din adevăr unealta bunei conviețuirii, iar cei care vântură conceptul de antiromânism colportează minciuni puse în slujba dihoniei și neînțelegerii are prea puțină importanță pentru extremiștii care se autoprezintă ca reprezentanți ai interesului național.

Cu o săptămână înainte de evenimentul calendaristic care marca istoric tragedia petrecută acum 60 de ani la Iași – loc unde și în acest an oameni de știință prezentau faptele aieva din acea vreme – un alt simpozion, „paralel”, organizat la București între 14-16 iunie, nega existența unor pogromuri antievreiești atât la debutul intrării României în război, cât și mai apoi. Parafrază tristă la reevocările din primul simpozion, cel din Sala Dalles (București), intitulat *Holocaust în România?*, el s-a prezentat ca o infirmare a dramelor petrecute în trenurile morții și la Chestura din Iași. Evocarea acestor drame a fost considerată un act de antiromânism deoarece, în fapt, preocuparea regimului antonescian și a legionarilor nu a fost decât „salvarea populației evreiești din Iași (evacuând-o cu trenurile morții) din Basarabia și Bucovina de nord. Toate cele de mai sus, cum s-a arătat în acest simpozion sunt întoarse pe dos de către evrei prin referirea la zeci și sute de mii de morți, ceea ce are grave consecințe în planul deteriorării

imaginii României în lume și constituie, când li se dă crezare, principala manifestare a antiromânismului actual. Pe de altă parte, prin supralicitarea termenului de prigoană antievreiască se urmărește estomparea percepției dimensiunilor „adevăratului Holocaust”, cel antiromânesc (din ultimul război și din perioada comunistă). „Căci evreii și-au pierdut memoria acelei etape comuniste în care tăiau și spânzurau ca și a perioadei războiului când fie și deportați viețuiau ca într-un sanatoriu”. În revanșă, „evreii duc o campanie de defăimare a României sub administrația căreia, chipurile, s-ar fi desfășurat un adevărat genocid”. Or, au susținut participanții la această întâlnire a negaționiștilor români de pretutindeni, evreii se dovedesc printr-o atare campanie a fi principalii defăimători ai țării. Drept pentru care participanții la simpozion au hotărât să le adreseze evreilor un prim avertisment sub forma unui proiect de lege împotriva defăimării românismului, care să prevadă 13 articole, din care al cincilea cuprinde textual:

„1. Nu se consideră act de genocid acea acțiune sau activitate săvârșită în timp de război, care întrunește condițiile a ceea ce legea și cutuma războiului admit cu titlu de represalii față de activități criminale săvârșite în spatele frontului împotriva militarilor români sau a altor cetățeni români.

2. Organizarea, în timp de război, a unor lagăre de deportare sau concentrare pentru persoanele sau grupurile suspectate de lipsă de loialitate față de statul român este conformă cu legile războiului și nu incriminează în nici un fel statul român, ci constituie un act în legitimă apărare.

3. Nu se admite, ca acțiune în legitimă apărare, doar deportarea și concentrarea în incinte ad-hoc constituite a *tuturor* persoanelor care aparțin unei comunități etnice, naționale sau religioase trăitoare în România.

4. Statul român nu poartă răspunderea pentru condițiile de supraviețuire din aceste lagăre de deportare și concentrare dacă, una din două:

- a. au permis ca persoanele supuse acestui regim să fie sprijinite, ajutate sau asistate de comunitatea din care fac parte, în condițiile în care majoritatea persoanelor din comunitatea respectivă nu au fost supuse regimului de deportare și concentrare;
- b. au acceptat sprijin și ajutor internațional pentru persoanele în cauză”.

Oare prevederile acestui „articol 5” nu absolvă în cele din urmă toate mârșăviile comise la Iași, în Basarabia și Bucovina, în Transnistria ș.a.m.d. de regimul antonescian? Nu este, oare, un asemenea „articol 5” infinit mai grav decât faimosul articol 7 din Constituția de la 1866, care nu-l împiedica

pe evreu decât să aspire la cetățenie, existența fiindu-i în alte privințe asigurată?! Din acest punct de vedere, Proiectul de Lege întocmit de cei reuniți în iunie 2001 la sala Dalles reprezintă o radicală inovație în antisemitismul local. Potrivit autorilor acestui *Proiect*, doar nimicirea totală a unei etnii locale poate „aspira” la noțiunea de antisemitism paroxistic, recte pogrom, genocid etc.

*
* *

Extremismul din România de azi folosește, așadar, eschiva antiromânismului pentru a indica o „primejdie majoră pentru ființa țării și neamului românesc”. Din existența reală a unor factori de criză în economia și democrația țării, extremiștii induc o nouă diversiune: responsabilitatea evreilor în „acțiunea antiromânească”, recte în deteriorarea imaginii României în lume, factor condiționator, chipurile, al înseși crizei care a cuprins țara și națiunea. Iată deci o nouă cale de a-i scoate pe evrei vinovați. Dat fiind că antisemitismul tradițional de la noi nu avea cum să folosească asemenea „argumente” în trecut, prezentăm respectiva inovație ca un jalnic înlocuitor pentru vechile acuze privind neasimilarea evreilor în țările române.

La întrebarea: Există antisemitism în România de azi? răspunsurile pot fi grupate în afirmative, negative sau, prin reformularea întrebării însăși în sensul: „există astăzi antisemiți în România?”. Cei care răspund la o asemenea întrebare afirmă că în România de azi nu există antisemitism, ci doar antisemiți care scriu sau se rostesc aducând acuze dure evreilor români sau poporului evreu din întreaga lume.

Cei care neagă existența antisemitismului în România sunt, firește, tocmai cei care îl practică. Dar și alții care pretind uitarea trecutului și o anumită toleranță față de opiniile adverse care nu sunt finalizate în acțiuni.

Sunt de părere că deși trebuie vorbit de un antisemitism românesc – în speță al extremiștilor – afirmația nu trebuie lărgită până la a considera că în România de azi există antisemitism la toate nivelurile și pe toate palierele. Ar fi o exagerare și un neadevăr, deoarece nici despre antisemitism de stat nu se poate vorbi și nici despre o mentalitate de acest fel la scara poporului român. Cercetările nemijlocite pot evidenția însă o anumită retorică antisemită a publiciștilor extremiști; un anumit curent de simțire și gândire xenofob-antisemit; închegarea unei cvasi ideologii naționaliste cu accente antisemite. În mod cert, nu există un antisemitism definitoriu pentru regimul politic, pentru structura societății globale, pentru cultura poporului român.

Manipularea conceptului de antisemitism într-o manieră generalizantă sau/și metaforică este, ca atare, neavenită. Trebuie să existe o măsură în toate: cel care mânuiește conceptul de antisemitism, noțiune de înaltă încărcătură emoțională, trebuie să fie convins că atât cunoștințele sale teoretice, cât și informațiile empirice și experiența personală de care dispune îl îndreptățesc să interpreteze o anume discriminare negativă sau acuză la adresa unor evrei drept antisemitism. Altminteri, operând cu frivolitate, s-ar putea cădea în păcatul oricărui extremism care aplică cu lejeritate particula anti la orice manifestare critică, exemplul cel mai concludent oferindu-l cei care manipulează astăzi conceptul de antiromânism ori de câte ori cineva dezvăluie adevărul despre prigoana antievreiască din România anilor 1940-1944.

Note

* Fără a fi o asemenea notabilitate, eu, în sală fiind, am dorit să intervin în dezbateri arătând câteva din cele scrise mai sus, dar nu mi s-a dat cuvântul. Alături de mine a participat la întrunire și un grup de tineri evrei, interesați să poarte o discuție reală cu domnul Suru. Astfel, în particular, i-au fost aduse contraargumente fundamentale în toate problemele abordate în sală. Nu le-a putut combate. În acest cadru, micro-grupal, Suru a fost înclinat chiar a-și cere scuze pentru anumite nuanțe antisemite rezultate din spusele sale. Scuze uitate, însă, până la următoarea întrunire din sala Dalles, la care a participat cu o vorbire extremist-antisemită.

** „Suru a precizat că s-a format ideea greșită că legionarii conduși de Zelea-Codreanu i-au prigonit pe evreii aflați în România”. Sau: „Șeful mișcării legionare a invitat clasa politică românească să nu mai privească mișcarea ca pe o organizație extremistă” (vezi „Cronica Română”, 24.01.2001).

RABINUL MEIR BECK – O PERSONALITATE DE PRIM RANG DIN TRECUTUL EVREILOR ROMÂNI

de Cristina TOMA

Meir Beck, rabin al Bucureștilor la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea, a rămas în amintirea evreilor din Capitală drept un om al timpurilor moderne, prin gândirea și acțiunile sale, numele său fiind deopotrivă legat de Comunitatea Templului Coral, de școala evreiască, de istoria presei evreiești din România, ca și de mișcarea sionistă din țara noastră.

De unde se trăgea, însă, acest om inimos care a înțeles să-l slujească pe Dumnezeu, slujindu-și mai întâi semenii?

În *Autobiografia*¹ sa, rabinul Meir Beck precizează că s-a născut la Papă, în Ungaria, în 1845, într-o familie de oameni modești. În anul 1855 a rămas orfan de mamă, aceasta murind chiar în seara de Kol Nidre.

„Îmi amintesc de ea – arată Beck – ca despre o femeie evlavioasă care a gustat prea puține plăceri”.

Copilul Meir Beck avea o constituție fizică fragilă și probleme de sănătate din cauza cărora nu va putea frecventa școala elementară decât relativ târziu, la vârsta de opt ani. Școala evreiască din Papă fusese întemeiată de renumitul rabin Leopold Löw, ajuns mai târziu rabin la Seghedin, și era una dintre cele mai bune instituții similare din Ungaria. În afară de obiectele prescrise de stat, se învăța temeinic ebraica, Tora, comentariul lui Rași, gramatica ebraică și chiar Talmudul. Primul profesor de Talmud al rabinului Meir Beck a fost chiar rabi Salomon Iosef Goldberg, născut la Ramzaw, în Prusia. La 13 ani a intrat în colegiul catolic, înființat de Ordinul Benedictinilor, dar n-a urmat decât trei clase în această instituție „condusă de clerici capabili și învățați unde domnea o disciplină de fier și o ordine exemplară”. După care a trecut la liceul reformat, unde a absolvit trei clase în doi ani. Despre această perioadă Beck își amintea:

„În ambele instituții m-am bucurat de sprijinul special al profesorilor, deoarece eram în toate clasele unul dintre elevii cei mai sârguincioși. Numai în prima clasă de liceu tatăl meu a plătit toate

taxele școlare, care se urcau atunci la 3 florini și 15 cruceri, în celelalte clase am fost scutit de taxe din cauza sărăciei și sânguinței mele.

De la 13 ani m-am străduit să mă întrețin singur din meditații. Pentru a putea să mă întrețin a trebuit să dau altora cel puțin două ore pe zi”.

În același timp a continuat studiul materiilor religioase, ebraica și Talmudul (2-3 ore pe zi). În vacanță a continuat să frecventeze Talmud Tora. Profesorul lui de Talmud este atunci rabi Jakob Beer Frank, devenit mai târziu un negustor bogat sub numele de Lowey, un talmudist renumit, ceea ce însemna pe atunci destul de mult în Papà, unde nu erau mulți cunoscători ai Talmudului. La începutul anului școlar 1863- 1864, Beck a plecat la Pesta împotriva voinței tatălui său și al rudelor, care ar fi voit să-l vadă comerciant și nicidecum destinat unei cariere teologice. Iată ce mărturisește chiar el:

„În special tatăl meu s-a opus să învăț teologia, deoarece era de părere că un rabin trebuie să cunoască numai Talmudul, pe care nu-l puteai învăța decât de la o Ieșivă cum era cea din Presburg. La Presburg, însă, nu voiam să mă duc, pentru că acolo studiul științelor era cu totul oprit”².

La Pesta, cu sprijinul fratelui său, tânărul Meir Beck a lut meditații bine plătite. Mulțumită recomandărilor obținute de la profesorii săi din Papà a intrat în clasa a șaptea a liceului protestant unde a găsit un mediu binevoitor. Din corpul didactic al respectivei instituții făcea parte și Aldar Molnar³, scriitor ce va deveni mai târziu sub baronul Josef Eötvös, consilier în ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice din Ungaria și considerat creatorul școlii moderne din Ungaria. În iulie 1865 și-a luat bacalaureatul și a plecat la Breslau, la Seminarul Teologic Evreiesc deschis de Fraenkel și s-a înscris la Universitate. Despre pregătirea pentru Breslau își va aminti:

„Trebuie să adaug că timp de doi ani cât am stat la Budapesta, am vizitat [în sensul de a frecventa] Talmud Tora creată de prim rabinul dr. W. A. Meisel, ca un fel de pre-seminar unde se învăța Biblia, gramatica ebraică, Targumim, Talmud și filozofia religioasă. Acest din urmă curs îl ținea chiar rabinul dr. Meisel; Emmanuel Deutch preda Exegeza Bibliei [...]. Posed și astăzi un certificat favorabil iscălit de Meisel și Deutch, ce mi s-a dat după absolvirea acestei instituții”.

În octombrie 1865 s-a înscris, concomitent, la Seminarul Judaico-Teologic din Breslau și la Facultatea de Filosofie a Universității de acolo, unde studiază istoria, filosofia și orientalistica. Despre Seminarul din Breslau, Beck notează în *Autobiografia* sa:

„Seminarul din Breslau stătea atunci în culmea renumelui său la care au contribuit în special directorul său dr. Zacharias Fraenkel, dr. Jakob Bernays, dr. Heinrich Graetz, dr. E. Zuckermann și, de la 1866, dr. David Rosin. Bernays a părăsit în semestrul de vară 1866 seminarul, fiind chemat la Universitatea din Bonn ca profesor special de filologie clasică și șef bibliotecar al Universității. Acolo a lucrat el și înainte, până la chemarea sa la catedra de la Seminar, prin anii 1860, ca docent.

Tuturor acestor profesori, dintre care fiecare era o autoritate recunoscută în materia sa, le datorez nu numai o mare parte din cunoștințele mele iudaice-teologice, dar și a stăruinței mele pentru iudaism. Le păstrez și azi o amintire scumpă și pentru faptul că niciodată nu mi-au refuzat ajutorul lor material – mai cu seamă Fraenkel și Graetz – ori de câte ori eram la strânsoare, ceea ce nu mi se întâmpla rar. Mă adresam cu încredere lor și întotdeauna am fost ajutat”.

În legătură cu situația materială a tânărului Beck, s-ar putea ridica întrebarea: de ce nu apela la fratele său de la Budapesta care avea o situație materială bună și care, de altfel, îl ajutase să vină în Capitală. Să fi intervenit între cei doi frați o ruptură din cauza faptului că Meir Beck nu voise ca, după bacalaureat, să intre în afacerea fratelui său? Din câte afirmă Beck, s-ar părea că nu. Fratele rămas la Budapesta era gata să-l ajute oricând i-ar fi cerut, dar trebuia să poarte, în primul rând, de grijă tatălui lor foarte înaintat în vârstă și care, la bătrânețe, se apucase de studiul Talmudului, singura lui preocupare până la moartea sa survenită în 1876.

În timpul studiilor la Breslau, care au durat șapte ani, Beck a legat strânse legături cu colegii săi originari din Germania, Austro-Ungaria și Rusia, care s-au angajat mai târziu în diferite comunități din Europa. După terminarea studiilor universitare, în 1868, și a celor teologice, la sfârșitul lui 1872, perspectiva ca tânărul absolvent să primească un post de rabin era destul de redusă, dat fiind că numărul de posturi de rabini era mult mai mic decât numărul de candidați. În aceste condiții Beck a acceptat în 1873 postul de educator în familia lui L. Meyerhoffer – o familie evreiască religioasă dar și foarte bogată din Iași. Despre aceasta, el va preciza în autobiografia sa:

„[...] am început să lucrez cu râvnă datorită aptitudinilor și sârguințelor elevului meu în vârstă de 12 ani care, cu toată seriozitatea, se atașă cu dragostea filială. În aproape cinci luni am reușit ca el să treacă cu succes, la începutul lui iunie 1873, examenul la toate obiectele primei clase gimnaziale, deși a trebuit să întrebuițeze 2-3 ore, precum și sâmbăta și sărbătorile, pentru Biblie și comentariul lui Rași”.

Deși în această mărturie a lui se văd limpede aptitudinile de educator, Beck a considerat însă, chiar din momentul acceptării acestui post în casa Meyerhoffer, ca pe ceva temporar, intenția lui fiind de a se reîntoarce la Breslau în căutarea unui post de rabin. În timpul perioadei petrecute are prilejul de a cunoaște mai îndeaproape viața și firea românilor. Astfel, în vara caniculară a anului 1873 este trimis, împreună cu elevul său, la Hegi-Lespezi, un sat din apropierea Iașiului „la o stație de calea ferată”, unde familia Meyerhoffer avea o proprietate. Acolo, pe lângă lecțiile pe care le dă în continuare elevului său, a găsit răgazul de a se ocupa de propriile sale studii, precum și de a-și face planuri de viitor. Despre țăranii din sat, Beck va constata că „nu aveau o soartă-mai bună ca evreii”. Familia Meyerhoffer cumpărase moșia cu condiția ca fostul proprietar să poată rămâne toată viața și să se poată folosi de producția ei. Întrucât, însă, proprietarul era foarte bătrân, cel care tăia și spânzura pe moșie era arendașul, un om de o răutate și o cruzime care îl vor uimi pe Beck, ce-l va descrie ca pe o bestie. În același timp, Beck se va arăta foarte revoltat de viața grea a țăranilor și la fel de impresionat a fost și de situația grea de marginalizați a evreilor.

„Raporturile nenorocite în care trăiau evreii din România, atât cât am putut să constat, precum și această justiție medievală treziră în mine dorința să vizitez Bucureștii, capitala țării. În acele timpuri se reprezenta pe multele din scenele germane o piesă, Ce credeți despre România?”

Știam că atunci când voi veni la Breslau voi fi asediat de către prietenii mei cu întrebarea «Ce știi tu despre România?» Ceea ce știam despre Iași și Hegi-Lespezi nu era deloc suficient pentru a răspunde cu seriozitate la această întrebare”.

Așadar, Meir Beck pleacă la București. De la o doamnă din Iași, Gittle Kaufmann, primește o recomandare către Asriel Gaster, de care va fi foarte bine primit. În casa acestuia din urmă va face primele cunoștințe din București, al căror cerc se va lărgi tot mai mult. Astfel ajunge să se

împrietenească repede cu conducătorii din acele vremuri ai Comunității Evreiești din București: Saniel Marcus, I. I. Schönfeld, M. Nathansohn, frații dr. Leopold și Adolf Stern, precum și alții. Apoi în prima zi de vineri asistă la serviciul religios oficiat la Sinagoga Spaniolă, iar a doua zi, sâmbătă, la Templul Coral, pe care-l descrie ca făcând o bună impresie asupra oricărui vizitator.

I se propune să rămână în București pentru a prelua conducerea școlii de băieți, propunere venită din partea lui Saniel Marcus. Acesta găsisese numele lui Beck în Anuarul Seminarului Judaico-Teologic de la Breslau printre absolvenții din 1873. Inițial, Beck refuză propunerea, adăugând că în orice altă țară aceasta ar fi însoțită de aceea de a ocupa un post de rabin, și hotărăște să se întoarcă la Iași. Dar mai-marii comunității reiau tratativele și-i propun funcția de predicator al Templului Coral, ceea ce îl cam nedumerește la început, deoarece în Germania și Ungaria nu se știa decât de funcția de rabin. Dar Saniel Marcus avea să-i precizeze că și Jellineck era la Viena numai predicator, ca și Mannheimer, înaintașul lui. Un alt argument venit tot din partea lui Saniel Marcus a fost acela că era cu mult mai bine ca șeful religios al Templului să se numească predicator și nu rabin, pentru ca între el și rabinul epitropiei să nu se ivească nici un conflict de competență. Beck avea să precizeze mai târziu:

„Peste această chestiune am trecut cu ușurință, dar discordia dintre epitropie și comitetul Templului nu o pricepeam atât de bine; ca director de școală aparțineam întregii evreimi din București, dar ca predicator sau rabin numai Templului. În sfârșit, trecui peste aceste greutăți căci îmi spuneam: Să fac o încercare!”

În vederea ocupării postului i se ceru să țină o predică de Yom Kipur în Templu. Condiția era aceea că dacă predica va plăcea, comitetul Templului urma să-l aleagă. Tânărul rabin a ținut predica cu pricina, care trebuie să fi plăcut la toată lumea. Din păcate ea nu ni s-a păstrat, dar avem la dispoziție o alta, de mai târziu, publicată de cercul Loebelienilor într-o broșură cu prilejul împlinirii a 20 de ani de activitate a rabinului Beck, tipărită la tipografia „Medelcovic” (aflată în strada Sf. Ioan Nou) sub titlul *Misiunea rabinului* – ținută în prima zi a sărbătorii de Roș Hașana a anului 5681 (15 octombrie 1920) cu prilejul instalării în postul de rabin al primei Societăți Fraterna din București.

Este interesantă pentru că ne dă o idee generală asupra omileticii rabinului Meir Beck. Predica începe cu o interogație asupra idealurilor ce și le făurea generația tânără din vremea sa, idealuri ce păreau a se baza pe

individualism și egoism. În aceste condiții, adevăratul ideal al omenirii nu putea fi proclamat decât de religie. Pornind de la această idee, Beck arată care era misiunea rabinului în acele vremuri:

„Fii ai unui singur om suntem cu toții [...] Acest ideal al frăției și omeniei e principiul esențial al fiecărei religii și îndeosebi a iudaismului, care l-a proclamat atât de des prin Moise, prin profeți, prin Hillel și învățătorii Talmudului. Pentru acest ideal au luptat spiritele cele mai înalte ale omenirii și ale neamului nostru de mii de ani fără a-i putea asigura încă victoria necontestată. El trebuie să fie sorgintea din care cată să ne adăpăm și noi, oamenii moderni, cu același zel, cu aceeași sete, căci anii trecuți ne-au arătat prea clar că el este îndepărtat, de neajuns.

Și misiunea învățătorului poporului, a rabinului, nu poate fi alta decât de a soarbe el din această fântână nesecată, de a se încălzi la idealul fraternității și umanității și de a-l apropia fiecărui om, dovedind că el nu este «nici în înălțimea cerului, nici dincolo de marele ocean». El este înscris cu degetul lui Dumnezeu pe plăcile inimii omenеști.

Misiunea rabinului constă în a deștepta inimile adormite, în a înmuia pe cele înăsprite, a insufla viață proaspătă în cele împietrite, a elibera pe cele ferecate, ca toate să găsească drumul de la ele însele, calea de la înălțimile veșniciei și ale idealului [...]”⁴.

După care predica se continuă cu exemple edificatoare din Tanah, care ilustrează faptul că istoria pare a se repeta și dacă în vremurile vechi profeții au găsit o speranță în vârtejul împrejurărilor grele de atunci, există o speranță și o soluție și pentru timpurile moderne. În aceste condiții misiunea rabinului era, după Beck:

„Rabinul, urmașul profetului, trebuie să fie mai întâi de toate un propovăduitor al păcii omenеști, unei adevărate păci, bazată nu pe arme și citadele, ci pe pace și iubire și frăție între oameni, pe adevărată religie. Asta nu înseamnă că vrem să inaugurăm o epocă de fanatism ortodox medieval, nici o epocă de reformă care la începutul secolului trecut a suferit un eșec destul de rușinos. Aceasta înseamnă numai a lucra din răspuțeri contra întunericului sub orice formă se arată, fie sub mantia intoleranței regresiste, fie acea negură neagră care desparte neamurile și credințele, fie sub masca fățarnică a unei pseudoculturi, amândouă vrăjmașe egale ale adevăratei religiuni și morale, piedici periculoase ale păcii și fericirii omenеști.

[...] *Propovăduirea acestei morale și culturi e datoria primordială a rabinului. El trebuie să pătrundă în toate păturile sociale*"⁵.

În continuare, Beck a ținut să precizeze și misiunea rabinului în România:

„Bărbații și femeile trebuie să fie deopotrivă convingși de măreția chemării culturale a neamului evreiesc. Bărbatul pentru a reprezenta în afară, femeia înăuntru casei, datina strămoșească [...].

Numai astfel vom cuceri iarăși tineretul nostru dezrădăcinat, scăpându-l de un moloh nimicitor. Dar și la restaurarea morală suntem noi, evreii, chemați în aceste timpuri. Nu acomodându-ne fugii după profit material, nu servindu-ne de orice conjunctură, ci dând pilde de abnegație, dărnicie, caritate ne împlinim chemarea noastră fixată de profeți [...]

Vă voi chema să lucrăm împreună la îmbunătățirea stării sociale a neamului nostru care trece azi printr-o criză periculoasă. Nu creând cerșetori noi, ci oameni de muncă onestă, asigurându-le o existență trainică, căci această existență trainică o vom putea crea cu adevărat numai în căminul părintesc [...]

În această țară suntem chemați să înfăptuim o operă salvatoare – noi putem forma puntea de legătură între neamurile României, noi putem deveni un ciment trainic între frații noștri dezbinați, ca apostoli ai adevăratei culturi morale și dreptății sociale, care nu despart ci unesc oamenii. Pentru această pace vroiesc să pledez!

Având libertatea de a ne dezvolta după felul nostru, spre folosul propriu și al țării, noi vom deveni cetățenii cei mai valoroși ai României, recompensând drepturile de cetățeni pe care le-am căpătat în fine în acest stat"⁶.

Probabil cam așa sau într-un mod asemănător trebuie să fi sunat și prima predică a rabinului (predicatorului) Meir Beck, căci după două zile, cum mărturisește în *Autobiografia* sa, a fost anunțat de faptul că, în unanimitate, comitetul Templului și-a dat acordul pentru numirea sa ca predicator. Și tot referitor la activitatea rabinului Beck ca predicator trebuie precizat că el este cel care „a introdus câteva schimbări minime, înlocuind Kol Nidre, forma aramaică, prin cea ebraică”. În rest, așa cum arată și Moses Gaster în memoriile sale, „serviciul a rămas ortodox, fără nici cea mai mică modificare”⁷.

Comitetul școlar, în frunte cu dr. Adolf Stern, îi adusese la cunoștință încă înainte de aceasta numirea lui în fruntea școlii de băieți. Deși rămâne și ține o predică și de Sucot, lui Beck lucrurile nu i se păreau, totuși, încă sigure; cu toate că nu vedea nici o opoziție la numirea sa în posturile sus amintite, nu era nici entuziasmat, ceea ce îl făcea să aibă bănuieli, din fericire neîntemeiate. Mai mult, deja existau persoane care se interesau de când își va începe noul predicator și rabin activitatea. Deocamdată, el trebuia să se întoarcă la familia Meyerhoffer spre a-și lua bun rămas, dar a stabilit să revină la București pe data de 9 (21) octombrie și să țină sâmbătă 13 (25) „predica inaugurală”⁸ la Templu, iar duminică 14 (26) octombrie să prezideze inaugurarea Școlii de băieți „Jakob și Carolina Loebel”.

Rabinul Meir Beck a revenit la București așa cum promisese, dar la sosire s-a petrecut un mic incident ce s-a rezolvat însă repede. Ce s-a întâmplat de fapt?

El revenise la București marți, 9 (21) octombrie, și a fost neplăcut impresionat că la gară nu l-a așteptat nimeni. Abia pe drum, în oraș, i-a întâlnit pe Saniel Marcus și pe doctor Adolf Stern, care și-au cerut scuze pentru întârzierea neintenționată. Incidentul a fost repede uitat de doctorul Beck care, de altfel, prea avea mult de lucru pentru a ține minte o astfel de întâmplare mărunță. În dimineața zilei de 14 (26) octombrie 1873, a avut loc în sala Barașeum inaugurarea noii școli „Jakob și Carolina Loebel”, prilej cu care a luat întâi cuvântul rabinul Beck, iar apoi dr. Leopold Stern. Serbarea, se pare, că n-a avut un caracter închis, strict comunitar, deoarece au mai fost prezente și personalități ale vieții publice românești. În felul acesta, Beck a avut ocazia de a-l cunoaște pe generalul Tell, reprezentant al guvernului. În alocuțiunea sa, generalul a laudat Comunitatea Evreiască pentru sacrificiile făcute pentru școală. Dat fiind situația de atunci a evreilor, prezența unui ministru la un asemenea eveniment l-a surprins oarecum pe Beck.

La început, școala „Jakob și Carolina Loebel” s-a aflat în dificultate datorită numărului mare de elevi și numărului mic de profesori, primele zile de școală nefiind rodnice și din cauza unor probleme financiare.

În legătură cu această situație, dr. Beck a consemnat:

„În fiecare din acele trei clase inferioare erau peste 100 de elevi școlari, lipsea orice material didactic, afară de bănci și table; printre profesori erau foarte puțini la înălțimea misiunii lor. Apoi surveni o greutate pentru învingerea căreia nu ajungeau toate puterile mele. Lipsea acel nervum rerum; chiar din primele luni n-au putut fi plătite cu exactitate salariile institutorilor. Bugetul era pentru acele vremuri destul de mare, 30.000 de lei pentru școala de băieți și fete”.

În atari condiții, Beck a intrat în conflict cu Filip Focșeneanu, „omul care stătea de fapt în capul comunității din București”. Lui Filip Focșeneanu i se datora în mare parte ridicarea noii școli. Conflictul s-a datorat, se pare, mai degrabă atingerii orgoliului lui Focșeneanu, din cauză că noul director al școlii îl ocolea sau, mai bine zis, nu știa cine era Focșeneanu. Între cei doi a izbucnit și o ceartă, iar relațiile dintre ei au rămas încordate. Târziu după aceasta, când Focșeneanu s-a retras de la epitropie pentru că se desființase gabela și comunitatea era într-o situație foarte precară, Beck i-a recunoscut incontestabilele calități și i-a întins o mână de împăcare. Rezultatul a fost dintre cele mai bune, deoarece lui Filip Focșeneanu i se datorează, în primăvara anului 1876, redeschiderea școlii primare de băieți, pusă sub ocrotirea Comunității Templului, după ce o iarnă stătuse închisă.

Am precizat la început că numele rabinului Mayer Beck este legat mai ales de Comunitatea Templului Coral. Ce era, însă, Comunitatea Templului Coral?⁹

Cred că putem s-o caracterizăm ca pe un adevărat fenomen cultural la nivelul comunității evreilor din București. Ea a apărut în jurul Templului Coral, ridicat din dorința unei părți a elitei evreiești din București de a se moderniza. Însuși numele de Templu Coral indica o rupere cu tradiția comunității evreilor așkenazi lehi, căci Templul Coral însemna sinagogă cu cor. Ori în tradiția evreiască ortodoxă acest element nu exista în serviciul de cult. În aceste condiții ridicarea Templului Coral în București a însemnat ruperea cu tradiția ortodoxă.

Într-adevăr, iată ce spunea declarația de intenții a celor care au trecut la construirea Templului Coral din București:

„Conduși de exemplul altor comune israelite din Europa civilizată al căror scop, alături de glorificarea dumnezeiască, este ca prin forme noi să faciliteze programa principiilor moderne”¹⁰.

Elita evreiască cu tendințe modernizatoare își propunea, de fapt, modernizarea și europenizarea întregii societăți evreiești, deși ideile ei nu erau agreate de un număr mare de enoriași. Prezența acestor tendințe novatoare era, de fapt, rezultatul receptării mișcării de reformă din mediile iudaismului occidental. Dar aceste forme de gândire moderne ale elitei evreiești bucureștene o separau de ortodoxism, ceea ce implica o anume izolare, fenomen ce se va extinde și la alte comunități din țară. În afara Școlii „Jakob și Carolina Loebel”, sub egida noii Comunități a Templului Coral vor mai fi deschise și alte școli, precum școlile profesionale „Ciocanul”, „Focșeneanu” precum și o Școală de fete.

Ceea ce nu înseamnă că în Comunitatea Templului Coral totul s-a desfășurat într-o armonie perfectă. Merită amintită situația creată cu prilejul a ceea ce a rămas cunoscut drept „criza concertului”¹¹ în anul 1905, când rabinul Meir Beck a intrat în conflict cu Adolf Stern și cu conducerea Comunității Templului Coral, care dorea susținerea unui concert cu cor mixt la Templul Coral. Într-o scrisoare adresată lui Adolf Stern, Beck a arătat că nu avea nici un rost introducerea unor reforme total „nefolositoare și contrare spiritului religiei noastre”, chiar dacă tot în aceeași scrisoare recunoștea că în Germania și Austria astfel de coruri existau dar, sublinia dânsul, între comunitățile din acele țări și cea de la București exista o mare deosebire. Concertul a avut totuși loc și se pare că festivitatea s-a bucurat de succes, întrucât, Templul „era plin căci venise întreaga elită”, cum comentase ziarul „Egalitatea”.

În aceste condiții, Beck i-a depus lui Stern o scrisoare de demisie, dar demisia a rămas nepusă în practică. În ceea ce privește activitatea lui Beck pe tărâm pedagogic, el s-a remarcat atât ca autor de manuale, cât și prin introducerea unor metode noi, moderne, de predare a materiilor specific evreiești. Astfel a introdus metoda *ivrit be-ivrit* în predarea limbii ebraice în școala „Jakob și Carolin Loebel”. Într-o cuvântare rostită la împărțirea premiilor în iunie 1910, el a subliniat:

„Suficiența de sine face din învățător un fel de lucrător care lucrează azi, cum a lucrat și ieri, și acum 10 ani și 20 de ani.

[...] Pentru a da învățământului limbii ebraice impulsul pe care îl merită se va introduce metoda ivrit be-ivrit. Un început îmbucurător s-a făcut, sperăm că în viitor vom obține rezultatele cele mai satisfăcătoare pentru ca fiii și fiucele noastre să posede cât mai bine limba profesilor noștri.

[...] Regretăm că nu putem satisface pe acei părinți care ne-au propus în mai multe rânduri să reducem orele destinate limbii ebraice și religiunii mozaice, ca să putem da învățământului limbii germane o dezvoltare mai mare. Cu toate că ni s-a demonstrat că prin aceasta am atrage mai mulți copii din familii cu stare, totuși nu putem, nu vrem să facem această concesiune, ca să nu dezbrăcăm școlile noastre de caracterul curat evreiesc. O școală israelită fără limba ebraică și fără religiunea mozaică de ce ar mai exista?”¹².

Unul dintre manualele concepute de Beck este *Învățătura religiunii mozaice pentru uzul junimii israelite*, manualul după care au învățat mai multe generații de elevi ai școlilor româno-israelite. Manualul este foarte explicit și bine structurat pe capitole. Stilul este foarte concis și, deși este

un manual de religie, el nu face polemici cu alte religii și nu le critică în vreun fel. Se remarcă față de alte manuale de religie (chiar și din zilele noastre) ca un îndemn la toleranță.

Tot Beck este autorul unei *Istorie a literaturii popoŃului israelit de la căderea Templului al doilea și până în zilele noastre*, structurată pe perioade și autori, având exemple din textele aferente. De sub pana lui mai vede lumina tiparului și un *Vocabular analitic ebraico-românesc la Pentateuchul sau cele cinci cărți ale lui Moise*, a cărui apariție a fost salutăată cu mare entuziasm și de Gala Galaction. Astfel, în ziarul „Dimineața” din 7 februarie 1923, Gala Galaction a publicat o recenzie la *Vocabularul analitic ebraico-românesc la Pentateuchul sau cele cinci cărți ale lui Moise* al dr. Meir Beck, apărut în Publicația Societății pentru cărți didactice israelito-române¹³:

„[...] tot ce îndeamnă spre Biblie și tot ce ajută la studiul ei trebuie socotit de noi ca dar și ca binecuvântare. Așa socotesc primul dicționar ebraic-român pe care l-a terminat de curând venerabilul meu amic, șef rabinul onorific al capitalei dr. Meir Beck.

Ani îndelungați, cu o răbdare variabilă a lucrat la această operă pe care o lasă moștenire limbii românești și cărturarilor români. Dumnezeu l-a ajutat să isprăvească toamna trecută ultimul caiet. Am sub ochii mei cel de-al 37-lea caiet, adică penultimul.

Salut din toată inima pe vrednicul muncitor și doresc ca rodul triumfătoarei sale stăruinței să fie jertfă bine primită în fața cerului și faptă folositoare nouă, tuturor”¹⁴.

Se pare că între cei doi exista și o relație de prietenie dincolo de recenzii și interese pentru lucruri comune. Astfel, Gala Galaction va spune despre rabinul Beck la moartea acestuia din urmă:

„Ai trăit ca un mare înțelept, un mare spiritualist. Acest locaș de închinăciune (se referă la Templul Coral) va păstra de-a pururi ecoul învățăturilor tale, vibrațiile sufletului tău. [...]

Amicul și preotul creștin care a avut norocul să resfire câteva raze de mulțumire în amurgul ultimilor tale zile înălță deasupra somnului tău brațe binecuvântătoare”¹⁵.

În cadrul Comunității Templului Coral rabinul Beck a activat nu numai pentru înființarea și modernizarea școlilor, dar a cătat să inițieze și o activitate de educație a adulților. Astfel a luptat pentru înființarea unei „case evreiești în Capitală”, având funcția a ceea ce am numi noi astăzi Centru

culturnu sau Casă de cultură, care să aibă în structura ei o bibliotecă, o sală de conferințe unde să se organizeze prelegeri pe diferite teme. O dovadă a acestei inițiative a lui Beck este o scrisoare cu acest cuprins pe care a adresat-o conducătorilor Comunității de atunci:

„Domnule președinte

De mult se simte trebuință să posedăm și noi, evreii din Capitală, cum au multe societăți germane, ungare ș.a.m.d. din București, un domiciliu al nostru propriu, unde să ne putem aduna fie pentru a discuta interese generale relative la prosperarea Comunității și Instituțiunilor sale de tot felul, fie pentru a găsi distracție îmborspătând puterile noastre, ca să nu fim doborâți în lupta cea grea pentru existența noastră cea de toate zilele. Un asemenea domiciliu propriu, al nostru – Judiches Heim – ar influența asupra treburilor noastre obștești într-un mod foarte binefăcător și ar cimenta puternic unitatea și solidaritatea printre evreii din Capitală.

Un asemenea domiciliu propriu ar apropia și ar grăbi foarte mult constituirea adevăratei comunități israelite – ținută cu ardoare urmărită de toți oamenii de bine – sau până la realizarea acestei dorințe fierbinți el ar putea înlocui în unele cazuri comunitatea israelită.

Din aceste considerațiuni și multe altele ni se impune să avem domiciliul nostru propriu care, creat cu concursul tuturor corporațiunilor și societăților existente și al particularilor cu dare de mână, va avea misiunea să ne ofere prilejul fericit să ne ocupăm de interesele materiale, morale și intelectuale ale tuturor coreligionarilor noștri din Capitală și să dăm fraților noștri din toată țara să imiteze exemplul nostru”¹⁶.

În continuare, Beck sugerează și modul în care poate fi realizat acest proiect; anume prin cumpărarea unui rând de case sau a unui teren unde această „casă evreiască” să fie construită, situat în așa fel încât să nu fie greu de ajuns. Clădirea cumpărată sau cea care va fi construită să fie în așa fel concepută (sau transformată), „încât să aibă multe saloane, săli pentru conferințe, biblioteci, săli de lectură, de petreceri etc.”.

Beck cere pentru realizarea acesteia sprijinul președintelui comunității, precum și a celorlalți notabili. Părea foarte hotărât și entuziast pentru a realiza acest proiect, după cum ne-o arată și tonul scrisorii, mai ales încheierea:

„Luni, 15 martie crt., la orele opt jumătate seara, vom avea o întâlnire la cancelaria Templului Coral în această chestiune și vă rog să binevoiți a asista la ea împreună cu delegații societății dumneavoastră. Primiți, domnule Președinte, asigurarea deosebitei mele considerațiuni.

Dr. M. Beck”¹⁷.

Rabinul Meir Beck a fost, însă, activ și pe tărâmul ziaristicii, scriind ani de zile editorialul „Revistei Israelite” după reparația acesteia, în 1908¹⁸, el fiind directorul acesteia. Despre începuturile colaborării cu Beck, jurnalistul S. Grosman, redactorul-șef al gazetei, avea să-și amintească peste ani:

„Cu dr. Beck am făcut cunoștință într-un mod puțin obișnuit. Sunt chemat în toamna anului 1908 la dr-ul Adolf Stern, cu care până atunci vorbisem de puține dăți. Privindu-mă, dr. Stern îmi zice:

- Sanhedrinul a hotărât reparația „Revistei Israelite” [...] Direcțiunea o va avea dr. Beck. Dumneata vei fi prim-redactor. Du-te, te rog, la Beck și ia înțelegere cu dânsul”.

La început Grosman era îngrijorat de modul cum va decurge această colaborare, mai ales că auzise că dr. Beck e un om sever și nu știa cum se va înțelege cu un rabin, el care era un laic cu vederi liberale. Căci, chiar dacă era un rabin modern, Beck nu făcea nici un rabat „în respectarea mozaismului”. Colaborarea, însă, a mers bine de la început. Rabinul Beck era un bun psiholog și cunoștea bine temperamentul jurnaliștilor (temperament care pare a nu se fi schimbat de-a lungul timpului). Grosman avea să-și amintească astfel această întâlnire:

„[...] Ușa îmi fu deschisă de un bărbat scund, adus din spate, cu barba albă, despăcată și cu privirea strălucind prin transparența unor ochelari. Mi-a întins mâna, m-a dus într-un birou și m-a poftit să i-au loc. Apoi îmi vorbi de proiectul pe cale de înfăptuire. L-am ascultat cu temere și rezervare. Mă gândeam cum aș putea să scriu articole cu o virulență fășnită din obida vremurilor, când directorului i-ar fi plăcut, de pildă, stilul dulce al unei predici pe altar?

Dr. Beck îmi ghicise, pare-se, gândul.

- Dumneata, domnule Grosman, să n-ai nici o temere. Vei putea să scrii cum vei voi. Obida vremurilor îndreptățește toate asprimile gândirii. Nici eu nu voi cruța.

Am răsuflat ușurat.

- *Dar, domnule doctor, să nu te aștepti de la mine la apologetică națională. N-am cea mai bună părere despre toți „fruntașii” noștri.*

- *Și aici suntem de acord, îmi spuse doctorul.*

- *Cât despre apologetică religioasă se înțelege că ea ține de resortul dumatiale exclusiv.*

- *Cu rare excepții, n-o voi face nici eu.*

Am văzut că peste deosebirea de vârstă și de concepție se arunca puntea omeniei și a reciprocii buneii voințe”¹⁹.

Într-adevăr, dacă e să analizăm stilul editorialelor lui Beck, vom constata o combinație interesantă între stilul omiletic și cel jurnalistic fără ca articolul, editorialul în speță, să dea impresia de fragmente separate, alipite unele de altele. Ca și în predicile sale, Beck pornea de la un exemplu biblic, mergând apoi de la particular spre general. Alteori, însă, stilul este pur jurnalistic, nelăsând să se întrevadă prea mult slujitorul religiei. În unele editoriale critica este destul de aspră, dar subtilă.

În același timp, Beck devenise, se pare, interlocutorul preferat al reprezentanților organizațiilor evreiești internaționale, precum Alliance Israelite Universelle, B`nei B`rith sau al altora care aflau în el o personalitate receptivă și un om de acțiune. A fost, de asemenea, unul dintre membrii fondatori ai unor societăți de întrajutorare ca, de pildă, „Fraterna”. După cum a avut și o intensă activitate sionistă, despre care rabinul Iakob Itzhak Niemirower avea să spună la moartea lui Beck (survenită în 1923, la câteva zile după apariția *Vocabularului analitic ebraico-român la Pentateuch sau cele cinci cărți ale lui Moise*):

„Ridicarea căminului judaismului a fost virusul doctorului Beck.

Ordinul B`nei B`rith, care cuprinde elita inimii lui Israel, urmărește clădirea unui cămin al idealismului în mijlocul nostru. Marele nostru mort a fost timp îndelungat unul dintre conducătorii acestei organizațiuni de preoți ai idealurilor. Uniunea Evreilor Români a urmărit clădirea căminului libertății pentru evreii din România, sau mai bine zis a luptat pentru integrarea legală a evreilor români în căminul măreț al României Mari. Și dr. Beck a luat parte la aceste lupte pentru dreptate.

Sioniștii ținesc construirea unui cămin general al lui Israel în Țara Sfântă. Dr-ul Beck, în ultima epocă a vieții sale, a lucrat cu entuziasm pentru schimbarea Palestinei în Eretz Israel.

Un cămin central al judaismului este Comunitatea Evreilor din Capitală, revelațiunea cea mai sublimă a evreimii bucureștene. Dr. Beck a priceput măreția acestei organizațiuni și a sprijinit-o cu sfințenie.

Iar despre omul politic, avocatul Wilhelm Filderman, pe atunci președintele Comunității Evreilor din București, avea să arate:

„El n-a iubit numai liniștea senină a omului de studii, în viața lui nu se aude numai zgomotul paginilor întoarse de degetele fragile și evlavioase. El a fost și omul de pasiune arzătoare pentru marile cauze pe care le apăra. El [...] se amesteca în toate domeniile acțiunii. El n-a fost numai un preot, el n-a fost numai un erudit. El a fost un om de acțiune. El a fost printre întemeietorii Uniunii Evreilor Pământenii, în numele căreia am cinstea nemeritată de a aduce un omagiu.

„Omul care în învățăturile noastre sfinte află că toți oamenii sunt frați, că toți trebuie să se iubească, că nu trebuie să existe asupriți și asupritori, venind în mijlocul nostru n-a făcut decât să urmeze chemării sale religioase”.

În încheiere, putem spune că rabinul Meir Beck și-a putut realiza multe dintre proiectele sale datorită mediului propice pe care l-a găsit în sânul Comunității Evreiești din București, a Comunității Templului Coral, dar și Comunitatea a avut norocul să dea peste un om cu pregătirea și temperamentul rabinului Beck, care a înscris o pagină realmente importantă în istoria evreilor din România.

Note

¹ Dr. Meir Beck, *Autobiografia*, București, 1913 (citatele sunt din volumul omagial apărut la București cu puțin timp înainte de moartea sa).

² *Idem*, p. 12.

³ În 1869 Aldar Molnar avea să-l prezinte pe tânărul Meir Beck ministrului, deoarece acesta dorea să atragă atenția asupra lui spre a-i pregăti astfel numirea ca profesor de filosofie la Universitatea din Cluj. Dar Beck povestește: „Când aceasta s-a deschis [Universitatea din Cluj] am fost îndrumat de prietenii mei din Budapesta să lucrez în această direcție. Dar eu nu m-am ocupat de această funcțiune, căci eram deja la București și, deși aveam de luptat cu mari greutăți, nu m-am gândit să părăsesc profesiunea mea și să aleg alta”.

⁴ Meir Beck, *Misiunea rabinului*, predică rostită în prima zi a sărbătorii de Roș Hașana a anului 5861, cu prilejul instalării ca rabin al Templului primei Societăți Fraternală din București.

⁵ *Idem*, p. 3.

⁶ *Idem*, p. 5.

⁷ Moses Gaster, *Memorii, corespondență*, Editura Hasefer, București 1998.

⁸ Din care deja am citat.

⁹ Liviu Rotman, *Școala româno-israeliană (1851-1914)*, Editura Hasefer, București, 1999.

¹⁰ Meir Beck, *Istoricul Templului Coral pe anii 1892-1906*, București, 1906.

¹¹ *Idem*, p. 12.

¹² *Dr. Meir Beck și învățământul limbii ebraice în școlile evreiești*. Extras dintr-o cuvântare rostită în iunie 1910 la împărțirea premiilor școlii „Iakob și Carolina Loebel”.

¹³ În 1881 apăruseră primele două broșuri, conținând: I. *Genesis*, II *Leviticus*. În „Fraternitatea” din 30.IV.1882 se anunță apropiata apariție a celei de-a treia broșuri, conținând: *Numeri și Deuteronom*. Primul volum apăruse revizuit pentru a doua oară în 1893.

¹⁴ Ziarul „Dimineața”.

¹⁵ Gala Galaction, *Cuvântul de jale rostit în Templul Coral la înmormântarea doctorului Beck*.

¹⁶ Dr. M. Beck, *O casă evreiască în București*. Scrisoare trimisă de dr. Beck președinților celor mai însemnate societăți evreiești, București, 8 martie 1901.

¹⁷ *Idem*.

¹⁸ „Revista Israelită” apăruse între anii 1885-1892. Reapare din 1908.

¹⁹ S. Grosmann, *Dr. M. Beck, ziarist*.

NORI NEGRI ASUPRA REȘITEI

Dr. ing. EMERIC MIKI MAROSI, Israel

Mă simt obligat să aștern aceste rânduri, întrucât: 1. Oravița a însemnat o pagină tristă a trecutului evreilor din județul Caraș-Severin; 2. Din cei 401 evrei câți eram în anul 1942 cu domiciliul forțat în Oravița, mai suntem în viață 20-25 de supraviețuitori, risipiți în întreaga lume; 3. Nu există încă o relatare amănunțită a ceea ce a însemnat Oravița pentru evreii din județul Caraș-Severin și nu are cine să o mai facă; 4. Există doar câteva însemnări, foarte vagi și cu erori, în Arhiva Yad Vashem, Ierusalim, la nr. 011/18-1; 011/6-5 și în *Cartea Neagră* a lui Matatias Carp; 5. Aceste rânduri vin în completarea studiului alcătuit de dr. Ariela Crasni, de la Yad Vashem, Ierusalim, în 1998, pe baza unui interviu luat mie în limba ebraică și depus în arhivă sub nr. 033C/5597.

Dat fiind cosmopolitismul locuitorilor și al unei concepții de viață social-democratice ce prevala puternic în mișcarea sindicală, la Reșița nu prea se auzea de „ură de rasă”, de „antisemitism”.

Cu toate acestea, în toamna anului 1940, o dată cu ideologiile fascistă și legionară, au început să apară în oraș „cămășile verzi” și „brune”, găsind aderenți în „pleava” populației, dar mai ales în rândurile intelectualilor, cu deosebire cei aciuți de prin Moldova sau de aiurea, care nu se realizaseră profesional și material. Spre exemplu, legionarul Vlădoianu, directorul „Școlii de beton”, anticipând legea, i-a trimis pe toți elevii evrei acasă. În schimb, prof. Lugojan, directorul școlii pe care o frecventam, dar de la care părinții mă retrăseseră, a insistat să mă prezint la cursuri, pe care însă nu am mai apucat să le urmez decât circa o lună, când au venit dispoziții scrise de eliminare a evreilor din toate școlile de stat.

La mijlocul lui decembrie 1940, toți proprietarii (de ateliere, de prăvălii, de case etc.) au fost adunați în locuința avocatului evreu dr. Deszo și în tipografia „Frații Deutsch”, de asemenea evrei. Ținuți sub pază 2-3 zile, fără mâncare, dar supuși bătăii și la tot felul de suplicii (reflectoare în ochi, statul într-un picior, interzicerea de a sta jos etc.), au fost constrânși să semneze în fața receptorului legionar G. Georgescu că „de bună voie și

nesiliți de nimeni” își predau proprietățile (casă, prăvălie, atelier etc.) Legiunii. Aceeși soartă au avut-o și evreii din celelalte localități ale județului. La 24 decembrie 1940, ziarul local de limbă germană anunța deja că la Reșița nu mai există prăvălie și casă evreiască.

Legionarii și hitleriștii și-au împărțit prada; chiar de a doua zi s-au instalat la tezghelele și casieriele prăvăliilor evreiești ca „proprietari legali”, trecând și la acte de vandalism asupra templului și cimitirului evreiesc.

Ca reacție la toate acestea, întreaga evreime s-a solidarizat, devenind un grup unitar și organizându-se pentru *supraviețuire*. Într-ajutorarea și crearea unor fonduri comune pentru „ungerea” și cumpărarea bunăvoinței celor în măsură să ușureze soarta întregii comunități au fost principii de bază.

În primăvara lui 1941 au intrat în Reșița primele trupe germane, formate mai ales din austrieci, care au alungat parțial pe legionari. Purtarea lor în general, inclusiv față de evrei, a fost ireproșabilă.

Populația evreiască a trebuit să predea la poliție aparatele de radio, uniforme militare și armele deținute de ofițerii evrei (cum era și tata).

În seara zilei de 13 iulie 1941, fiecare familie de evrei am primit ordin scris ca a doua zi, la ora 8 dimineață, să ne prezentăm în gara Reșița, cu câte un mic bagaj și alimente pentru 48 de ore. Eram evacuați din oraș, fără să știm unde vom fi duși (amenințați cu Transnistria!).

În gară, după un sever apel nominal făcut de comisarul-șef al Siguranței, am fost predați unui grup de militari, sub comanda unui ofițer, și urcați în tren. O bandă de indivizi cu cămăși verzi și brune ne-au însoțit cu urlete, injurii și bombardări cu pietre. Aud și acum zbireretele lor: „Endlich ist Reșița entjudet” (În fine, Reșița desjidănită).

După o oră de așteptare în vagoanele cu geamurile închise ermetic și sigilate, în plânsete și jeluiri, dar fără incidente cu vărsare de sânge, am plecat și... ne-am mai întors după patru ani!

Am fost duși la Oravița, reședință de județ, cu *domiciliul forțat*. Oravița era un centru de minerit (cunoscut încă din epoca romană) și administrativ, cu mulți intelectuali, cu Prefectură, Judecătorie, Tribunal, Închisoare, Cerc de recrutare, Direcția Minieră și Silvică a concernului U.D.R. (Uzinele de Fier și Domeniile Reșița), cu mănăstire de călugărițe, Spital, Liceu de băieți, de fete ș.a.

Cu o populație de circa zece mii de locuitori, dintre care circa 120 evrei, organizați într-o mică Comunitate, cu un rabin (dr. Weisz, z.l.), cu un templu mare și frumos, cu sală de rugăciuni, locuința rabinului și o curte măricică, Oravița s-a trezit peste noapte cu cei 202 evrei aduși din Reșița, plus 84 de evrei din celelalte localități ale județului, încorporând astfel peste

400 de evrei (5,8% din întreaga populație a orașului), dar aceștia din urmă având *domiciliul forțat*.

Spiritul comunitar și organizatoric evreiesc s-a văzut încă de la sosirea trenului nostru în Oravița. Întreaga comunitate evreiască din localitate ne-a așteptat la gară, cu căruțe pentru bagaje și până seara fiecare familie am fost cazată, nimeni nu a rămas fără adăpost. Toată stima și respectul față de orăvițeni, în special pentru românii intelectuali care, în toți cei patru ani de *domiciliu forțat*, s-au dovedit față de noi înțelegători, toleranți (doar cu foarte rare excepții, antisemiți), fie ei liberali, țăraniști, regaliști, anglofilii etc. Remarc familiile Corneanu, Țăranu, Carabas, Ghibedea, Mioc, Munteanu, Mătăsăreanu, Lazăr și multe altele.

Începând cu a treia zi de la sosire, fiecare evreu, indiferent de vârstă și sex, trebuia să ne prezentăm săptămânal (mai apoi, lunar) la Biroul Siguranței al Poliției Oravița (redau aici, spre exemplificare, „fișa de control” a mea, din anul 1941, pe care am păstrat-o ca pe o relicvă). Am luat la cunoștință, sub semnătură, principalele restricții impuse „lagărului de domiciliu forțat”: încălcarea uneia însemna deportarea în Transnistria. Îmi amintesc: interdicția părăsirii orașului (doar cu autorizație scrisă, cu semnătura prefectului; în cazuri excepționale era permisă); interdicția de circulație în oraș după orele 20; interdicția circulației în grupuri mai mari de trei persoane adulte sau două familii; interdicția frecventării parcurilor și a localurilor publice (cinematografe, săli de spectacole etc.); interzicerea elevilor de a urma o școală de stat; de a fi salariat sau de a efectua o muncă retribuită la stat și particulari; de a primi asistență medicală în spitale etc., din partea unor medici neevrei; de a cumpăra din piață înainte de ora 10 (cu timpul, țărani și alți producători au început să-și aducă marfa după această oră, „când se deschidea piața pentru jidani”); interzicerea reuniunilor, chiar a celor familiale la aniversări sau sărbători; de a transmite informații și de a deține un aparat radio etc.

Personajul cel mai puternic și mai de temut din oraș (în special pentru evrei), era comandantul Cercului de recrutare, colonelul Renoi, comandant militar al județului, în același timp. Ofițer de carieră, cu școala superioară militară, impunea ordine și disciplină, dar, spre norocul nostru, nu era fascist, ci anglofil; nu permitea excese antisemite, ba chiar iubea, ca un licean, pe una dintre evreicele frumoase din oraș. Cu toate că, disciplinat, aplica strict legile și directivele antievreiești, lui i se datorează în principal supraviețuirea noastră: nu a permis deportările evreilor din acest județ (în special în Transnistria) și nici aplicarea de măsuri inumane.

FISA-CONTROL

250/10

Numărul actului de identitate: _____
 Locul de naștere: _____
 Data nașterii: _____
 Sex: _____
 Originar din comuna: Reșina
 domiciliat în Oravița, Str. _____
 se va prezenta la viză în funcție de: _____
 10 - _____

LOCURI DE PREZENTĂRI

Data prezentei:	Semnătura:
17 JUL 1941	[Signature]
28 VII 1941	[Signature]
6 VIII 1941	[Signature]
26 AUG 1941	[Signature]
19 SEP 1941	[Signature]
2 OCT 1941	[Signature]
15 DEC 1941	[Signature]
30 NOEN 1941	[Signature]
15 JAN 1942	[Signature]

LOC PENTRU VIZE:

Data prezentării:	Semnătura:
[Signature]	[Signature]
[Signature]	[Signature]
[Signature]	[Signature]

כזה נתגבר על ידי
השירות המרכזי
ב-17-7-41

ZERLICHTUNG, angefertigt nach Göth
 Original.
 Tel Aviv, den 27.7.1948
 Paul KERTESZ
 Rechtsanwalt
 Tel-Aviv, Karl Netter Nr. 9

THE STATE NOTARY OF BUCHAREST CITY
 Servitor for Translation
 No 2282/11. 7/1/19 22

I, the undersigned do certify the accuracy
 of this translation with the text of the
 document in the Romanian language which
 was used by me.
 Translation: [Signature]

In this Notary's Office of Bucharest City
 I've translated the signature of the translator
 [Signature]
 State Notary [Signature]

La câteva zile după sosire, bărbații evrei de peste 18 ani au fost convocați la cercul de recrutare și împărțiți în două grupe: cei până la 35 de ani și cei de peste. Cei din grupa tinerilor au fost duși în diferite lagăre de muncă obligatorie și neretribuită: la Miniș-Păuliș, Țânțari, Berzovia ș.a., în condiții de „sclavagism”, la lucrările de fortificații militare antitanc, șanțuri și canale, poduri și alte „necesități ale războiului”, îndurând mizeria, frigul, foamea, dar mulțumiți că nu erau duși peste graniță.

Grupa celor în vârstă a fost scoasă la defrișat în pădurile din jurul Oraviței sau curățatul zăpezii, de asemenea închiși în lagăre de muncă. Două din aceste lagăre le-am cunoscut și eu în împrejurări pe care le voi descrie la locul potrivit.

Lagărul de muncă de la Lisava era situat la 15 km. de Oravița, în pădure, departe de orice așezare omenească, între cantoanele CFR 5 și 7, organizat de Direcția Silvică a U.D.R., în două barăci cu priciuri. Evident că era interzisă părăsirea lagărului, paza fiind asigurată de militari români (a căror bunăvoință însă a fost cumpărată din prima zi). Aici au fost încartiruiți 50-60 de bărbați care în viața lor nu munciseră fizic și în atari condiții dure. Munca era prestată cu mijloacele cele mai primitive (fierăstraie și joagăre manuale, icuri, baroase, topoare etc.) și consta în doborârea arborilor indicați de tehnicienii silvici, spargerea și stivuirea lor, transportul și încărcarea lor în vagoane etc.

Au fost amenajate locurile pentru spălare, bucătăria de campanie, o masă, bănci etc. Unul dintre evrei, ospătar de meserie, Sidlof se numea, a fost numit bucătar, ajutat prin rotație de ceilalți (normele de muncă în pădure ale acestora trebuind să fie executate de restul colectivului). Alimentele erau cu totul insuficiente, fără să mai vorbim de calitatea lor.

Ca aceștia să supraviețuiască, cei rămași la Oravița au organizat colecte de bani și alimente (făină, mălai, orez, zahăr, ulei ș.a.) și aprovizionau lagărul pe căi ilicite: fie cu ajutorul unor muncitori de la Calea Ferată (sub conducerea mecanicului de locomotivă Mătăsăreanu), fie prin „excursii nocturne” ale copiilor evrei (șapte dintre noi, între 13 și 15 ani), echipați cu rucsacuri pline cu alimente, străbătând grădini, dealuri, poteci neștiute. Au fost și încercări reușite de a transporta alimentele cu trenul, fie cu bilete cumpărate de alte persoane (noi eram deja cunoscuți, iar casieriiilor din gară le era interzis să ne vândă nouă bilete) sau cu plata la conductor, dacă ne era cunoscut. Cei prinși erau duși la Poliție, bătuți și confiscate proviziile. Cel mai temut polițist din Oravița era așa-zisul „Agent nr. 1”, fascist, avid de ciubucuri, vânător de evrei care „greșeau”. A sfârșit la Canalul Dunăre-Marea Neagră și cu „ajutorul” nostru! S-a întâmplat ca eu și

mătușa mea să fim depistați de acest agent că transportam două geamantane cu alimente la Lisava. Dați jos din tren, duși la Poliție, bătuți, am reușit să fim eliberați după 4-5 ore de conducătorii Comunității evreiești care au plătit mită și amenda de rigoare.

La căderea zăpezii, nemaiputându-se lucra în pădure, lagărul de la Lisava a fost suspendat până în primăvară, bărbații aduși la Oravița și folosiți la repararea drumurilor, construcția de poduri, dezzăpezire și alte munci.

Amplasată într-o regiune de munte-deal-depresiune, Oravița se bucură în general de un climat blând, dar când pomește vântul Coșavei, uscat și violent, poate aduce o iarnă foarte grea, cu viscole și înzăpeziri de drumuri și căi ferate, izolând localitățile. Pentru deblocarea lor a fost folosită frecvent forța de muncă gratuită a evreilor din Oravița. Păstrez și acum *Dovada* eliberată de Cercul de recrutare Caraș-Oravița, care confirmă că evreul Marosy Adalbert (tatăl meu) „a fost întrebuințat la curățirea zăpezii în cuprinsul orașului” timp de 5 zile, în ianuarie 1942.

După topirea zăpezii, drumurile rămăneau stricate, în unele zone impracticabile, ca drumul județean Oravița-Marila-Anina, care necesitau reparații radicale. În acest scop, s-au deschis șantiere cu mână de lucru evreiască. Piatra era scoasă din dealurile învecinate, cărată cu roabe și căruțe. Conducerea tehnică era asigurată de „drumașii” angajați ai Direcției de Drumuri județene.

În primăvara anului 1943, după o iarnă grea, cu multă zăpadă, pârâul Nera a distrus podul de lemn de la intrarea în satul Montana, întrerupând astfel circulația de la Oravița la Moldova Nouă. Profitând de forța de muncă gratuită a „jidaniilor” din Oravița, Direcția județeană de drumuri a organizat un lagăr de muncă obligatorie la Sasca Montana pentru construirea unui pod de beton, de data aceasta, de mult proiectat, ce va purta – până și astăzi – numele de „Podul jidaniilor”. Împreună cu alți câțiva copii, am fost și eu de vreo trei ori în acest lagăr, bineînțeles ca și în cel de la Lisava, cu sarcina de a aproviziona cu alimente, călătorind, cu autorizația de rigoare, cu camioanele care transportau scânduri și ciment.

Așa cum notam mai sus, principalul obiectiv al Comunității evreilor din lagărul de la Oravița a fost *supraviețuirea*. Nici un sacrificiu material nu era prea mare pentru ajutorarea celor mai săraci și a celor din lagărele de muncă. Dar nu s-a pierdut din vedere nici organizarea ocupării active a

copiilor, angrenați într-un sistem de învățământ și educațional religios și sionist.

Întrucât copiii evrei nu aveau voie să frecventeze școlile de stat, în curtea Templului a fost organizată un fel de școală (liceu). Pregătiți aici, elevii se prezentau apoi pentru examene la Liceul Israelit din Timișoara – liceu care în cele din urmă – sub guvernul Antonescu – nu a mai avut „drept de publicitate”, adică nu a mai fost recunoscut.

În consecință, s-a organizat o școală proprie care funcționa în „sala de rugăciuni” a Templului, cu profesori – neremunerați – recrutați dintre intelectualii evrei scutiți de munca din lagăre. Singurul profesor calificat era bunicul meu, Marosy Armin, care, la vârsta de 80 de ani, preda geometria și desenul; dr. Bihari (medic veterinar) preda limba latină, Ștefan Deszo (avocat cu studii la Paris) preda limba franceză, dr. Wizin (medic stomatolog din Cernăuți) preda limba ebraică și religia, economistul Vaida (funcționar superior de bancă) preda matematicile ș.a. Le păstrăm și astăzi recunoștința noastră. Fie-le memoria binecuvântată!

De două ori pe an, după ce se achita taxa la Prefectură (se obținuse și acordul tacit al Serviciului de Siguranță al Poliției), cu autorizații de călătorie plecam pentru câte o săptămână la Timișoara să susținem examenele la Liceul Israelit de aici. Eram găzduiți gratuit de familiile evreiești originare din Reșița și de rudele unor colegi. Examenele erau excesiv de severe. Actualul șef rabin al Timișoarei, dr. E. Neumann, a lăsat corigenți 80% dintre elevii din Oravița. Eu am rămas corigent în clasa a III-a la muzică, la prof. dr. Eizicovici, muzicolog și compozitor.

Eforturile nu au fost zadarnice. După război, guvernul a recunoscut examenele noastre și toți am putut urma școli în cadrul învățământului de stat.

Educația religioasă a tineretului în acești ani a fost asigurată de rabinul Oraviței, dr. Weisz, prin cursuri și efectuarea Serviciului Divin de vineri seara, sâmbătă dimineața și de sărbători. În fiecare dimineață era organizată rugăciunea de punere a *tfilin*-ilor. Toți tinerii care în această perioadă au ajuns la vârsta de 13 ani au fost instruiți și au serbat „Bar Mițva” la Templul din Oravița.

Evreii din Reșița au vechi tradiții sioniste. Începând cu anul 1924, a existat Organizația Sionistă de tineret „Aviva” pentru fete și „Barissia” pentru băieți. În anul 1927, la Reșița a fost organizată pe timp de trei zile „Kenes Aviva” cu participarea a 52 de delegați ai organizațiilor din țară. Această tradiție a fost preluată și de tineretul din lagărul din Oravița, prin mijloace educative (cântece, conferințe, jocuri etc.), în cadrul școlii din

curtea Comunității. Acești tineri, reveniți la Reșița după eliberare, au format un Snif puternic al organizației sioniste de tineret: Gordonia-Makabi-Hațair care, la 12 mai 1948, la proclamarea Statului Israel, a arborat pe cupola templului drapelul alb-albastru pe timp de cinci zile și au organizat o festivitate cu Serviciu Divin. Sionismul s-a manifestat în mod concret prin aliaua evreilor din Reșița în Israel. În ziua de 25 august 1989, la întâlnirea reșițenilor din Israel la Tel Aviv, au participat peste 60 de evrei originari din Reșița.

Educația fizică a tineretului din lagărul de la Oravița a fost asigurată de Iuliu Löwinger, fost campion al României la atletism sub numele de Lovianu. Acesta, cu aprobarea tacită a Poliției, aduna întreg tineretul pe locul Târgului de vite și organiza antrenamente și jocuri sportive. Unii dintre tinerii de atunci am devenit sportivi de performanță sau profesori de gimnastică, precum Ervin Beck, campion al României la triatlon, Hary Schnabel, campion național la lupte libere, subsemnatul înotător și jucător de polo pe apă ș.a.

Depănând firul amintirilor din Lagărul de la Oravița, nu pot să nu evoc și prietenia și ajutorul primit din partea românilor, unii ocupând chiar funcții publice, ca, de exemplu, N. Munteanu, șeful Poliției din localitate. Antifascist și anglofil, acesta fiind și printre puținii posesori de aparate de radio, bun prieten cu unchiul meu A. Steiner, ne ținea la curent cu noutățile de pe front, cu dispozițiile secrete primite la Poliție etc., și în multe împrejurări a făcut mult bine evreilor din lagăr.

Deși era interzis să se acorde asistență medicală evreilor, dr. Danicico și dr. Ionescu au răspuns de câte ori au fost solicitați. L. Gruber, copil de 12 ani, a fost salvat de dr. Danicico printr-o operație de apendicită efectuată pe masa de bucătărie a familiei, neavând drept de internare la spital. Dr. Danicico a ajuns un chirurg vestit, profesor universitar și rector al Institutului de Medicină din Timișoara.

Dr. Ionescu n-a ezitat nici el și m-a salvat pe mine în urma unor crize de amigdalită purulentă cu stări de sufocare. A ajuns chirurg-șef și director al Spitalului din Caransebeș. Și exemplele pot continua.

La rândul lor, evreii din Oravița au oferit ajutor celor în nevoie. De pildă, au oferit adăpost unor comuniști căutați de poliție (vezi cazul C. Lonciar, ajuns mai apoi ministru al Industriei), ca și unor partizani sârbi, gest de omenie pe care unii l-au plătit cu închisoarea (Dundi Begov, evreica din Carașova, a fost condamnată de regimul comunist la 18 ani temniță grea, învinuită de „titoism”).

La 23 august 1944, când România a întors armele împotriva Germaniei, lagărul de la Oravița s-a desființat de la sine: evreii erau liberi să plece unde vor! Dar bucuria eliberării și a supraviețuirii a avut și un revers nefericit. În dimineața zilei de 10 septembrie 1944 am primit îngroziți știrea că trenul de călători Oravița-Timișoara a fost întors, din cauză că trupe germane blindate au spart frontul și înaintau pe ruta Belgrad-Timișoara în intenția de a crea o breșă spre Ardeal, Curtici, Budapesta pentru a-și scoate camarazii din Balcani.

Evacuarea evreilor din Oravița a fost organizată de tineret în 1-2 ore, fiecare cu câte un bagaj ușor apucând drumul pe potecile cunoscute de copii din timpul acțiunii de aprovizionare a lagărului de la Lisava. În barăcile fostului lagăr ne-am adăpostit 2-3 zile. Noi refugiați ne-au adus știrea că trupele blindate au intrat în Oravița. Au avut loc ciocniri cu trupele rusești venite din Transilvania, acestea reușind să elibereze Oravița de nemți. Au mai avut loc lupte și în apropierea Timișoarei și la Lipova etc.

După cinci zile de emoții, am ieșit din pădure și am ajuns la Reșița. De aici, după alte două zile ne-am întors cu trenul la Oravița, de data aceasta ca *cețățeni liberi*, pentru a ne aduna bruma de lucruri lăsate acolo și a reveni de unde fusesem ridicați în iulie 1941, adică la Reșița. Astfel am încheiat epopeea ghețoizării ca supraviețuitori!

Țin să corectez afirmația de la p. 273 din Arhivele Yad Vashem, nr. 011/6-5 și 011/18/1, că după război evreii din Reșița au rămas la Oravița, deși pe aceeași pagină se arată că, în 1944, la Oravița mai erau doar 175 evrei din cei 401 cât fuseseră în 1942. Adevărul este că dintre evreii reșițeni *nu* a mai rămas nimeni la Oravița, decât trista amintire!

Încet, încet, viața evreilor la Reșița a intrat în normal, activitatea comunitară și sionistă a fost reluată... dar valurile de alia din anii '60-'70-'80 au dus la destrămarea Comunității. Astăzi, la Reșița a mai rămas un templu frumos și cimitirul cu strămoșii noștri! Deși mai sunt câțiva evrei bătrâni și în familii mixte, nu se mai poate aduna un minian.

UN INEDIT: MOSES ROSEN DESPRE MOSES GASTER

Cuvântare pregătită spre a fi ținută, în 1993, sub cupola Academiei

La cinci ani de la moartea dr. Moses Rosen, apărea o pioasă culegere intitulată *Moses Rosen – arhitectul propriei sale veșnicii* („Caiet cultural”, București, 1999, editat de „Realitatea Evreiască”, publicație a F.C.E.R.), cu peste 100 de intervenții în spiritul sintagmei din genericul acestei cărți de circa 300 de pagini și inspirate de dictonul *de mortuis nisi bene*. A fost lăsată pe seama istoricilor, evrei și neevrei, de a studia – *sine ira et studio* – rolul și locul lui M. Rosen în istoria evreilor din România de după instaurarea comunismului. Această sarcină comportă nu doar o monografie dedicată acestei personalități religioase și social-politice, ci și o analiză a diverselor aspecte privind dinamica vieții comunitar-evreiești locale. Moses Rosen a cumulat patru decenii funcția de șef al cultului mozaic cu cea de președinte al F.C.E.R. În ambele calități se dovedea „paradigmatic” pentru tot ce mai purta marca „etniei” în lumea evreiască locală. E drept că, începând cu anii '50, de afirmare a comunismului „unor evrei”, a integraționismului și chiar asimilismului multor evrei, marca lor etnică nu prea mai era recunoscută de aceștia; și nici înrăurirea directă a actelor culturale sau comunitare asupra lor nu era depistabilă. Pentru aceștia, Moses Rosen reprezenta un personaj marginal, actant într-o istorie specifică, „paralelă” cu „magistrala” istoriei țării în care voiau să se cuprindă. În „istoria lui Rosen” consimțeau să se cuprindă, însă, toți mozaicii – încă numeroși în anii '50 – ca și „cohortele” crescânde ale celor care doreau să facă Alia. În cele din urmă, cam prin anii '80, în această „istorie” au fost vărsați și toți ceilalți marginalizați într-un fel sau altul de comunismul național.

Ajunși la Canosa lor etnică, respectivele „triburi răătăcite” n-au mai avut nici măcar forța coagulării unui „curent” înăuntrul șuvoiului rosenian al istoriei etnice locale, recunoscându-l pe Șef Rabin și președintele F.C.E.R. ca unicul lor reprezentant.

Pentru istoricul întregii perioade '50-'90 se impune așadar cu o evidență descumpănitoare sinonimia cvasideplină între evenimentele cele mai semnificative, definitorii pentru etnia și evenimentele în care M. Rosen se dovedea actant principal. Situația este cvasiidentică și pentru primii ani postrevoluționari cât a mai trăit și acționat conducătorul evreimii locale.

La un prim contact cu *documentele* istoriei evreilor din România între 1954-1994, constatarea prezenței și înrăuririi precumpănitoare a acestei personalități a obștii este relevantă, decisivă și chiar obstinantă.

De aceea nu va fi prea lesne de scris această istorie! Cunoașterea amplă a omului M. Rosen și a faptelor sale se dovedește o condiție *sine qua non* a respectivului demers care urmează să se confrunte cu un rol puțin obișnuit al unei personalități în dinamica unei istorii specifice. Relevarea biografiei și bibliografiei unei atari personalități este de aceea cardinală. Mai ales când este vorba de unele date „inedite” din viața și opera sa.

În cele ce urmează, inserăm câteva date biografice și un text inedit al celui ce a fost Moses Rosen (1912-1994).

Născut la Moinești, un ștetl vestit prin aceea că de acolo au plecat primii pionieri evrei în Palestina, în 1882 (unde au fundat așezările Zihron Iacov și Rosh Pina), și tot în acest orașel s-a născut Tristan Tzara, creatorul curentului itinerar european numit dadaism.

Moses Rosen deprinde bazele învățaturii iudaice de la tatăl său, gaonul Avraham Arie Rosen, al cărui arbore genealogic urcă până la marele rabin Loew (Maharal). Urmează primele clase gimnaziale la o școală din Fălticeni și avea doar 14 ani când, pentru atitudinea sa împotriva antisemitismului, este deferit Parchetului, la 19 ianuarie 1927, apoi arestat, judecat pentru o înscenare de lezmaiestate și condamnat, dar amnistiat după doar o lună.

Își continuă, cu dificultățile inerente epocii, studiile liceale (cu bacalaureatul susținut la Dorohoi) apoi, în 1931, intră la Facultatea de Drept din București – unde se confruntă grav cu ieșirile antisemite ale colegilor extremiști. Tot în 1931 pleacă la Viena pentru a-și completa studiile rabinice la Seminarul de acolo. Până atunci, studiasse *Tanahul* și *Tora* cu propriul părinte care se folosea, în acest caz, de o metodică anume. În paralel, obține diploma de jurist în 1935.

Revenit la București în mai 1938 – după ce a trăit la Viena ziua Anschluss-ului – obține semicha (diploma rabinică) de la o comisie de mari rabini, în frunte cu dr. Niemirower, șef rabin.

Mai întâi, în vârstă fiind de 26 de ani, este rabin la o mică sinagogă din Fălticeni, apoi, din 1939, rabin la Suceava – unde trăiește toată drama evreilor din nordul Moldovei în anul 1940: este arestat și trimis în lagărul de la Tg. Jiu, iar la ieșire își alege ca loc de rezidență Bucureștii, unde va rămâne tot restul vieții sale. Se angajează ca rabin la diverse sinagogi (Reșit Daat ș.a). În anii prigoanei cunoaște beciurile poliției legionare, pogromul din timpul rebeliunii (ianuarie 1941) și tot ce a însemnat ostracizarea etniei evreo-române în anii de până la 23 august 1944.

La un simpozion organizat la București, în anul 1984, dr. Rosen va afirma: „Antonescu s-a comportat cu evreii la fel ca un bandit care, împreună cu asociații săi, ne-au prins pe mine și pe fratele meu în pădure. Ne-au jefuit, mi-au ucis fratele, dar, în ultimul moment, când era să mă omoare și pe mine, a zărit că vine poliția. Atunci el m-a apărut și nu le-a dat voie «aliților» săi să măucidă”. Cu această convingere fermă Moses Rosen va fi neclintit – pe parcursul întregii sale cariere de șef rabin și principal lider al evreimii din România, desfășurată decenii – în combaterea antisemitismului și revizionismului sub orice formă, în apărarea drepturilor evreilor de a-și alege soluția Alialei ori a integrării în țara unde s-au născut.

După război, până la sfârșitul anului 1946, a fost ales succesiv în trei poziții cheie ale vieții religioase mozaice din București: președintele secției cultului din Comunitatea Evreilor din București; membru al Sfatului Rabinic; rabinul Sinagogii Mari. La sfârșitul anului 1947, evreii din România, prin plecarea doctorului Al. Șafran, rămăseseră fără șef rabin. La 16 iunie 1948, adunarea rabinilor și reprezentanților tuturor comunităților evreiești din România l-au ales pe Moses Rosen șef rabin, iar la 20 iunie 1948 este instalat în această înaltă funcție, agreat fiind chiar și de conducătorii Comitetului Democrat Evreiesc. După puțin timp este cuprins în delegația care participă la Congresul Mondial Evreiesc, care se desfășoară la Montreaux, primul după anii Holocaustului.

În anii și deceniile care au urmat, Moses Rosen va fi întâiul – și adeseori unicul – conducător al evreimii din România care va participa la toate manifestările organizațiilor evreiești locale și mondiale, stabilind relații cu liderii acestora ca și cu oficialități din zeci

de țări. În deceniul 9 va fi unul dintre mediatorii pentru obținerea clauzei națiunii celei mai favorizate pentru România.

În plan intern, fiind recunoscut ca o autoritate cu ample relații în afară și înăuntru, izbuște să creeze pentru colectivitatea sa de enoriași o seamă de oportunități inexistente în acei ani în alte țări de după cortina de fier: drepturi (nu doar formale) pentru exercitarea cultului; cursuri de Talmud Tora; intervenții pentru salvarea sioniștilor arestați; relații cu lideri ai evreimii din lumea liberă; organizarea unei asistențe sociale și medicale eficiente pentru cei în nevoie; refacerea legăturilor cu Jointul; editarea unei reviste a cultului mozaic (din 1957), bine orientată iudaic și cultural; inițierea unui nucleu de cercetare a istoriei evreilor din România și a unui Muzeu al evreo-românimii; ș.a. În primul, însă, Moses Rosen a susținut și încurajat Aliaua de masă care, în anii de după 1958, a mai transplantat în Israel circa 130.000 de evrei care nu apucaseră să plece cu „primul val” din anii '47-'52.

Pentru toate cele de mai sus erau necesare curaj, inițiativă, spirit diplomatic, fler politic și o artă deosebită în a colabora cu un regim care, deși totalitar, n-a ezitat să ia în considerare o asemenea personalitate nonconformistă, dar virtual utilă.

Moses Rosen a fost așadar în primul rând un om de acțiune care și-a slujit cultul al cărui șef rabin a fost, etnia, căreia îi vedea un viitor național în statul Israel, dar și posibilități locale de integrare.

Dimensiunea de gânditor, om de cultură și teolog al lui Moses Rosen s-a înruchipat în omiletica sa, în sutele de predici ținute la Templul Coral și în alte lăcașuri religioase de pe trei continente – precum și în cărțile, studiile și articolele pe care le-a conceput.

Cităm dintre principalele scrieri adunate în volume: *Primejdii, încercări, miracole* (o excepțională carte de memorii, povestea unei vieți străbătută de un patos deosebit pentru salvarea unor comunități de coreligionari de la dispariție); *Învățăături biblice* (F.C.E.R., București, 1978 – în care sunt reunite o seamă de comentarii pe marginea miturilor și riturilor iudaice); *Eseuri biblice* (despre unitatea eternă, despre Dumnezeu, Tora, Israel).

A fost ales membru de onoare al Academiei Române în 1993.

În volumul editat la cinci ani de la dispariția sa și intitulat *Moses Rosen – arhitectul propriei sale veșnicii*, un număr de circa 100 de cărturari și lideri comunitari din țară și străinătate dezvăluie o multitudine de aspecte – unele contradictorii sau ambivalente – ale marii personalități care a fost Moses Rosen – iudaist și umanist, diplomat și lider comunitar.

După 1989, au existat voci care cereau ca tocmai pentru „diplomația” sa din anii ceaușismului, Moses Rosen să fie pus la colț. Se insinua, astfel, temerea că „diplomația” roseniană însăși și-ar pierde „obiectul” o dată cu căderea tiranului de la Scornicești. Dar iată că, în cei patru ani postrevoluționari – cât a mai trăit și condus evreimea „cu mână forte” – intuiția experimentatului om politic Rosen că urmașii extremiști (de stânga-dreapta) ai ceaușismului naționalist și-ar putea exprima, în noile condiții democratice, mult mai fără inhibiții, antievreismul lor (inclusiv sub forma antiideo-comunismului) s-a dovedit, din păcate, premonitorie. Șef rabinul era mai conștient decât mulți alții despre necesitatea și chiar iminența căderii lui Ceaușescu. Unele indicii indirecte arată că a și acționat (firește, la modul „difuz” – poate că și „confuz”) în acest sens. Oricum, aparatul represiv îl suspecta tot mai asiduu de manevrări cu „iudeo-masoneria mondială”. De aceea, tribunul Rosen a primit revoluția ca pe un dar neașteptat pentru toți ceilalți ca și pentru sine personal. Prea cunoscător însă al virtuților, dar și al avatarurilor democrațiilor „în tranziție”, și-a axat și în anii postrevoluționari politica sa comunitară pe o vigilență deosebită: față de manifestările antievreiești, posibile în noile condiții; față de revizionismul istoricilor (referitor la

Holocaustul general și local); față de draparea unor reziduuri antisemite cu hlamida „antiideo-comunismului generalizant”. De unde și o anume obstinație a sa în desfășurarea unor „campanii anti-antisemite” motivate, de regulă, dar nu întotdeauna oportune.

În planul organizării comunitare interne dr. Rosen, președintele F.C.E.R., nici după 1989 nu a excelat prin democratizarea structurilor: poate că și din convingerea că destructurile intempestive pot mai curând frâna funcționarea unui mecanism decât să-l lubrificeze. S-ar putea spune – și pe drept – că, în ambele sensuri arătate, a perpetuat strategii „vechi”, dar pe care le considera că dacă s-au dovedit eficiente sub dictatură, de ce nu ar fi bune și la vremuri noi. În fond, permeabil la dialog ca orice om mare cu adevărat, trebuie recunoscute virtuțile politice ale acestei personalități contestabile, dar cu merite capitale atât pentru lumea evreiască locală (și nu numai), cât și pentru România – în care ar fi vrut să trăiască cât mai mult. Dar nu i-a fost dat să trăiască decât până în 1994, când abia împlinea 82 de ani și se afla în deplinătatea forțelor sale intelectuale de iudaist și umanist, de diplomat și manager comunitar.

A fost înhumat în Israel, spațiu metafizic sacral, dorit de orice mozaic pentru viața sa viitoare.

Hary KULLER

*
* *
*

Elogiul meu se îndreaptă către Moses Gaster, primul evreu ales membru onorific al Academiei Române. Evreimea din România a fost onorată prin acest gest, iar Academia Română s-a alăturat, astfel, marilor academii europene, care n-au ezitat să includă printre nemuritorii lor și figurile de seamă ale spiritualității iudaice.

Moses Gaster a fost o personalitate care și-a onorat titlul și Academia al cărei membru de onoare a devenit.

De la Moses Gaster și până la Moses Rosen – cel ce-i aduce astăzi elogiul de față – s-au perindat prin fotoliile înaltei instituții academice o suită de membri ai etniei noastre, ceea ce mărturisește pentru interferențele spiritualității iudaice cu cea română.

Desigur, nu orice cărturar evreu, prin simpla sa apartenență la etnia din care provine, reprezintă, *tale quale*, un exponent al spiritualității iudaice: dar atunci, când între ins și exponent există nu doar o minimă – ci o maximă – coerență, recunoașterea de mai sus se explică pe deplin. Acesta este cazul lui Moses Gaster, purtător exemplar nu numai al spiritului iudaic, ci și al celui „Schicksalsgemeinschaft” – care a făcut ca evreii din diaspora să nu constituie doar un „Gesellschaft”, ci și un „Gemeinschaft” forjat într-un destin istoric *sui generis*.

Folosesc cele două concepte de mai sus ale germanului Tönnies pentru a diferenția comunitatea zidită de evrei în diaspora – ca mijloc de

solidaritate umană și supraviețuire ca popor al cărții – de societățile istorice în care evreii s-au așezat, și-au afirmat specificitatea, setea lor de cultură și progres, capacitatea lor de conviețuire cu alții spre binele comun și reciproc.

Exemplul lui Moses Gaster este pilduitor, însă, pentru zbuciumul și tensionările implicate în realizarea unui atare țel.

Contradicțiile traseului său existențial, consecvența atașamentului său intelectual față de țara în care s-a născut, sunt la Moses Gaster marcate, ca și la atâția alți mari creatori evrei, de o seamă de avataruri. Căci, deși născut și crescut în România și afirmat, încă din fragedă tinerețe, ca unul din creatorii originali ai culturii țării, nu este scutit de etichete de „antiromân” și „străin” și de gravele consecințe ce puteau deriva dintr-un atare „statut”. Și, totuși, nicidecum nu a slăbit prin nimic dăruirea lui Gaster culturii românești, căreia s-a dedicat atât în țara sa de baștină, dar și în cea de adopțiune.

Fiu al lui Israel, Rabin și Înțelept, Gaster și-a zidit spiritul și ființa, plămădite din aluatul marilor culturi europene și orientale, într-o operă monumentală și perenă. Se poate spune că, la vremea sa, Gaster a fost un „Pico della Mirandola” al bătrânului continent european: căci domina, încă din tinerețe, alături de o prodigioasă condiție lingvistică și folclorică, un fundament de temeinică știință iudaică – care le fertiliza pe celelalte două.

A ieșit „burduf de carte”, în jurul vârstei de doar 20 de ani, din Seminarul rabinic – și nu cu speranța că va deveni rabin, dar cu certitudinea că învățătura sfântă îi va putea întări cercetările laice pentru care, adolescent fiind, încă în liceu dovedise înclinări.

Seara, la aprinsul lumânărilor, sau în zorii zilei, când termina cu foliantele arameice și ebraice, tânărul Moses scotea în Ieșiva din Breslau, din funduri de raft, nu doar tomuri ale Talmud-Babli sau Ierusalmitan (Talmudul Babilonean sau Ierusalemitean), ci și acele foi „străine”, scrise invers – de la stânga la dreapta – și având cu totul alte înțelesuri și rosturi, dar cărora el le găsisese vase comunicante. Operațiunea cu pricina o făcuse doar și în adolescență când, între lectura a două foliante sau învățarea „materiilor” de liceu, se repezea la Academia Română pentru a studia vechi tomuri românești – *Apocalipsele, Varlaam și Ioasaf, Arghir și Anadam*, cărți de astrologie și cronici.

Ca Rabin, dacă ar fi să mă conformez unui anume „image” asupra menirii rabinului, ar trebui să prețuiesc, poate, doar învățătura iudaică a lui Gaster. Ar fi însă neconform cu însuși spiritul cărților sfinte care prețuiește învățătura – în sensul cel mai larg. Căci iudaismul autentic exclude fanatismul, dogmatismul și obscurantismul.

Gaster a înțeles – și a făcut și pe alții să înțeleagă – această „deschidere” majoră a învățaturii noastre bazată pe o „limită” care nu limitează.

De aceea, modelul de personalitate iudaică, de erudit și de om de știință, întrupat de Gaster, este ceea ce vreau să elogiez în primul rând.

Nu voi detalia aici dimensiunile izvoarelor personalității sale iudaice. Amintesc doar că încă de timpuriu, tânăr fiind, el trecea cu ușurință de la Maimonide și Rași – prin legături numai de el știute – la *Gromovnic*, și avea deja la activul lui o pregătire ebraică la care contribuiseră un N.C. Popper (fondator de ziar și iudaist luminist de mare talie, cunoscut din păcate doar ca tată al lui Popper – cel care a explorat Țara de Foc) și faimosul călător evreu, Josef Halevy, care în scurta perioadă petrecută la București, după explorările făcute în Etiopia, se ocupase și de învățatura ebraică și turcă a tânărului Moses.

Se știe că la evrei era obiceiul trimerii copilului, încă de la vârsta de trei ani, la *heder*, unde până la 7, 10 ori 13 ani, învăța și tot învăța *Pentateuhul*, apoi celelalte cărți ale *Tanahului*, apoi *Mișna* și *Ghemara*, și în cele din urmă numeroase comentarii pe marginea tuturor acestora.

Descins din părinți și străbuni proveniți din patria lui Spinoza, „hederul” lui Moses nu putea fi făcut decât cu învățați de cea mai înaltă factură.

A venit, apoi, firesc, la rând, Seminarul rabinic din Breslau (1876-1880), la care a obținut mențiuni superlative urmate de titlul de rabin și predicator. Candidatura sa la rabinat se va împlini, însă, abia peste trei ani, când va fi nevoit să se stabilească la Londra unde devine, spre cinstea lui, „Sacerdoti Nun Emerito Iudaeorum Londinensium Hispanae, Lustinaeque Originis”.

Întreg acest traseu existențial-iudaic, al cărui început se afla, ca și în fiecare din noi, în fragedă copilărie – cea care este adâncul din mai adâncul Eului – va fi rezumat de Moses Gaster în așa-zisa *Gaster saga*, prin următorii termeni: „...De bunicul meu îmi aduc foarte bine aminte... A fost un om de afaceri, avut, proprietar al unei întregi străzi bucureștene, numită strada Gaster. A avut proprietăți și la marginea orașului... până dincolo de cimitir. A fost extrem de religios, a construit o sinagogă proprie... numită Gaster. Îmi aduc aminte cum, de Anul Nou, sufla din șofarul ce-i ieșea de sub imensul tales, ce-l acoperea, dar nu-i acoperea și barba lui impunătoare și splendidă lui față care în mintea mea îl asemuiau Patriarhului Abraham...”

Tatăl meu... ajuns în curând în lumea diplomaților... excela acasă prin lectura publicațiilor evreiești și germane la care era abonat și prin dese

discuții în legătură cu școala elementară evreiască pe care o crease și de a cărei orientare evreiască se preocupa.

Mama mea, Phina, fostă Rubinstein, provenită din Rusia, era de o mare religiozitate pe care a ținut s-o inspire și celor 8 copii câți am fost în casă: Moses, Adolph, Blum, Anghel, Max, Ecaterina, Leon și Mina. În fiecare vineri, mama mea pregătea tradiționalele «prăjiturile» de sâmbătă, destinate kidușului”.

Sunt amintiri săpate adânc în ființa lui Moses, de vreme ce tocmai pe acestea găsea de cuviință să le evoce la vârsta sa patriarhală când își dicta memoriile.

Așadar, evreul Moses se naște din evrei și crește într-o casă evreiască, se inițiază în taina literelor ebraice și se cufundă în studii iudaice, devine un erudit în cele evreiești.

Dar el copilărește în cartierul Sticlari al Bucureștilor, frecventează cursurile liceului Lazăr, apoi ale liceului Matei Basarab și ale colegiului Sf. Sava, este coleg cu adolescenți români, greci, evrei etc. predestinați, ca și el, să devină personalități ale culturii române. Microgrupul lor de elevi eminenți, animați de pasiunea cu care se instruiău în numeroasele domenii ale culturii laice, va fi întregit prin Moses cel înălțat și de adâncimile culturii române, în speță a celeia populare, atât de cinstită în epoca desăvârșirii națiunii și statului român.

Perioada studiilor universitare de la Breslau și Leipzig este finalizată cu un doctorat în lingvistică – publicat într-o revistă prestigioasă ca „Zeitschrift für Romanische Philologie”.

Mai apoi, întors în țară, buna primire făcută erudiției sale (pentru care i s-a încredințat să țină prelegeri de literatură română și mitologie comparată la Facultatea de litere din București, în 1911, și la Ateneul Român, în 1884, despre textele apocrife), numeroasele sale prietenii literare și științifice (unele încă din liceu) cu elita spirituală bucureșteană, vor constitui pentru erudiția, dialectica și spiritul euristic al lui Moses un mediu dintre cele mai favorabile, generat și de marile trebuințe culturale ale țării, pornită din plin pe drumul modernizării și europenizării, cum am zice azi.

Eruditul Gaster, care învățase ebraica și turca încă din copilărie cu Halevy, s-a specializat apoi în limbile semite, putea folosi în cercetările sale de folclor comparat toate limbile slave și romanice, limbile clasice, limba turcă, persană, arabă, limbile germanice. Cultura sa era căutată deopotrivă de prieteni și necunoscuți. Era solicitat pentru colaborări științifice cu unii „prinți” ai culturii românești și străine din epocă.

Așa cum altădată în jurul lui Gaster și în casa sa din str. Sticlari se statormicise un centru de întâlnire a nenumărați iubitori de cultură, români și evrei – și nu doar prietenii săi apropiați – Petre Ispirescu (care, stimulat de Gaster, și-a publicat colecția sa de povestiri și basme), jurnalistul C. Mille și I. Nădejde, scriitorul Al. Odobescu și poetul Al. Macedonski (sub influența cercului literar al acestuia scrisese Gaster *O nouă concepție asupra dezvoltării istorice a limbii române începând din străvechime*), de astădată, reuniunile sale științifice priveau cunoscuți de ai săi din fosta societate studențească, de la 1876, „Românizarea”, precum și somități ca Hasdeu, Tocilescu, Maiorescu și chiar Mihai Eminescu, ca să nu-i mai pomenim pe evreii Ronetti-Roman, Adolph Stern, Lazăr Edeleanu. Știința țării nu făcea în acele timpuri, cum nu face nici azi, deosebire de rasă, etnie, religie, iar spiritul critic, multilateralitatea și erudiția sa nu erau suspectate de... lipsă de patriotism.

Curând va fi nevoit, însă, tânărul Gaster să constate cu multă amărăciune și pe „proprie piele”, cum se zice cu un termen mai puțin academic, că ițele politicianismului din epocă puteau totuși să țese mreje în care să fie prinse cele mai de seamă spirite ale vremii, unele chiar din sfere academice. Mă voi referi, desigur, la expulzarea, în 1885, a savantului, eruditului și împătimitului de cultură și țară românească, Moses Gaster (care, printre altele, se afla în comunitate de soartă cu încă opt evrei – personalități culturale de seamă, născute ca și Gaster în țară și cu reale merite pentru țară).

Contenciosul acestei expulzări este, desigur, greu în păcate, dar departe de noi gândul de a dramatiza și scenariza manicheist, prin victimizări și culpabilizări – cum este atât de la modă în unele din mass-media actuale: deși despre noi evreii se spune că avem tradiții în ambele sensuri, făcându-se trimiteri insidioase la Profeți, Hagada șel Pesah, dar mai ales la Meghilat Ester. Dar în toate acestea, ca să fim dreți, ne auto-exorcizăm mai curând decât să dăm vina pe cei mulți și buni cu care am conviețuit și grație cărora am supraviețuit. Este drept însă că dușmanii mari ai poporului nostru, ai înțelepților noștri, sunt reținuți de memoria noastră colectivă. În *Cartea Esterei* îl pomenim pe antisemitul Haman, iar în cartea, nescrisă încă, a Holocaustului, pe Hitler și acoliții săi.

În cazul concret discutat aici – păstrând proporțiile – cred că nu este o exagerare să stăruim asupra condițiilor și actanților acelei „mici” împrejurări numită expulzare.

Totul a început cu așa-zisa lege referitoare la „străini”, trecută prin parlamentul vremii, în 1881, și care avea să devină condiția sine qua non

pentru ca într-un regim parlamentar să poată fi izgoniți niște români, transformați ad-hoc din rațiuni politicianiste în „străini” sadea. Anticipând excesele la care va duce, legea cu pricina a stârnit la vremea discutării ei opoziții numeroase și fundamentate. În dezbaterile Senatului, cu această ocazie G. Mârzescu de pildă avertiza în ce fel proiectul de lege respectiv înfrânge principiul constituțional din art. 11: „căci în loc de a proteja pe străini întocmai ca și pe români, noi lăsăm persoana și averea sa la aprecierea, la arbitrariul și bunul plac al administrațiunii”. Mai târziu, C. Boerescu va arăta cum legea aprobată se dovedește a fi „contra tuturor ideilor societății civilizate”.

Interpelările ante și post în acest sens au fost numeroase, dar legea, din rațiuni conjunctural-politice, s-a votat, s-a aplicat, abuzându-se de ea. Pe baza ei au fost expulzați „ardelenii” ca și grupurile de evrei amintite, printre care și Moses Gaster.

Dar fost-a oare acest savant, Gaster, născut în București și cu meritele arătate într-ale culturii românești, un străin? Nu arătase oare însuși premierul I.C. Brătianu în cea ședință amintită din 1881 a Senatului – și ca răspuns la obiecțiile ce s-au adus legii impuse de el: „Dar mă credeți pe mine un om nebun, un om fără de umanitate, ca să expulzez pe un străin din aceia care domiciliază, sau care și-ar avea reședința de ani întregi la noi, sau care ar face comerțul și care s-ar găsi în legătură de afaceri cu această țară?”.

Și totuși, au fost expulzați, pe baza legii, oameni ca M. Gaster, născut în țară și descendent dintr-o familie care, deși „străină”, era mai apropiată țării decât, poate, unii autohtoni.

Genealogia familie Gaster coboară, ce-i drept, la un strămoș învăluit în ceață, care s-ar fi aflat într-un canton elvețian, numit Gasterland. Primul membru cunoscut al familiei a fost, însă, un oarecare Breuer, tatăl bunicii, viceconsul al Austriei în România și o foarte importantă figură în cercurile diplomatice. Fiica lui Breuer, măritată cu Azriel Gaster, staroste de negustori, descindea dintr-o familie de evrei olandezi, înnobilit pe vremuri la Haga și în relații foarte strânse cu România și domnitorii ei. Ulterior, Azriel Gaster ca și un nepot al său, Jak Gaster, consul al României la Amsterdam, era atât de apropiat țării încât avea oricând intrare liberă la Vodă. Fiul lui Azriel, numit Emanuil, este tatăl lui Moses și al altor 7 copii, dintre care băieții Adolf Blum, Anghel și Max, cu mari merite în viața economică și socială a României. Așadar, legea se aplica unui Moses Gaster cu atare genealogie și biografie.

În fapt, nu calitatea de presupus „străin” a condus la expulzarea lui Gaster sau a celorlalți, ci riposta ce s-a vrut dată ca pilduitoare luptei frunțașilor evrei pentru bătaia lor pentru emancipare, ca și reprimarea unor proteste locale, ca: pretențiile formulate de unii evrei tulceni contra vexațiunilor la care erau supuși de administrație; reproducerea, în ziarul „Fraternitatea”, a unui articol al lui M. Gaster, publicat în „Românul”, despre situația precară a coreligionarilor dintr-o localitate numită Brusturoasa.

Coroborate cele de mai sus cu o „istorioară”, aparent personală, pentru care Dimitrie Sturdza îi purta lui Gaster ranchiună, introducem un element nou dar și simptomatic în dosarul expulzăturii. Era vorba de o conferință pe care Gaster o ținuse la Ateneul Român, în 1885, de față fiind și regele Carol, conferință intitulată „Nomenclatura topică a județului Vâlcea”, tipărită apoi în „Buletinul Societății Geografice Române” (trim. II, 1885). Cu puțin timp înainte, Sturdza ținuse o conferință în același loc, cu o temă asemănătoare, emițând teza, fără acoperire, că numele Caracal și Turnu-Severin s-ar trage din acelea de... Caracalla și Severus. M. Gaster, reluând chestiunea, dăduse o altă interpretare care, poate nu întâmplător, îl convinsese și pe Rege. Acesta ținuse să-l felicite pe vorbitor mai ales pentru abundența de date istorice și de comparații făcute.

Faptul o dată consumat îl transformase pe D. Sturdza din fostul amic al lui Gaster într-unul dintre cei mai importanți actanți ai expulzării celui din urmă, într-un răstimp de numai 24 de ore.

Dar cazul expulzării lui Gaster mai poate fi luminat din numeroase alte unghiuri de privire asupra cărora nu voi mai stăruie, deoarece aprecierea făcută, în materie, de N. Iorga, ni se pare cea mai de esență. În 1939, Iorga scria: „...În a doua fază a guvernării lui I.C. Brătianu, când s-au expulzat pentru a face plăcere la Budapesta – și iredentiști ardeleni... Gaster, care era și un ebraizant... luptând pentru împământenirea în masă (a evreilor pământeni – n.n.) a fost izgonit”. Lupta pentru emanciparea conaționalilor era, așadar, apreciată de unii ca antiromânească. Dar un Gaster – continuă Iorga – chiar și scos din țara nașterii sale... și-a dus în exil comoara de manuscrise din care a scos o vestită *Crestomație* și materialul unei *Istorii a literaturii românești*. Așa arăta, așadar, „antiromânismul” lui Moses Gaster!

Iertată să-mi fie lunga digresiune și insistență pe „Cazul expulzării lui Gaster”. Dar el este simptomatic pentru orice situație care conjugă interese politicianiste, diversiuni „la zi” și ranchiune personale, toate finalizate prin gesturi de nedreptate socială cu atât mai condamnabile cu cât sunt drapate în

bune intenții naționale și care, în fapt, aduc numai deservicii țării, știrbind prestigiul binemeritate.

Și de nu ne-am fi confruntat cu astfel de situații decât în trecut, poate că dezgroparea unui atare „contencios”, dezagreabil, nu s-ar fi dovedit oportună *hic et nunc*. Mai ales că atâtea cărturari români și mai ales membri ai Academiei Române – care l-au onorat pe Gaster cu înaltul titlu de membru onorific – au clasat de mult acest „caz”; la fel ca și toate actele de recunoștință față de Gaster, începând cu revocarea ordinului expulzării, în anul 1888, de către guvernul prezidat de Titu Maiorescu, și până la primirea triumfală din 1921, când revine în țară la invitația lui Octavian Goga, pe atunci ministru al Departamentului Cultelor și Artelor. A fost o primire grandioasă: i s-au prilejuit sute de întâlniri și zeci de conferințe – la universități și instituții științifice din București, Iași, Cluj, Arad, Chișinău și Cernăuți. Sunt memorabile și actuale încă și azi cuvintele rostite de rectorul Universității cernăuțene, istoricul român I. Nistor, cu ocazia primirii lui Gaster: „Dacă sfatul dumneavoastră va fi ascultat, opera pe care trebuie s-o înfăptuim cu orice preț va putea naște din colaborarea pașnică a tuturor cetățenilor, și deasupra patimilor și pasiunilor se va ridica, pilduitoare și constructivă, înțelepciunea lui Solomon”.

Cel pe care îl elogiez a oferit, așadar, un exemplu de recunoștință – mai presus de orice patimi, care ar putea învenina raporturile între oameni – a căutat prin munca sa științifică și umană să pășească pe căile adevărului indivizibil, fie că el este explorat „dincoace de Pirinei sau dincolo de ei”, respectiv pe malurile Dâmboviței ori Tamisei.

Elogiul meu se îndreaptă cu recunoștință spre ceea ce a supraviețuit și viețuiește încă printre noi: adevărul operei sale. Mi-ar fi, desigur, mult mai la îndemână să vorbesc despre contribuția sa la iudaistica universală sau la hermeneutica Bibliei ori Talmudului. Dar Gaster le-a folosit pe acestea, în primul rând, ca izvoare ale unei erudiții necesare metodei comparatiste, din aplicarea căreia a stabilit atâtea legături între motivele culturii lumii.

Să ne gândim la studii ca cele intitulate *Lilith și cei trei îngeri* (1881), *Basmе și istorii talmudice* (1882), *Legende talmudice și legende române* (1883), *Hadgadiah și cocoșelul* (1883), *O poveste talmudică în literatura română* (1884) etc., etc., mai toate apărute în prestigioasa revistă de ținută științifică „Anuarul pentru Israeliti” (vol. I-XIX, 1878-1899), din păcate atât de puțin cunoscută cititorului român.

Știu că, astăzi, unele dintre tezele de specialitate lingvistică sau chiar folclorică, susținute de Gaster, sunt contestate. Aici, la noi, cum se arată într-un dicționar de specialitate (vezi *Dicționarul folcloriștilor*, București,

1979), sunt puse la îndoială tezele comparatiste; credința sa că folclorul va fi înecat de „subtilități spirituale”; metoda sa de „folclorist de cabinet”; teoria sa privind motivele „migratoare”; viziunea sa privind „circulația într-un singur sens” dinspre cărțile populare spre „plăsmuirile folclorice” etc., etc.

Dar pentru a nu călca într-un teren al specialiștilor folcloriști sau filologi, ori în domeniul culturologilor comparatiști, nu mă voi aventura în analize critice și istorice, structuraliste ori semantice. Mă voi rezuma, în consecință și în încheiere, la o sumară evocare a unei bibliografii, pe care o consider relevantă pentru momentul elogierii și voi trage unele concluzii asupra traseului său existențial intelectual, mai ales prin afirmarea lui Gaster în plan european ca purtător al culturii românești.

Prin studiile sale, M. Gaster a fost, situându-l în epocă, un deschizător de drumuri în literatură românească, fapt recunoscut de marii lui contemporani. Despre teza sa de doctorat, *Zur rumänischen Lautgeschichte. I. Die Gutturale Tenuie*, Halle, 1878, Cartoian va scrie peste mulți ani: „Moses Gaster și-a luat doctoratul cu o temă privind consoanele în limba română când nici una din cele două universități românești nu aveau încă o catedră de sine stătătoare privind istoria limbii române. Nici stadiul cercetării privind limba română nu a fost foarte avansat... Școala filologică românească era reprezentată de Odobescu, Hasdeu, Maiorescu, Cipariu. Printre discipolii acestei școli rare, după 1877, Gaster, cu o bună educație științifică făcută la școala germană, teza lui de doctorat despre o singură consoană (c) vine să umple un important gol în știința filologică românească. Iar studiul său *Stratificarea elementului latin în limba română* (1883) a fost apreciat de cunoscutul filolog Lambrior ca fiind o lucrare concepută cu un plan de-a dreptul «minunat»”.

Lucrările de căpetenie ale lui Gaster, cel care a excelat, se pare, în primul rând, în folcloristică și nu în lingvistică, par a fi *Literatura populară română* – primă sinteză asupra folclorului românesc și primul manual privind literatura secolului al XVIII-lea; *Chrestomația* – despre care același Cartoian scria, în 1936, că este încă o operă de referință pentru toți cei care vor să studieze limba și literatura română; ediția cu studiul său introductiv referitoare la *Povestea vorbei* a lui Anton Pann (scrisă la Londra și apărută la Craiova, în 1936), despre care Tudor Vianu scria că „a stabilit câteva din izvoarele incontestabile și surprinzător de îndepărtate ale acestei opere *De la lume adunate și iarăși la lume date* a lui Anton Pann (ca de pildă proveniența din *Viața lui Esop* a lui Arghir și Anadam, după ce prima trecuse prin filtrele culturii bizantine, prin traduceri slavone și românești până la manuscrisele din sec. al XVII-lea).

Revenind la *Literatura populară română*, s-a restabilit că ea a avut un rol remarcabil îndeosebi prin partea ei de polemică implicită cu cei care vedeau în epoca examinată o expresie a „decadenței literare”. Această carte, considerată de S. Pușcariu ca „lucrare fundamentală”, a fost lăudată de Cartoian pentru viziunea de ansamblu, pentru rara ei erudiție (cuprinzând de la „legende apocrife la romane populare, de la literatura gnostică la prescripții medicale, de la legende hagiografice până la basme”). Iar N. Iorga a apreciat-o pentru elogiul adus poporului român, prin situarea culturii populare alături și în interferență cu celelalte culturi populare ale Occidentului. Unii vor situa cartea chiar alături de *Cuvinte din bătrâni* a lui Hasdeu.

Cât privește *Chrestomația română*, cuprinzând manuscrise din secolele XVI-XIX, jumătate reproduse cu caractere chirilice și având ca destinatar în primul rând lumea savantă, ea a rămas unica lucrare completă a cărei însemnătate a fost subliniată de atâția specialiști. Cartea închinată și apărută cu prilejul celei de a 25-a aniversări a suirii pe tron a lui Carol I, a cuprins întregul câmp al scrierilor românești de până la 1830, când începe o nouă eră în cultura română.

Ultima lucrare din tripticul de aur amintit, respectiv ediția operei lui Anton Pann, îi prilejuiește marelui comparatist Tudor Vianu aprecierea că lucrări de acest fel „Sunt dintre cele mai bogate în sugestii, căci în timp ce națiunile s-au opus mereu unele altora, conștiințele omenești dovedesc o mare și tainică unitate a omeneirii”. Unitate nu însă scutită de anume tensiuni, contestări și rele credințe. Ne par de aceea emoționante următoarele cuvinte de inimă scrise de Gaster în prefața lucrării: „Iar pe tine *Povestea vorbei* te trimit pe caiacul șubred al opiniei publice ca să treci luciul mării, bătut adeseori de vântul aprig al criticii părtinitoare și peste talazurile furtunoase ale patimilor omenești și să ajungi nevătămată la limanul dorit, în mâna celor care, ca mine, au iubit, iubesc tot ce iese din inima și sufletul poporului”.

Câte n-ar mai fi de spus în legătură cu produsele inimii și minții rabinului Gaster care în partea sa londoneză de viață a ivit circa 100 de studii publicate în cele mai prestigioase reviste și limbi de circulație europeană (vezi *Gaster Anniversary Volume*, editată de Bruno Schindler, în 1936) și abordând o tematică egal împărțită între cea iudaică generală și cea de mitologie românească. Menționăm *The Chronicle of Jerehmeel...* (1899), *Geniza Fragmente* (numeroase ediții și o carieră deosebită printre specialiști), *Massoretisches im Samaritanischen* (1906), *The Example of the Rabbis* (1924), *Studies and Texts in Folklore, Magic Medieval Romance*,

Hebrew Apocrypha and Samaritan Archaeology (3 vol., 1925-1928), *Ma'aseh Book* (1934).

Iar dintre lucrările apărute după moartea lui Gaster și privind viața și opera sa, amintim: Dennis Deletant, *A Survey of the Gaster Book in the School of Slavonic and East European Studies Library* (1975), *The Gaster Paper* (1976); V. Eskenazy, *Notes on Moses Gaster's Correspondence with Jewish and Romanian Intellectuals* (1987).

În limba română au apărut despre Gaster: N. Iorga, în *Oameni care au fost* (vezi *Cazul Gaster*, în vol. IV, 1939); M. Eliade, *Moartea doctorului Gaster* (1939); Elisabeta Mănescu, *Dr. M. Gaster, viața și opera*; A. Gorovei, *M. Gaster și folclorul românesc* (1945); I.C. Chiținia, *M. Gaster* (1968) și, bineînțeles, tomul intitulat *M. Gaster în corespondență*, îngrijit de V. Florea care, din păcate, probabil nevoit să facă concesii, a cenzurat grav corespondența lui Gaster.

Mesajul creației lui Moses Gaster este încă de actualitate, deși după cum se plânge (poate oarecum exagerat) recent un tânăr exeget occidental „Astăzi Gaster este un personaj aproape uitat. Pentru români el este cunoscut doar ca istoric al literaturii vechi iar... lumii științifice anglo-saxone doar prin studiile sale despre samariteni”.

După ce-a de-a 80-a aniversare a sa, opera i-a fost destul de rar publicată... (Vezi V. Eskenazi, *Un Manuscript peu connu: Les Memoires de M. Gaster – 1856-1939*). Și totuși, prin miile de documente literare adunate, cercetate și prelucrate, prin influența studiilor sale comparatiste, prin strădania cercetărilor efectuate în România pe teme de folclor, și cele din Occident, Gaster, chiar și în absența reeditărilor, este o prezență printre specialiștii cei mai moderni ai domeniului. A făcut, pentru demonstrarea vaselor comunicante dintre culturi, tot ce putea să facă un savant consacrat unui domeniu pe cât de specific pe atât de universal. Iar pentru țara sa de baștină a contribuit la clădirea unei „image” dintre cele mai nobile care să circule în lume.

Gaster popularizează peste hotare folclorul român și fizionomia spirituală a poporului nu doar prin cercetări și lucrări, ci și prin traduceri, conferințe, expoziții, medieri de contacte între marile personalități ale țării – care se perindau și prin locuința sa londoneză – și oficialități sau oameni de cultură occidentali. În acest din urmă sens, după cum vor arăta Take Ionescu, C. Dissescu ș.a., M. Gaster putea fi considerat ca un mesager al românilor. Un mesager până în ultima sa zi de viață, în dimineața căreia, după cum scrie Iorga, „a murit mergând să facă la Oxford o conferință despre scrisul nostru”.

Doctor Moses Gaster, care n-a fost numai un mare învățat și scriitor, ci și un om de acțiune „de prim rang”, cum scria Șef Rabinul dr. I. Niemirower, s-a afirmat pentru neamul său prin toate cele de mai sus, dar și ca luptător pentru iudaism, ca reprezentant al unor instituții evreiești și, în ultimă instanță, și ca sionist, participant la o seamă de congrese mondiale, unde i se putea admira arta sa oratorică, de întărire a năzuințelor evreiești spre edificarea unui cămin național.

Nu aş vrea să închei fără să evoc că în memoriile sale, ce-i drept incomplete, descrierea vieții comunității evreiești din România sfârșitului de veac XIX, atât de puțin cunoscută astăzi din surse de primă mână, constituie partea cea mai importantă a ansamblului fragmentelor autobiografice. Ceea ce nu înseamnă că referirile la evoluția generală a României moderne, la mării bărbați ai acesteia – M. Kogălniceanu, Delavrancea, Alecsandri și atâția alții – n-ar popula paginile reconstituite cu destulă trudă din relatările orale făcute în ultimii săi ani de viață¹.

¹ Mulțumiri deosebite dr. H. Kuller, care ne-a oferit documentarea necesară întocmirii textului de față. Menționăm că discursul nu a mai fost rostit și este publicat pentru prima oară în acest număr al *Buletinului*, de către H. Kuller.

RAPORTUL MINISTRULUI PLENIPOTENȚIAR AL REGIMULUI DE LA VICHY CĂTRE AMIRALUL DARLAN

Legăția Franței în România
Direcția pentru probleme politice și comerciale
Europa

București, 10 noiembrie 1941
Nr. 317

D. Jacques Truelle, ministru al Franței în România
Către Excelența Sa, d. amiral al flotei, vicepreședinte al Consiliului, ministru secretar de
stat la Ministerul de Externe

Persecutarea evreilor în România

Legăția noastră a avut, în mai multe rânduri, prilejul să semnaleze Departamentului măsurile luate împotriva evreilor fie de guvernul român, fie de autoritățile subordonate mai mult sau mai puțin calificate. Se părea că ororile petrecute la Iași, în iulie trecut, și despre care am informat Departamentul în scrisoarea nr. 195 din 4 iulie, nu vor putea fi depășite. De altfel, de atunci guvernul român părușe sensibil la reacția opiniei publice, atât din interior, cât și din străinătate, față de aceste atrocități, și în cursul lunii septembrie a existat impresia producerii unei oarecare destinderi. E adevărat, autoritățile române au luat o seamă de măsuri ca, de pildă, recensământul tuturor evreilor de sex masculin între 15 și 50 de ani, pentru a-i constrânge să efectueze lucrări publice (șosele, întreținerea liniilor de căi ferate etc.). De asemenea, a fost exercitată o puternică presiune asupra comunității evreilor din România ca să subscrie sume foarte mari pentru „Împrumutul de Reîntregire”. Dar aceste măsuri păreau a indica faptul că mareșalul Antonescu avea de gând să rezolve problema evreiască altfel decât prin pogrom. Însă, de câteva săptămâni, persecuția a reînceput cu înverșunare. S-a decis, de fapt, deportarea în Rusia, dincolo de Bug, a tuturor israeliților stabiliți în Basarabia și Bucovina, inclusiv din regiunile meridionale ale acestor provincii, care nu au fost niciodată ocupate de ruși,

și acest plan de deportare, elaborat în cel mai mare secret, a fost pus în aplicare în cursul lunii octombrie.

Am putut culege dovezi precise asupra acestor deportări direct de la români ce reveneau din regiunile recent eliberate de sub ocupația sovietică, cât și dovezi ce au ajuns la București prin scrisori expediate de nefericiții exilați.

În ziua fixată, populația evreiască din aceste regiuni a primit din partea autorităților locale ordinul să se prezinte la gară, în termen de 4-6 ore, având asupra-i alimente pentru câteva zile. În unele orașe, suma maximă ce putea fi luată de o persoană era de 2.000 lei, adică circa 200 de franci. Nu s-a făcut nici o excepție pentru oamenii în vârstă, bolnavi sau copii. În momentul plecării se puteau vedea bolnavi purtați în spinare de coreligionarii lor; unii evrei, în culmea disperării, s-au sinucis; întrucât s-a instituit pedeapsa cu moartea pentru toți cei ce vor avea asupra lor aur sau bani depășind suma de 2.000 lei, unii încercau să cumpere alimente în schimbul bijuteriilor, alții ardeau banii. Cei care, în puține cazuri, excepționale, obțineau permisiunea de a se duce acasă spre a-și lua câteva obiecte își găseau locuința gata jefuită. La Cernăuți, localul pus la dispoziția evreilor în așteptarea plecării fiind prea mic, ei au trebuit să doarmă sub cerul liber. Apoi au fost îmbarcați în vagoane de vite, câte 60-80 într-un vagon. Trenurile au fost îndreptate spre Moghilev, unde au ajuns după trei sau patru zile. Existau deja victime printre deportați, bolnavi pe care transportul i-a ucis sau persoane care muriseră în frig.

La Moghilev, toate casele fiind distruse în cursul ostilităților [militare – n.n.], evreii au trebuit din nou să doarmă sub cerul liber. După care au primit ordin să pornească, pe jos, într-o direcție necunoscută, străbătând astfel aproape 200 km, câte 15-20 km pe zi. Bineînțeles că nu primeau nici un fel de hrană și, nemaiavând bani, nu puteau cumpăra nimic. Unii ofițeri constrângeau fetele tinere să se prostitueze pentru o bucată de pâine. Cadavrele rămăneau pe marginea drumurilor și numai cei mai puternici, bărbați și femei, au putut rezista acestor încercări.

În fața acestor măsuri care, evident, urmăreau rezolvarea radicală a problemei evreiești, doctorul Filderman, președintele Uniunii Comunităților Evreiești din România, n-a ezitat să adreseze mareșalului Antonescu două scrisori în care atrăgea atenția Conducătorului asupra îngrozitoareii tragedii ce se desfășoară și îl implora în mod impresionant, făcând apel la sentimentele sale umanitare, să înceteze acest adevărat pogrom.

Mareșalul Antonescu a răspuns printr-o scrisoare publicată în presă la 27 octombrie și în care a declarat: „Înțeleg durerea dvs., dar și voi toți

trebuie să o înțelegeți pe a mea și pe aceea a unei întregi națiuni. Ați uitat ce s-a petrecut cu ocazia evacuării Basarabiei? Ați uitat cu câtă ură ne-au tratat coreligionarii voștri în timpul retragerii noastre și atentatele pe care le-au comis împotriva armatei române în timpul înaintării până la Odessa și la țărmul Mării de Azov?”.

Apoi Conducătorul a continuat, făcând următoarele precizări: „Ce-ați făcut dvs. anul trecut, când ați auzit cum s-au purtat evreii din Basarabia și Bucovina, au scuipat ofițerii noștri, le-au smuls epoleții, le-au rupt uniformele și când au putut au omorât mișelește soldații cu bâte? În timpul ocupației bolșevice, aceia pentru care vă înduioșați astăzi au trădat pe bunii români, i-au denunțat urgiei comuniste. Sunt fapte ce se cunosc. În acest an, în timp ce înaintam, am găsit copii evrei de 14-15 ani, cu buzunarele pline de grenade. Sunt acte de ură, împinsă până la nebunie, pe care evreii dvs. au afișat-o împotriva poporului nostru tolerant și ospitalier, dar astăzi demn și conștient de drepturile lui. Evreii dvs. ajunși comisari sovietici împing trupele sovietice din regiunea Odesei, printr-o teroare fără seamăn, la un masacru inutil, numai pentru a ne provoca nouă pierderi”. Iar conducătorul statului conchidea: „Te întrebi, de ce atâta ură din partea unor evrei ruși cu care nu am avut niciodată nimic de împărțit? Dar ura lor este ura dvs. a tuturor și plângeți mai degrabă cu mamele care și-au pierdut în astfel de chinuri copii”.

În ciuda antisemitismului exacerbat pe care propaganda a reușit să-l facă a domni în România, această scrisoare a făcut cea mai proastă impresie românilor ce și-au păstrat libertatea de judecată și clarviziunea. S-a considerat că acuzațiile formulate de mareșalul Antonescu la adresa evreilor nu erau deloc întemeiate; dacă s-au produs multe incidente cu ocazia evacuării Basarabiei și Bucovinei în 1940, s-a stabilit și că evreii nu sunt singurii care au participat la ele, ci o întregă drojdie a societății românești, precum și minoritarii ucraineni, ruși și alții, care s-au alăturat evreilor pentru a insulta regimentele românești ce se retrăgeau fără să lupte. Iar pretenția că Odessa a rezistat doar pentru că era apărată de evrei, este o temă de propagandă deseori folosită, dar realmente prea ridicolă pentru a fi luată în serios.

Oricum, curajoasa scrisoare a d-lui Filderman către Conducător pare că l-a indispus foarte tare pe acesta, deoarece presa anunță că împotriva președintelui Uniunii Comunității Evreiești a fost deschisă o anchetă judiciară pentru „atitudine insultătoare față de statul român”.

În timp ce în provinciile „eliberate” era organizată deportarea masivă, în restul țării continuau persecuțiile și reprimările împotriva evreilor. Astfel,

pe la mijlocul lunii octombrie, d. Mihai Antonescu, vicepreședintele Consiliului, a decis că evreii trebuie să contribuie la echiparea cu haine civile a soldaților demobilizați.

Un decret prevedea, astfel, că toți evreii majori de sex masculin trebuiau, sub amenințarea unei pedepse de la 5 la 10 ani închisoare și a unei amenzi între 100.000 și 500.000 de lei, să predea, în decurs de 30 de zile, următoarele cantități de îmbrăcăminte:

- a. evreii care nu dispun de nici un venit: 1 cămașă, 1 pereche de indispensabili, 1 pereche de ciorapi, 2 batiste, 1 prosop;
- b. evreii cu un venit anual de sub 36.000 de lei (3.600 fr.): aceleași efecte, plus 1 flanelă de lână, 1 costum de lână și 1 pereche de pantofi;
- c. evreii cu un venit între 36.000 și 72.000 de lei (3.600-7.200 fr.): dublul efectelor prevăzute la b.

Progresia continua în același mod și un evreu care dispunea de un venit de 200.000 până la 500.000 de lei (20.000-50.000 fr.) trebuia să dea 12 cămăși, 12 indispensabili, 12 perechi de ciorapi, 12 batiste, 4 pălării, 12 prosoape, 12 flanele, 4 costume de lână, 4 pardesiuri, 4 perechi de pantofi, 4 pături de lână, 4 cearceafuri etc. Este suficient să arătăm că un costum de lână costă acum cel puțin 20.000-30.000 de lei, un pardesiu 15.000 de lei, o pereche de pantofi 5.000 de lei, pentru a ne da seama de mărimea sacrificiului cerut de la evrei prin acest decret.

Rezultatul acestei măsuri a fost golirea în câteva zile a magazinelor de îmbrăcăminte, ale căror stocuri erau oricum mult împutinate în urma cumpărăturilor masive făcute de germani; obiectele de îmbrăcăminte sunt acum de negăsit la indiferent ce preț.

De altfel, un comunicat publicat cam la o săptămână după acest decret aducea la cunoștință că „dispozițiile date nu vor fi aplicate” și că „evreii se vor achita în bani de această contribuție excepțională”.

În același timp, arestările, internările în lagăre de concentrare se înmulțesc și există temeri că măsurile de deportare luate în Basarabia și Bucovina se vor extinde în toată țara.

În zona ocupată de armată, autoritățile militare sunt mai expeditiv: astfel, ca represalii în urma exploziei din 22 octombrie (telegrama mea nr. 883), care a făcut un mare număr de victime la Odessa, 25.000 de evrei au fost îngrămădiți în barăci și uciși cu mitraliera și tunul pentru ca apoi trupele române să le dea foc.

Până acum, chiar și la Iași anul trecut, se putea crede că persecuțiile se datorau inițiativelor unor militari izolați sau unor mici tirani locali. Azi nu

mai încape îndoială că ne aflăm în fața unui plan sistematic de exterminare, conceput cu câțva timp în urmă. Îmi amintesc, într-adevăr, de cuvintele rostite în fața mea de un înalt funcționar român la începutul războiului împotriva Rusiei. El n-a ascuns intenția guvernului român de a se descotorosi de evreii din Basarabia și Bucovina, trimițându-i în masă în teritoriile rusești ocupate, fără a se sinchisi de soarta sau de mijloacele lor de existență. Scrisoarea stângace a mareșalului Antonescu către d. Filderman, care nu prezintă nici o justificare reală, în măsura în care ar putea exista vreuna, și care nu contestă în nici un fel faptele, arată că ordinele veneau de sus și de la guvern. Ne putem, însă, mira, împreună cu mulți români, de faptul că conducătorul putea declara, cu alte prilejuri, că luptă „pentru triumful principiilor creștine în lume”.

(ss) Jacques Truelle

Comunicat la Budapesta, Sofia, Ankara

Bucarest, le 10 Novembre 1941

DIRECTION DES AFFAIRES
POLITIQUES ET COMMERCIALES

EUROPE

N° 317

M. Jacques TRUELLE, MINISTRE DE FRANCE
EN ROUMANIEA SON EXCELLENCE MONSIEUR L'AMIRAL DE LA FLOTTE
VICE-PRESIDENT DU CONSEIL, MINISTRE SECRETAIRE
D'ETAT AUX AFFAIRES ETRANGERESPersécution des Juifs en
Roumanie..

Cette Légation a eu l'occasion, à plusieurs reprises, de signaler au Département les mesures prises soit par le Gouvernement roumain, soit par des autorités subalternes plus ou moins qualifiées, à l'encontre des Juifs. Il semblait que les horreurs dont la ville de Iassy avait été le théâtre au mois de Juillet dernier, et dont ma lettre n° 195 du 4 Juillet a rendu compte au Département, ne pussent guère être dépassées. Depuis lors d'ailleurs, le Gouvernement roumain avait paru sensible à la réaction de l'opinion publique tant à l'intérieur qu'à l'étranger devant ces atrocités et, dans le courant de septembre on eut l'impression qu'une certaine détente se produisait. Certes, les autorités roumaines prenaient des mesures telles que le recensement de tous les Juifs du sexe masculin de 15 à 50 ans pour les contraindre

Communiqué à :

BUDAPEST
SOFIA
ANKARA

...

EDWIN BLACK, *IBM și Holocaustul*, Ed. Robert
Laffont, Paris, 2001

Titlul de mai sus este, de fapt, al unei lucrări datorate cercetătorului american Edwin Black, apărută nu demult în versiune franceză la cunoscuta editură pariziană Robert Laffont. La începutul anului, revista „L'Express” a reprodus Introducerea cărții, din care spicuim principalele pasaje, care aruncă o nouă, tulburătoare, lumină asupra câtorva din culisele Holocaustului nazist.

Lectura acestei lucrări riscă să fie extrem de răscolitoare. Dar și scrierea ei a fost pe potrivă. Căci această carte istorisește participarea conștientă a IBM-ului la Holocaust atât direct, cât și prin filialele sale, precum și complicitatea lui la mașina de război nazistă ce a făcut mai multe milioane de victime, evreiești sau nu, din toată Europa.

Momentul când organizarea masivă a informației a început să slujească drept mijloc de control al societății, armă de luptă și plan director de nimicire colectivă n-a fost defel conștientizat de omenire. Declanșarea acestui fenomen a coincis cu cea mai funestă zi a veacului trecut, ziua de 30 iunie 1933, când Adolf Hitler a ajuns la putere. Hitler și ura lui împotriva evreilor au fost forța motrice a acestei răscruți intelectuale. Dar eficiența uneltirilor lui a fost considerabil sporită și alimentată de ingeniozitatea și setea de câștig a unei societăți americane și a autocratului ei președinte. Ea se numea International Business Machines, iar președintele ei Thomas J. Watson.

Dorința obsesivă a Führer-ului de a-i extermina pe evrei n-avea nimic original. Și înaintea lui au fost țari și tirani. Dar pentru prima oară în istorie, automatizarea a sărit în sprijinul acestei hotărâri. Încât Hitler n-a acționat singur. A fost ajutat.

În lumea dementă a Holocaustului, eminenți profesioniști i-au servit ca trupe de șoc. Uitându-și îndatoririle, polițiști au protejat criminali și persecutat nevinovați. Juriști au pervertit dreptul spre a promulga legi antisemite. Medici și-au profanat știința spre a se deda la abominabile

experiențe, mergând până la a tria înși destul de valizi spre a fi condamnați să muncească până la ultima suflare, și pe alții pe care legile rentabilității cereau să fie trimiși imediat în camerele de gazare. Oameni de știință și ingineri și-au înjosit nobila vocație spre a elabora justificări și instrumente ale nimicirii. Iar statisticienii s-au folosit de disciplina lor ignorată, dar eficientă, spre a identifica victimele, evalua și raționaliza beneficiile nimicirii lor, organiza persecuția și controla eficacitatea genocidului. În acest moment au intrat în scenă IBM și filialele sale europene. Adept al solipsismului, năucit de vertiginosul univers al posibilităților tehnice, IBM a aderat la un principiu imoral foarte specios: dacă e posibil, trebuie făcut. Pentru tehnocratul orbit, scopul prelua asupra mijloacelor. Această beție a tehnologiei s-a conjugat, de altfel, cu imensele profituri făgăduite de o epocă în care consecințele crizei economice se mai făceau simțite pe tot globul, în așa fel încât soarta rezervată poporului evreu a fost împinsă într-un plan secundar.

Cum s-au întâmplat, totuși, toate acestea?

Când nașiștii au ajuns la putere, unul din obiectivele lor majore a fost identificarea și nimicirea celor șase sute de mii de evrei din Germania. Nașiștii nu-i socoteau evrei doar pe cei care practicau religia mozaică, ci pe toți indivizii de sânge evreiesc, chiar dacă erau total asimilați, căsătoriți cu creștini ori chiar convertiți la creștinism. Identificarea evreilor era un preambul indispensabil al viitoarelor etape: confiscarea bunurilor, ghetozarea, deportarea și, în fine, exterminarea. Cercetarea minuțioasă a arhivelor comunale, eclesiastice și guvernamentale din toată Germania, apoi din toată Europa de-a lungul mai multor generații era o misiune atât de monumentală, încât doar un ordinator îi putea veni de hac. În 1933 nu existau, însă, ordinateoare.

Când adepții „soluției finale” au hotărât să-i evacueze pe evreii închiși în ghetourile din Europa spre a-i expedia cu trenul în lagărele morții, cu un orar atât de precis, încât victimele să nu aibă nevoie decât să coboare din vagoane pentru a trece direct în camerele de gazare, misiunea de a coordona toate acestea era atât de complexă, încât doar un ordinator ar fi putut s-o rezolve. Dar în 1933 nu existau ordinateoare.

Exista, totuși, altceva: strămoșul ordinatorului, sistemul „mecanografic”, cu cartele perforate, pus la punct de IBM. Prin intermediul filialei sale germane, IBM a făcut din programul hitlerist de nimicire a evreilor o misiune pe care a realizat-o cu succes. Utilizând personal și echipamente proprii, IBM, filiala germană, a conceput și furnizat asistența tehnologică de

care cel de-al treilea Reich avea nevoie spre a săvârși ceea ce nimeni nu mai făcuse până atunci – automatizarea nimicirii umane. Și astfel, mai bine de 2.000 din aceste mașini au fost expediate în toată Germania și mai multe alte mii prin toată Europa aflată sub dominație germană. Instalații mecano-grafice au fost instalate în toate marile lagăre de concentrare. În felul acesta, oameni au putut fi deplasați din loc în loc, exploatați până la moarte și rămășițele catalogate cu o totală indiferență mecanică. IBM Germania, care se mai numea atunci Deutsche Hollerith Maschinen Gesellschaft – sau Dahomag – nu se mulțumea, totuși, să-și închirieze mașinile celui de-al treilea Reich. Cu știința sediului newyorkez, societatea adapta aceste aparate complexe și aplicațiile lor la nevoile specifice ale clienților săi. Conducerea Dahomag era alcătuită din nașiști declarați, arestați de altminteri după război. Căci, din 1933, IBM New York făcuse cu tot dinadinsul curte eșaloanelor superioare ale partidului nazist și încheiase afaceri cu acestea. Întreprinderea profitase de relațiile ei cu partidul spre a-și lărgi afacerile cu Reichul hitlerist și, ulterior, cu toată Europa ocupată.

Dahomag și celelalte filiale ale IBM propuneau clienților aplicații personalizate. Tehnicienii ei făceau să parvină serviciilor naziste modele de cartele perforate și le perfecționau în funcție de observațiile care le erau comunicate, în așa fel încât coloanele de date să fie perfect conforme cu scopul proiectat. Acționau, cu alte cuvinte, cam cum ar face astăzi un furnizor de programe de ordinator. Cartelele perforate nu puteau fi atunci concepute, imprimate și vândute decât de un unic furnizor: IBM. În ce privește mașinile, ele nu erau vândute, ci închiriate, iar întreținerea lor asigurată, tot exclusiv, de către IBM. Filialele IBM îi învățau pe zbirii hitleriști și pe aliații lor europeni să utilizeze mașinile, înființau sucursale și agenții în toată Europa ocupată de nașiști, utilizau un batalion de vânzători și tehnicieni IBM și goleau fabricile de hârtie spre a putea produce 1-2 miliarde de cartele perforate pe an pentru Germania. Delicatele aparate erau întreținute la fața locului sau în proximitatea unui lagăr de concentrare. La sediul IBM Germania, din Berlin, erau păstrate dublurile numeroaselor cartele de coduri, la fel cum un birou IBM de astăzi păstrează fișierele computerelor.

Am fost literalmente obsedat de o întrebare al cărei răspuns a rămas multă vreme necunoscut istoricilor. Germanii s-au aflat mereu în posesia listelor nominale ale evreilor. Într-o bună zi, un detașament SS năvălea în piața unui oraș și afișa o ordonanță prin care cei prevăzuți în ea trebuiau să se prezinte a doua zi la gară pentru a fi deportați în Răsărit. Cum stabileau,

totuși, naziștii aceste liste? Vreme de câteva zeci de ani nimeni n-a putut da un răspuns. Și, de altfel, nici n-au fost mulți cei care s-au interesat.

[...]

Totul a început la Washington, într-o zi a anului 1993, la Muzeul american al Holocaustului. Chiar în prima sală trona, la loc de frunte, o mașină IBM, model Hollerith D-11, cu tot felul de circuite, de deschideri și fire electrice. O placă de identificare IBM nou-nouță era aplicată pe panoul din fața ei. De atunci, mașina a fost înlocuită printr-un model mai mic, din cauza înghesuiei create de cei ce se îngrămădeau în jurul aparatului. Comentariul muzeului preciza că IBM a organizat recensământul din 1933 care i-a identificat prima oară pe evrei. Asta era tot. Se cuvine să adăugăm că IBM a păstrat o totală tăcere asupra legăturilor sale cu Germania nazistă. Cincisprezece milioane de oameni, dintre care mulți mari specialiști ai istoriei Holocaustului, vizionaseră expoziția, dar în pofida eforturilor eminenților istorici care lucrează la muzeu tot ce se știa despre acest straniu obiect se limita la succinta notiță a conservatorilor și la câteva pagini de cercetări secundare. N-am să uit niciodată clipa când, după ce am privit aproape o oră mașina, m-am întors către tatăl și mama mea care mă însoțeau și le-am făgăduit să descopăr totul despre această afacere. Mama mea a izbutit să evadeze dintr-un vagon care se îndrepta spre Treblinka. S-a tras după ea, după care a fost azvârlită într-o groapă comună. Tata, care izbutise să evadeze înaintea ei, a zărit un picior de-al mamei ieșind din zăpadă. La adăpostul nopții și însuflețiți de curajul disperării, cei doi fugari au supraviețuit frigului, foamei și Reichului nazist. După cincizeci de ani, în picioare lângă mine, cu chipurile lor pe vecie marcate de urme de gloanțe ce se reflectau în vitrina muzeului, părinții mei nu și-au putut ascunde tulburarea. Dar și alte întrebări mă chinuiau. Naziștii avuseseră numele părinților mei. Cum de și le procuraseră?

Ce legătură era între mașina aceea neagră, bej și argintată, ghemuită în tăcere și în penumbra muzeului și milioanele de evrei și alți europeni asasinați – nu în haosul instantaneu al operațiilor militare, ci în cursul celor doisprezece ani ai unei campanii, minuțios organizate, de umilire, dezumanizare și, până la urmă, exterminare?

După această descoperire fortuită, timp de mai mulți ani am fost obsedat de ideea că IBM a putut juca un rol în Holocaust, un rol despre care nu se aflase nimic. Mă loveam de tot felul de semne de întrebare. Și simțeam că trebuie să le leg între ele.

[...]

În 1998 m-am apucat de lucru cu încăpățănare. Fără subvenții, burse, avansuri din partea unor editori, am recrutat pe cheltuiala mea o echipă de cercetători, de studenți, de traducători și de asistenți.

Și astfel, în scurt timp, s-a constituit o adevărată rețea în Statele Unite, dar și în Germania, Israel, Anglia, Olanda, Polonia și Franța. O rețea ce n-a încetat să crească. Supraviețuitori ai Holocaustului, copii de supraviețuitori, pensionari și studenți ce n-aveau nici o legătură cu genocidul – ajutați de cercetători profesioniști, eminente arhiviști și istorici, ba chiar și de foști anchetatori în procesul de la Nürnberg – cu toții au început să caute documentația necesară. Până la urmă, la acest proiect au participat peste o sută de inși, o seamă dintre ei timp de câteva luni, alții doar câteva ore, căutând obscure documente poloneze. Căutând, pur și simplu, cuvinte cheie, recensăminte, statistici, liste, consemnări, hărți de căi ferate, cartele perforate etc. Când investigația era încununată de succes, ei copiau textele în cauză și mi le trimiteau. Vreme de câteva săptămâni am primit, astfel, peste o sută de documente pe zi.

Cei mai mulți membri ai echipei mele erau voluntari. Cu toții juraseră să păstreze secretul și cu toții au fost bulversați, mâhniți de ceea ce au descoperit. Ceea ce n-a făcut decât să-i motiveze și mai mult. Unii dintre ei mi-au mărturisit că mai multe nopți nici n-au mai putut închide ochii. Încurajările lor mi-au fost nespuse de prețioase.

Până la urmă am adunat peste douăzeci de mii de pagini din vreo cincizeci de surse – arhive, colecții de manuscrise din biblioteci, fișiere de depozite și muzee. Am avut, treptat, acces la mii de documente, odinioară clasate drept secrete ale Departamentului de Stat, ale Office of Strategic Service (antecesorul CIA) și la alte documente guvernamentale ce nu fuseseră făcute publice până atunci.

[...]

Nici unul din aceste douăzeci de mii de documente nu era revelator prin el însuși. Problema era prea complexă. Luat izolat, nici unul nu denota ceea ce se întâmplase cu adevărat. De fapt, scoase din contextul lor, cele mai multe erau extrem de derutante. Nu căpătau un înțeles decât dacă le raportam la multe alte documente înrudite, provenind adesea din surse total diferite. Aduceau cu părțile componente ale unui puzzle a cărui imagine nu apare decât atunci când toate fragmentele sunt puse cap la cap. Bunăoară, un raport al IBM menționa că un anume „D. Hendricks” se duse să caute o mașină IBM la Dachau. Dar abia atunci când am pus acest documente în legătură cu o obscură statistică militară descoperită la Public Record Office din Londra am aflat cine a fost cu adevărat sergentul Hendricks.

Și spre a complica și mai mult lucrurile, un mare număr de documente și de note erau niște hârtii fără dată și semnătură, plutind într-un vag deliberat, cu cuvinte codate, cu expresii șablon sau, uneori, cu o stenografie internă a întreprinderii. Încât a trebuit să deprind jargonul IBM din epocă spre a le descifra conținutul. În unele cazuri mi s-a întâmplat să observ și să analizez o seamă de documente luni de zile înainte de a le elucida brusc înțelesul grație unui alt document, căpătat între timp.

[...]

În afara problemelor ridicate de documentare, ancheta reclama o bună cunoaștere a istoriei Holocaustului, înainte și după declanșarea războiului, a istoriei mecanizării după revoluția industrială, a istoriei tehnologiei și, în mod special, a sistemului mecano-grafic, în același timp cu înțelegerea economiei Reichului, a societăților multinaționale și a problemelor relațiilor financiare. Lucru foarte important, căci înainte de a despuia arhivele IBM această parte a ecranului era goală. Am norocul că posed o bună cunoaștere a economiei Reichului și a comerțului multinațional dobândită în timp ce redactam precedentă-mi lucrare, *The Transfer Agreement*; cunosc, de asemeni, destul de bine industria informatică și am o experiență de mai mulți ani ca ziarist de investigație specializat în fraudă industrială. Am abordat proiectul ca o anchetă obișnuită asupra atitudinii unei mari întreprinderi, cu această deosebire tragică, anume că ea a avut consecințe asupra vieții și morții mai multor milioane de oameni.

Alcătuirea unei echipe de specialiști care să-mi citească lucrarea înainte de a fi publicată n-a fost nici ea o treabă ușoară. Nu m-am adresat doar principalilor istorici ai Holocaustului, ci și unor specialiști în subiecte atât de speciale ca istoria Franței de la Vichy, România, recensăminte și persecuții. Am consultat, de asemenea, istorici ai întreprinderii, tehnicieni, contabili, juriști specializați în problema reparațiilor și a crimelor de război industriale, unui anchetator al echipei de acuzatori de la Nürnberg, unui expert în tehnologia informațiilor militare și chiar unui fost agent al FBI specializat în delikte financiare.

În românește, de Dumitru HÎNCU

**THE RIGHTEOUS
OF SWITZERLAND:
HEROES OF THE HOLOCAUST**

by
Meir Wagner

edited by
Andreas C. Fischer
and
Graham Buik

Ktav Publishing House, Inc.

Închinată „Poporului elvețian”, lucrarea d-lui Meir Wagner este un tribut de recunoștință adus concetățenilor săi care în vremea celui de-al doilea război mondial au înțeles – uneori cu prețul propriei primejduiri – să ajute evrei aflați în pericol de a cădea pradă prigoanei naziste.

Cartea domniei sale pune în lumină și o sumă de alte aspecte interesante. Ca, de pildă, împrejurarea că în perioada menționată un număr de 21.000 de evrei și-au putut afla un refugiu sigur în Elveția, că 20.000 de evrei cetățeni elvețieni au putut conviețui pașnic acolo la adăpost de avatarurile războiului, că datorită

statutului ei de țară neutră Elveția a reprezentat interesele a 43 de țări angrenate, într-un fel sau altul, în conflagrația mondială și că, grație acestei situații privilegiate, mulți diplomați de-ai ei s-au putut antrena în acțiunile umanitare ale Crucii Roșii Internaționale în teritoriile ocupate de cel de-al Treilea Reich sau în țările aliate cu acesta.

Capitolele lucrării d-lui Wagner evocă un mare număr de situații – uneori greu de imaginat chiar pentru cei ce cunosc avatarurile epocii – în care bărbați sau femei de condiție modestă ori reprezentanți ai statului elvețian au acționat spre a cinsti numele de om.

Încât nu e de mirare că, între anii 1964-2000, un număr de 39 de femei și bărbați de naționalitate elvețiană au fost proclamați și onorați de Institutul Yad Vashem cu gloriosul titlu de „Drepti ai popoarelor”. În același timp – remarcă autorul- și mulți alți cetățeni elvețieni ar fi meritat această cinstire,

dar împrejurările au făcut ca ei să rămână anonimi și de aceea se întreprind în continuare investigații pentru a-i afla și onora pe măsura faptei lor.

Cartea d-lui Meir Wagner mai e interesantă, însă, pentru noi și din alt punct de vedere. Într-adevăr, domnia-sa a văzut lumina zilei la 18 iunie 1934 în România, în speță la Cernăuți, de unde – la vârsta de șapte ani – a fost deportat în Transnistria, împreună cu întreaga-i familie, până după sfârșitul războiului. După care, sătul de regimuri totalitare, a părăsit țara și s-a stabilit în Israel.

Acolo a absolvit universitatea Bar-Ilan și a fost chiar o vreme cadru universitar, apoi timp de șapte ani a funcționat ca profesor asociat la o catedră de studii iudaice din Johannesburg (Africa de Sud).

Însurat cu Elsa Ruth Kahn, cetățeană elvețiană, cu care are trei fii, d. Meir Wagner s-a stabilit din 1970 în patria de origine a soției.

Făcându-și în scurt timp un nume respectat în lumea turismului și având, în această calitate, bune legături în forul legislativ elvețian, a fost solicitat să conducă o delegație parlamentară în Israel. În anii care au urmat, primit la Casa Albă a înmânat președintelui Ronald Reagan o apreciată colecție de suveniruri elvețiene.

De la căderea cortinei de fier s-a consacrat deschiderii de noi trasee aeriene, jucând adesea rolul de ambasador neoficial al Elveției în crearea de punți cu multe state din răsăritul și nordul Europei.

Cu prilejul unei întâlniri cu doamna Margaret Thatcher a transmis acesteia invitația, călduros acceptată, ca un număr de câteva sute de piloți americani, britanici, francezi și canadieni, participanți la războiul din Golf, să-și refacă forțele în hotelul său din pitoreasca regiune Grindelvald.

Poftit să ia parte la un colocviu parlamentar, prezidat de Consilierul federal François Loeb și subliniind rolul pozitiv jucat de cetățeni și diplomați elvețieni sau de reprezentanți ai Crucii Roșii în salvarea multor evrei, a propus ca faptele lor să fie aduse la cunoștința opiniei publice mondiale.

Așa a luat naștere cartea la care ne referim, apărută sub îngrijirea d-lor Andreas C. Fischer și Graham Buik, în remarcabile condiții grafice.

Dumitru Hîncu

Lya Benjamin, *Prigoană și rezistență în istoria evreilor din România, 1940-1944. Studii*, Editura Hasefer, București, 2001, 474p.

Lya Benjamin înscrie în palmaresul său acest nou volum, în care înmănușează o serie de studii publicate de domnia sa în varii reviste de specialitate din ultimii ani.

Editoare a unor temeinice și valoroase volume de documente din colecția privind *Istoria evreilor din România în anii 1940-1944* (vezi, spre exemplu, vol. I, axat pe *Legislația antievreiască*, București, 1993, și vol. II, *Problema evreiască în stenogramele Consiliului de Miniștri*, București, 1996), rod al unor asidue și pricepute investigații de arhivă, Lya Benjamin s-a făcut cunoscută și apreciată și printr-un mare număr de lucrări de interpretare și comunicări pe aceste teme, cu care a participat la numeroase simpozioane și dezbateri științifice organizate în țară și peste hotar.

Valoarea cărții pe care ne propunem s-o prezentăm în cele ce urmează este validată și de *Cuvântul înainte* semnat de acad. prof. dr. Nicolae Cajal. Situându-se pe pozițiile real-semitismului – concept ce-i aparține –, profesorul se distanțează de cei care răspund unilateral și extremist la întrebările definatorii ce se pun în ce privește soarta evreimii române din acea perioadă de tristă amintire: „De ce au fost nimiciți atâția evrei și în România?” și „Cum de au supraviețuit totuși atâția evrei?” În cartea sa, Lya Benjamin găsește răspuns la ambele întrebări, cu obiectivitate și documentat.

Intitulându-și astfel volumul, *Prigoană și rezistență în istoria evreilor din România. 1940-1944*, autoarea își avizează cititorul în nota ce ține loc de prefață că nu a intenționat să redea „o istorie evenimentțială”, o relatare a faptelor istorice în înlănțuirea lor (despre care există deja o amplă bibliografie), ci abordează în primul rând aspecte privind „ideologia care a animat întreaga acțiune antievreiască în anii regimurilor dictatoriale din timpul celui de al doilea război mondial”, ținând seama de contextul istoric european și făcând să se cunoască mai bine politica de culpabilizare a întregii evreimi și de dezlănțuire a prigoanei antisemite. Pe de altă parte, ca replică a acestei politici, prezintă fenomenul de rezistență din partea etniei evreiești și a conducătorilor ei, fenomen care a contribuit substanțial la

supraviețuirea a mai bine de jumătate din evreii de pe teritoriile aparținând atunci României.

Prin urmare, în primul studiu ce servește drept *Prolog*, autoarea, sub titlul *Antisemitismul codrenist* (p. 13-27), demontează unele teorii cum că acesta ar deriva din componenta *anticomunistă* a doctrinei legionare creată de C.Z. Codreanu, argumentând cu citate convingătoare și analize elaborate ale scrierilor ideologului însuși, că raportul dintre cele două teze este categoric inversat: „anticomunismul codrenist poartă în primul rând amprenta concepțiilor sale antisemite” (p. 13) și se constituie în ideea de bază, „inseparabilă” a legionarismului. „Prin prisma concepției antisemite – conchide Lya Benjamin – (Codreanu) a explicat fenomenul comunist, politicianismul, mizeria socială ș.a.” (p. 22).

În toate scrierile codreniste revine ideea că prezența evreimii în societatea românească reprezenta cel mai mare pericol național. C. Z. Codreanu nu numai că pretindea să ridice antisemitismul la rang de „știință”, dar și instiga la acțiuni violente pentru „soluționarea problemei evreiești” (concretizate ulterior în timpul evenimentelor sângeroase din București – ianuarie 1941, prin acțiunile teroriste în aplicarea legislației antisemite din timpul Statului Național-Legionar, pogromul de la Iași – iunie 1941 etc.). Doctrina codrenistă va sta și la baza politicii antisemite a guvernelor următoare, inclusiv din timpul regimului antonescian, va ține să demonstreze autoarea la locul potrivit, când va aborda temele respective.

Următorul studiu inserat în volum este intitulat *Naționalism și antisemitism în politica regimului autoritar al regelui Carol al II-lea* (p. 28-49). Sesizând situația contradictorie în care se afla populația evreiască în timpul regimului carlist („pe de o parte evreii au fost salvați din «ghiarele» terorismului legionar”, dar pe de alta, antisemitismul a devenit o componentă a politicii de stat – adoptat de fapt anterior, încă de guvernul Goga-Cuza prin promulgarea Legii revizuirii cetățeniei în ianuarie 1938), autoarea punctează: „Ascensiunea la putere a dreptei cu orientare naționalist-extremistă și intrarea României în sfera de influență a Germaniei au impus și în România o politică de stat concretizată, printre altele, în scoaterea evreilor de sub prevederile legilor ordinare” și elaborarea unei legislații speciale antisemite. Sunt prezentate în continuare decretele-legi privind starea juridică a evreilor, interzicerea căsătoriilor între evrei și români (1940), definirea calității de evreu și împărțirea evreilor în trei categorii etc.

Un spațiu justificat de mare este acordat celui de al doilea grupaj de studii (p. 50-197), în care autoarea abordează problema evreiască în

concepția lui Ion Antonescu și politica acestuia de „românizare” (de „purificare etnică”) în toate domeniile, mergând de la excluderea evreilor din armată, din structurile economico-sociale (industrie, comerț, aparat birocratic etc.), finanțe, cultură, învățământ, presă etc., până la exproprierea de bunurile materiale, decăderea lor din drepturile politice și cetățenești etc. În acest scop a fost elaborată nu numai o legislație corespunzătoare, ci și instituții specifice de punere în aplicare a acestei politici, ajungându-se într-o primă etapă la deportări masive (pe criteriul etnic, sprijinit uneori pe cel politico-militar) cu deosebire din teritoriile eliberate (nordul Bucovinei și Basarabia), soldate cu exterminarea fizică a cel puțin jumătate din deportați (vezi și p. 285). Autoarea pune în evidență realități cutremurătoare oglindite în documente de arhivă și date statistice care redau consecințele politicii antonesciene față de evrei.

Toată această problematică este dezbătută pe larg, punctată prin subtitluri evocatoare și acoperitoare: *Legiferarea românizării și a stării de drept a evreilor 1940-1944*, cu paragrafele: *Instaurarea statului naționalist creștin și totalitar*, *Căile și etapele românizării*, *Centrul Național de Românilizare* (urmărindu-se cu cifre și date exproprierea patrimoniale, din domeniul băncilor, al mării industriei, comerțului, industriei petroliere), interdicții și excluderi dintr-o serie de activități intelectuale (artă, medicină, avocatură etc.), *Regimuri speciale și Măsuri administrative*, vizând desființarea Federației Uniunilor de Comunități Evreiești și înființarea Centralei Evreilor (în intenția instituirii unui control al întregii vieți comunitar-culturală a evreilor), scoaterea evreilor din armată și introducerea muncii obligatorii și gratuite, impozite speciale etc.

În alte subcapitole, Lya Benjamin se ocupă de *Definiția rasială a calității de evreu în legislația românească* (p. 72-81), interzicerea *Dreptului la convertire și statutul evreilor convertiți* la creștinism (p. 81-106), iar într-un alt subcapitol redactează un repertoriu cronologic al principalelor legi și decizii ministeriale antievreiești din răstimpul 5 septembrie 1940 – 14 august 1944 (p. 107-126). Abordează, în continuare, cu exigența istoricului obiectiv, *Concepția mareșalului Antonescu despre evrei și problema evreiască în România*, în evoluția ei, pusă în contextul istoric general/european, cu delimitări sau apropieri de concepțiile naziste etc. (p. 127-150).

Una din concluziile de bază ale autoarei este că problema evreiască și soluționarea ei „nu a fost pentru mareșal, nici pentru regimul său o problemă periferică, de natură conjuncturală, condiționată doar de presupusele necesități strategico-militare ale războiului” (p. 130). Antisemitismul

antonescian a fost favorizat și de ascensiunea la guvernare într-o serie de state a extremei drepte care promova această orientare politică dar, în același timp (p. 143), Ion Antonescu s-a delimitat de politica rasială hitleristă care preconiza „soluția finală”. Dacă în primele 18 luni de guvernare Antonescu a promovat o politică antievreiască de o duritate ce i-a impresionat până și pe naziști, totuși el a refuzat să-i predea pe evrei lagărelor germane unde se aplica „arderea totală”; iar într-o a doua etapă a războiului (începând cu finele anului 1942), evident din rațiuni diplomatice și sub presiunea anumitor factori, a ordonat repatrierea deportaților și a facilitat emigrările.

Câteva pagini sunt consacrate temei *Evreii și războiul* (p. 151-157), în care se demonstrează că „în ciuda tuturor calomniilor și discriminărilor, populația evreiască a sprijinit în 1941-1944 un război și un regim care i-a fost totalmente ostil”, și că „evreii comuniști înrolați în rezistența antifascistă și participanți la acțiuni războinice nu erau exponenții obștii evreiești”. Prin urmare, politica de culpabilizare a întregii etnii, măsurile de prigoană și execuțiile în masă nu se justificau.

Tot la acest capitol sunt subsumate paragrafele care privesc *Semnul distinctiv și Soluția finală și implicațiile ei în România*, cu referiri speciale la oglindirea acestei probleme în ziarul de limbă germană „Bukarester Tageblatt”, oficios al Ambasadei germane la București (care, luând în calcul amploarea și duritatea măsurilor antievreiești, pronostica, în august 1942, că în anul următor România va fi prima țară complet „curățată de evrei”).

A doua parte a titlului cărții este ilustrată de grupajul a trei valoroase studii, intitulate sugestiv: *Supraviețuirea ca rezistență, Modelul Filderman în tipologia rezistenței evreiești, 1940-1944 și Din creația literar-artistică evreiască din România în anii prigoanei. Semnificațiile ei istorico-documentare* (p. 198-276).

Problema rezistenței evreimii în vremurile de restriște evocate este tema la care Lya Benjamin are un substanțial aport istoriografic.

Lupta pentru supraviețuire a constituit problema centrală a comunităților evreiești din România, arată autoarea, ea a îmbrăcat diferite forme vizând contracararea sau neutralizarea măsurilor de eliminare fizică, pe criteriul etnic, a populației evreiești din societatea românească: de la stabilirea de contacte cu personalități influente (din țară și străinătate), dispuse să intervină în momente critice în favoarea evreilor, la înaintarea de petiții și proteste (cu argumente istorice și științifice – de economie politică etc.), până la organizarea de rețele instituționale proprii, de cultură, învățământ, asistență etc. Un merit deosebit în destinul evreimii române din anii prigoanei îi este atribuit în primul rând lui W. Filderman, proeminentă

personalitate a vremii sale, dar și Șef Rabinului Alexandru Șafran, precum și lui A. Schwefelberg, A. Șaraga, M. Carp și chiar șefului mișcării sioniste A. L. Zissu.

Într-una din concluziile sale, autoarea subliniază: „Așadar, rezistența evreilor nu a urmărit subminarea sau răsturnarea regimului [care să justifice măsurile de culpabilizare, de izolare, deportare și exterminare a evreimii luate de regimurile totalitare din perioada abordată – n.n. I.C.]. Dimpotrivă, ei (evreii) au sprijinit material și moral efortul de război al României, cerând chiar dreptul de a lupta în cadrul armatei de unde au fost eliminați prin lege” (p. 200). Iar într-un alt loc arată că „Principala armă [a evreimii române – n.n. I.C.] a fost cuvântul scris” (p. 317).

În capitolul final, Lya Benjamin prezintă selectiv și analitic sursele arhivistice și bibliografice pe care s-a sprijinit în demersul său științific de relatare și interpretare a faptului istoric. Autoarea observă, printre altele, reticențele istoriografiei românești de după 1944, care, sub influență stalinistă, estompează sau chiar eludează evenimentele care au marcat atât de tragic viața evreimii din România acelor ani.

În anexă (p. 318-417), sunt reproduse în extenso și rezumat 35 de documente dintre cele mai ilustrative, începând cu memoriile oficiale (peste 15 la număr) ale Federației Uniunilor de Comunități Evreiești din România (semnate aproape toate de președintele său, dr. W. Filderman), dar și câteva memorii particulare, din care reiese tragismul vieții colective și individuale evreiești în contextul istoric dat.

Cartea Lyei Benjamin, cu o tematică extrem de bogată (pe care am prezentat-o atât de sumar!) se înscrie evident printre piesele de rezistență ale istoriografiei „problemei evreiești” din anii de grea încercare 1940-1944, răspunzând unei serii mari de întrebări cu obiectivitatea și sobrietatea cercetătorului științific autentic. Replica ei la unele interpretări tendențioase este documentul. Autoarea face dovada unei asidue investigații în cele mai diverse fonduri de arhivă, ca și a parcurgerii unei vaste bibliografii.

Prigoană și rezistență în istoria evreilor din România este o lucrare de referință, scrisă într-un stil cursiv, recomandabilă nu numai istoricilor și politicienilor, ci și publicului larg (și nu în mod special celui de etnie ebraică), necesară studentului de la Istorie, Drept, Filosofie etc. Cartea se adresează deopotrivă vârstnicilor spre memorarea celor trăite, cât și tinerilor (mai ales) ca avertisment pentru ca tragedia acelor vremuri să nu se mai repete.

Ioana Constantinescu

O TEZĂ DE DOCTORAT DESPRE „MINORITATEA EVREIASCĂ DIN ROMÂNIA”

Autorul lucrării, d. Baptiste Chatré, beneficiind de statutul de stagiar la Cancelaria politică a Ambasadei franceze din București și, interesat de subiect, a avut posibilitatea să se documenteze la fața locului, făcând-o cu acribie, ceea ce i-a fost, evident, de mare utilitate în strădania sa.

D. Chatré n-a încercat, după cum chiar d-sa explică în prefață, să se lanseze în detalii, ci să găsească mai degrabă explicații care să-l ajute să înțeleagă actualul statut al existenței evreilor în România. Sau, pentru a-l cita: „Studiul s-a întemeiat pe două axe principale: mai întâi pe o rememorare istorică care să rezume sumar situația de astăzi și, în al doilea rând, pe relațiile evreilor români cu lumea neevreiască”.

Ținând seama de aceste obiective prioritare, d. Chatré și-a structurat lucrarea pe următoarele capitole (însoțite uneori de hărți) și subcapitole: 1) Evreii din România (Primii evrei din România; Cele dintâi plecări; Emanciparea și dezvoltarea Comunității evreo-române; Ruptura dintre cele două războaie; Un Holocaust în România?; Sfârșitul războiului; Perioada comunistă; Demografie, identitate și cultură religioasă, Comunitățile evreiești din România) și 2) Evreii din România și lumea neevreiască (A. Se poate vorbi de o reînviere a antisemitismului în România?; Antisemitismul românesc; Reacții ale autorităților române; Specificul antisemitismului românesc; Antisemitismul și alte forme de respingere de origine naționalistă; Tratarea antisemitismului) (B. Relațiile diplomatice israelo-române; Migrația.)

Îndrumată de profesorul Delsol, lucrarea d-lui Chatré a fost terminată și predată chiar în cursul acestei veri, respectiv în iulie a.c., ceea ce a îngăduit autorului să ia act de o seamă din cele mai recente evenimente legate de subiectul asupra căruia s-a aplecat. El a putut, astfel, lua cunoștință de difuzarea la ultimul Târg de carte din București (în ciuda protestelor mai multor editori și a multor intelectuali) a imundelor incitări antisemite *Mein Kampf* și *Protocoloalele înțelepților Sionului*, de organizarea simpozionului pus la cale de așa-numita LICAR (Liga pentru combaterea antiromânismului), de dezvelirea unei statui ridicată lui Ion Antonescu sau de incredibilul

articol publicat de Gheorghe Zamfir în „România Mare” (nr. 568 din iunie 2001) sub titlul „Antisemitismul nu există”.

Procedând la o subtilă analiză și catalogare a clișeelelor și stereotipurilor utilizate de antisemiții de astăzi, d. Chatré a stabilit șase categorii pe cât de semnificative, pe atât de aberante și ridicole:

- 1) Evreii sunt vinovați de instaurarea comunismului.
- 2) Evreii sunt vinovați de prăbușirea lui.
- 3) Ei sunt beneficiarii noii ordini mondiale de după 1989.
- 4) Sunt antiromâni.
- 5) Evreul este complotist („Idee” cu mare vechime, de altminteri, în antisemitismul românesc).
- 6) Evreul este întruchiparea diavolului.

Pe temeiul acestor arguții, d. Chatré remarcă și incriminează trei categorii de manifestări ale antisemitismului autohton:

- 1) Dezvinovățirea Gărzii de Fier.
- 2) Încercări de reabilitare a lui Ion Antonescu.
- 3) Negarea Holocaustului.

Iar ca o concluzie a celor constatate, d. Chatré – cu care putem să fim sau nu de acord întrutotul sau doar parțial – consideră că : „Dezbaterea asupra antisemitismului din România a început. Ea pare, totuși, mai dificil de purtat din cauza violentelor atacuri naționaliste. Au început, mai ales, studii, s-au alcătuit grupuri de intelectuali spre a trata fără complexe trecutul românesc, dar aceste acțiuni rămân limitate. Antisemitismul românesc e greu de înțeles, întrucât e mereu codificat. Poporul român afișează o puternică ambivalență; aici poți fi foarte respectat, democrat și apărător al libertăților, apărând în același timp tezele lui Garaudy. Iată întreaga complexitate a unui antisemitism ce nu se afirmă ca atare”.

Încât dacă am semnalat opiniei publice lucrarea domniei sale, am făcut-o îndeosebi pentru a atrage luarea aminte asupra nefastelor consecințe pe care le poate avea pentru imaginea țării, pe de o parte perpetuarea unei propagande xenofobe, tristă excrescență a unei ideologii ce ne-a dăunat atât de mult în trecut, iar pe de altă parte insuficiențele măsuri ale autorităților față de aceste incalificabile excese ce nu le pot decât îngreuna misiunea de antrenare a României în noua lume a mileniului ce tocmai a început.

D.H.

LA MINORITÉ JUIVE DE ROUMANIE

Baptiste CHATRÉ
Mémoire de DESS
Juillet 2001
Sous la direction du Pr. DELSOL

Producție:

Tel./Fax: 01 - 233.15.39
e-mail: rcrint@xnet.ro

